

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ

ક્રિમિનલ કન્ફર્મેશન કેસ નં ૧/૨૦૧૨

સાથે

ક્રિમિનલ અપીલ નં ૧૩૩/૨૦૧૨

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી અકિલ કુરેશી

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી આર.પી. ધોલરિયા

=====

૧. શું સ્થાનિક અખબારોના અહેવાલકારોને આ ચુકાદો જોવા દેવામાં આવી શકે?

૨. રિપોર્ટરને સંદર્ભિત કરવું કે નહીં ?

૩. શું ન્યાયમૂર્તીશ્રીઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવાની ઇચ્છા રાખે છે ?

૪. શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ ના અર્થઘટન અંગે અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ પણ આદેશ અંગે કાયદાનો કોઈ મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન સામેલ છે?

૫. શું આ દીવાની ન્યાયાધીશ ને પરિપત્રિત કરવાનું છે? ?

=====

ગુજરાત રાજ્ય....અપીલકર્તા(ઓ)

વિરુદ્ધ

મોહન હમીર ગોહિલ દલિત તથા ૧....સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતી:

રાજ્ય તરફથી શ્રી એચએલ જાની, સરકારી વકીલ,

દોષિતો તરફથી શ્રી મદનસિંહ ઓ બારડ.

=====

ખંડપીઠ : માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી અકિલ કુરેશી

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી આર.પી. ધોલરિયા

તારીખ : ૦૫-૦૬/૦૮/૨૦૧૩

મૌખિક ચુકાદો

(જ્ઞારા : માનનીય ન્યાયમૂર્તીશ્રી અકિલ કુરેશી)

૧. આરોપીઓને હત્યા, સામૂહિક બળાત્કાર અને લૂંટના ગુનાઓ માટે આરોપિત કરવામાં આવ્યા હતા. જુનાગઢના વિદ્વાન અધિક સેશન્સ જજ જ્ઞારા સેશન્સ કેસ નં. ૬૮/૦૮ માં તેઓને આ તમામ ગુનાઓમાં દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ સાથે કલમ ૩૪/૧૧૪ વાંચતા દંડનીય ગુના માટે બંને આરોપીઓને મૃત્યુદંડની સજા ફરમાવવામાં આવી હતી. તેમને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ અને ૩૭૬(૨)(જી) સાથે કલમ ૧૩૪/૧૧૪ વાંચતા દંડનીય ગુના માટે આજીવન કારાવાસની સજા પણ કરવામાં આવી હતી. કલમ ૩૮૪ સાથે કલમ ૩૪/૧૧૪ વાંચતા દંડનીય ગુના માટે તેમને ૧૦ વર્ષની કઠોર કેદની સજા કરવામાં આવી હતી. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૨૪ સાથે કલમ ૩૪/૧૧૪ વાંચતા ગુના માટે તેમને ૩ વર્ષની કઠોર કેદની સજા કરવામાં આવી હતી. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૦૧ સાથે કલમ ૩૪/૧૧૪ વાંચતા દંડનીય ગુના માટે તેમને ૩ વર્ષની કઠોર કેદ ભોગવવાની સજા કરવામાં આવી હતી. બોમ્બે પોલીસ અધિનિયમની કલમ ૧૩૫ હેઠળના, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ અને ૧૧૪ સાથે વાંચતા, ગુના માટે તેમને ૩ મહિનાની કઠોર કેદની સજા કરવામાં આવી હતી. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૫૭ હેઠળ, તેમને ભોગ બનનારને રૂપિયા ૫૦,૦૦૦નું

વળતર ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન ન્યાયાધીશે વિવિધ ગુનાઓ માટે જુદા જુદા દંડ પણ ફટકાર્યા હતા.

૨. મૃત્યુદંડનો દંડાદેશ હોવાથી, કન્ફર્મેશન કેસ નં ૧/૨૦૧૨ અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. આરોપીઓએ પણ ક્રિમીનલ અપીલ નં ૧૩૩/૨૦૧૨ દાખલ કરીને તેમની દોષિત ઠરાવવાની કાર્યવાહી અને સજાને પડકારેલી છે. બંને કાર્યવાહી એકસાથે સાંભળવામાં આવી છે અને આ સામાન્ય ચુકાદા દ્વારા તેમનો નિકાલ કરવામાં આવશે.

૩. સંક્ષેપમાં જણાવીએ તો, ફરિયાદ પક્ષનું વર્ણન નીચે મુજબ છે:

૩.૧ એ સર્વવિદિત બાબત છે કે જૂનાગઢ શહેરની નજીક જંગલ વિસ્તારમાં ગિરનાર પર્વતમાળા આવેલ છે. તે પર્વતમાળામાં અનેક પર્વતશિખરો આવેલાં છે, જેમાંથી એક દાતાર શિખર છે, જેને પર્વતની ટોચ પર દાતાર પીરની દરગાહ હોવાને કારણે દાતાર શિખર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ શિખરો પર ઘણા મંદિરો અને ઉપાસનાસ્થળો આવેલાં છે, જ્યાં મોટી સંખ્યામાં લોકો આવનજાવન કરે છે. આ શિખરો તળેટીમાંથી પગથિયાં દ્વારા અને કેટલાક કિસ્સાઓમાં સામાન્ય ચાલવાના માર્ગો દ્વારા જોડાયેલા છે.

૩.૨ તા. ૧૩.૫.૨૦૦૭ના રોજ, આશરે ૧૭ વર્ષની ઉંમરની એક કુંવરી જે (આગળ જતાં જેને ‘પીડિતા’ અથવા ‘ફરિયાદી સ્ત્રી’ તરીકે ઓળખવામાં આવશે) એ એક જૂથના ૧૩ સભ્યો સાથે સવારે દાતાર પીર પહોંચવા માટે તળિયેથી ચઢાણ શરૂ કર્યું હતું. આ જૂથમાં પડોશીઓ અને સગાં-સંબંધીઓનો સમાવેશ થતો હતો, જેમાં આશરે ૧૪ ૧/૨ વર્ષની ઉંમરની ચાંદની નામની એક કિશોરી પણ હતી. ચાંદની અને પીડિતા સખીઓ હતી. તેઓ બધા સવારે આશરે ૧૧.૩૦ વાગ્યે દાતાર પીર પહોંચ્યા, ત્યાં થોડો સમય રોકાયા, ‘બાધા’ની વિધિ કરી અને તે પછી થોડા જ સમયમાં ઉતરવાનું શરૂ કર્યું. મે મહિનાની બપોરની ગરમીમાં, જૂથની એક સ્ત્રી સભ્યને ચક્કર આવતાં હોવાથી, કેટલાક સભ્યો રસ્તામાં પાણી અને અલ્પાહાર લેવા માટે સ્ટોલોના સમૂહ પાસે રોકાયા. બંને કિશોરીઓ, એટલે કે ફરિયાદી સ્ત્રી અને તેની સખી ચાંદની, થાકેલી નહોતી. તેથી તેઓ આગળ વધતી રહી. આ જૂથ પહેલેથી જ તે થોડાક સભ્યોથી અલગ પડી ગયું હતું, જેઓ વધુ ઝડપથી આગળ ચાલી ગયા હતા. અંદાજે ૫૦ પગથિયા નીચે ઉતર્યા પછી, કિશોરીઓએ પગથિયાં પાસે બે વ્યક્તિઓને જોયા. કિશોરીઓ તરત જ ગભરાઈ ગઈ અને તેમની મનશા અંગે શંકાશીલ બની. થોડો સમય હચકચાટ કર્યા પછી, આ બંને પુરુષોના પ્રોત્સાહનથી તેઓ ફરી ચાલવા લાગી. જેમ જ કિશોરીઓ આ બંને પુરુષોને ઓળંગી ગઈ, તેમ જ તેમના પર ઝંપલાવીને હુમલો કરવામાં આવ્યો અને છરીની અણી પર તેમને જંગલ વિસ્તારમાં અંદર ખેંચી જવામાં આવી. કિશોરીઓને તેમના કપડાં ઉતારવા કહેવામાં આવ્યું. બંનેમાંથી નાની કિશોરી, કદાચ વધુ હિંમતવાળી હોવાથી, એણે

ઈનકાર કર્યો અને બદલે મદદ માટે બૂમો પાડતી રહી. તેને ધમકી આપવામાં આવી, પરંતુ તેમ છતાં તેણે બૂમો પાડવાનું બંધ ન કરતાં, આરોપી નં. ૧એ છરી વડે તેનું ગળું કાપી નાખ્યું. તે ત્યાં જ લોહીલુહાણ હાલતમાં ઢળી પડી. બીજી કિશોરી, એટલે કે ફરિયાદી સ્ત્રીને, ચાંદની પર હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો તે સ્થળથી આશરે ૫૦ થી ૬૦ પગથિયા જેટલા અંતરે વધુ દૂર ખેંચી જવામાં આવી. બળજબરીપૂર્વક તેના કપડાં ઉતારવામાં આવ્યા અને આરોપી નં. ૧ અને ૨ દ્વારા તેના પર બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો. ત્યારબાદ, તેની આંખો બાંધી દેવામાં આવી અને છરીના હાથિયા વડે તેના માથા પર પ્રહાર કરવામાં આવ્યો, જેના કારણે તે થોડાક મિનિટ માટે બેભાન બની ગઈ. ફરિયાદી સ્ત્રીને થોડા જ સમયમાં ભાન આવ્યું અને તેણે જોયું કે આરોપીઓ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા હતા. પોતાના કપડાં પહેરીને, તેણે સૌપ્રથમ ચાંદનીની સ્થિતિ તપાસી, જે નિષ્પેષ્ટ હાલતમાં પડી હતી અને કોઈ પ્રતિસાદ આપતી નહોતી. ત્યારબાદ તે પોતાનો રસ્તો પાછળ ફરી અને પગથિયાં સુધી આવી.

૩.૩ આ દરમિયાન, ૧૩ યાત્રાળુઓનો પ્રથમ સમૂહ અગાઉથી જ તળિયે પહોંચી ગયો હતો. પાણી અને અલ્પાહાર માટે થોભેલા લોકોનો છેલ્લો સમૂહ જ્યારે તળિયે પહોંચ્યો, ત્યારે તેઓ બધાને જાણ થઈ કે બંને યુવતીઓ પહોંચી નથી. તેથી, સમૂહના કેટલાક પુરૂષ સભ્યોએ યુવતીઓની શોધમાં ફરીથી ચઢાણ શરૂ કર્યું. માર્ગમાં તેઓ ફરિયાદી યુવતીને મળ્યા, જેણે તેમની સમક્ષ બનેલી ઘટનાઓ વર્ણવી. તેથી, તેમમાંથી કેટલાક ચાંદનીને શોધવા દોડી ગયા અને

જાણવા મળ્યું કે તેનું પહેલેથી જ અવસાન થઈ ચૂક્યું હતું. ત્યારબાદ ફરિયાદી યુવતીને તબીબી સારવાર માટે લઈ જવામાં આવી. હોસ્પિટલ અને પોલીસ સ્ટેશન વચ્ચે દોડધામ કર્યા બાદ, ફરજ પર રહેલા ડોક્ટરે તેની સારવાર કરી. તે જ દિવસે પછીથી તેની ફરીયાદ પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવી. તેને એક મહિના કરતાં વધુ સમય માટે આંતરિક દર્દી તરીકે દાખલ કરવામાં આવી હતી.

૩.૪ લાંબા સમય સુધી આરોપીઓ મળી આવ્યા નહોતા. ફરિયાદીએ આપેલા વર્ણન તથા પોલીસ દ્વારા તેને દર્શાવવામાં આવેલા અનેક સંદિગ્ધોના ફોટોગ્રાફોના આધારે, હાલના આરોપીઓને દોષિત વ્યક્તિઓ તરીકે અગાઉથી જ ઓળખી લેવામાં આવ્યા હતા. પ્રસારમાધ્યમોમાં વ્યાપક પ્રસાર આપવામાં આવ્યો હતો. આરોપીઓની ઘણી બાદમાં મુંબઈમાંથી ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તેમને ૩૦.૫.૨૦૦૯ના રોજ જૂનાગઢ લાવવામાં આવ્યા હતા. પરીક્ષણાત્મક ઓળખ પેરેડ (ટી.આઈ.પી.) યોજવામાં આવી હતી. આવી ટી.આઈ.પી. દરમિયાન ફરિયાદીએ તેઓ બંનેને ઓળખી કાઢ્યા હતા. નીચલી અદાલતમાં ચાલી રહેલી સુનાવણી દરમિયાન પણ ફરિયાદી દ્વારા આરોપીઓની ઓળખ કરવામાં આવી હતી.

૪. સંક્ષેપમાં ફરિયાદ પક્ષનું આ વર્ણન છે. આરોપો સ્થાપિત કરવા માટે, પીડિતાના પોતાના જબાની પુરાવા પર ભારે નિર્ભરતા મૂકવા ઉપરાંત, ફરિયાદ

પક્ષે મોટી સંખ્યામાં સાક્ષીઓની તપાસ કરી હતી અને વૈધકીય પુરાવા સહિતની અનેક પરિસ્થિતિઓ પર આધાર રાખ્યો હતો.

૫. અમે, પ્રથમ, સંક્ષેપમાં સંબંધિત મૌખિક પુરાવાનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જેને વિવિધ જૂથોમાં વહેંચવો પડશે.

૫.૧ જૂથ એ માં માત્ર ફરિયાદણની પોતાનાં એકમાત્ર સાક્ષીનો સમાવેશ થાય છે. તેના અસાધારણ મહત્વને કારણે, તેનું જમાબંદી અન્ય કોઈપણ પુરાવા કરતાં વધુ મહત્વપૂર્ણ છે. પીડિતા, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી. ૩૪ નો આંક ૧૪૯ પર પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યો હતો. પોતાની જમાબંદીમાં તેણે જણાવ્યું હતું કે તા. ૧૩.૫.૦૭ના રોજ, તે જૂથના અન્ય ૧૩ લોકો સાથે દાતાર પીર દર્શન માટે ગઈ હતી. તેણે આ લોકોના નામ આપ્યા હતા. તેઓએ સવારે લગભગ ૭.૦૦ વાગ્યે મુસાફરી શરૂ કરી હતી અને ૧૧.૩૦ વાગ્યે ટોચ પર પહોંચ્યા હતા. તેમણે ચિથરિયા પીર ખાતે નાસ્તો કર્યો હતો અને ત્યારબાદ નીચે ઉતરવાનું શરૂ કર્યું હતું. ચાંદનીના પિતા, તેના મામા અને બહેનો નીચે ઉતરવાનું શરૂ કરનાર લોકોનો પ્રથમ જૂથ હતો. બીજો જૂથ મૃતક ચાંદની, ફરિયાદણ, તેની પાડોશણ અને કેટલાક વધુ સગાઓનો બનેલો હતો. જૂથમાં રહેલી સ્ત્રી સભ્યો થાકી ગઈ હતી અને તેથી પાછળ રહી ગઈ હતી. ફરિયાદણ અને ચાંદની આગળ ગઈ હતી. જ્યારે તેઓ ચિથરિયા પીર દરગાહથી લગભગ ૫૦ પગથિયા આગળ પહોંચ્યાં, ત્યારે તેમણે બે અજાણ્યા વ્યક્તિઓને ઝાડ નીચે સુતા જોયા. છોકરીઓ આગળ

ગઈ ત્યારે, તે લોકો ઊભા થયા અને છોકરીઓની આગળ ચાલી ગયા અને તેમની આગળના પગથિયાં પર બેસી ગયા. ત્યારબાદ છોકરીઓ પગથિયાંના કિનારે બેસી ગઈ. આ વ્યક્તિઓએ છોકરીઓને આગળ વધવા કહ્યું, અને તેથી જ્યારે તેઓ ફરી ચાલવા લાગી, ત્યારે લગભગ ૫ પગલાં પછી, તે બે માણસો પાછળથી આવ્યા અને ચાંદનીના ગળા પર છરી મૂકી, તેનું મોં દાબી દીધું અને બંનેને પગથિયાં પરથી ડાબી બાજુએ નીચે ખેંચી લીધાં. ચાંદની બૂમો પાડવા લાગી. આ બંને વ્યક્તિઓએ ચાંદનીને પોતાના કપડાં ઉતારવા કહ્યું. જ્યારે તેણે ઈન્કાર કર્યો, ત્યારે તેમણી એકે તેના ગળા પર છરીનો ઘા કર્યો. ચાંદનીમાંથી લોહી વહેવા લાગ્યું અને તે બાંસના ઝાડ પાસે ઢળી પડી અને બેભાન થઈ ગઈ. ત્યારબાદ આ વ્યક્તિઓએ ચાંદનીના ખભાના થેલામાંથી પૈસા લઈ લીધા. બીજા વ્યક્તિએ ફરિયાદણને પકડી રાખી હતી અને તેનું મોં ઢાંકી દીધું હતું. ત્યારબાદ તેમણે તેને બાબૂલના ઝાડા પાસે વધુ ૫૦ થી ૬૦ ફૂટ જેટલું ખેંચી લઈ ગયા. તેમણે તેના કપડાં ઉતારી નાખ્યાં અને જેણે ચાંદની પર હુમલો કર્યો હતો તેણે પહેલાં તેના પર બળાત્કાર કર્યો. તે સમયે બીજા વ્યક્તિએ તેને દબાવી રાખી હતી. ત્યારબાદ બીજા વ્યક્તિએ પણ તેના પર બળાત્કાર કર્યો. પહેલા બળાત્કારી વ્યક્તિએ તેના શરીરના વિવિધ ભાગો પર, તેના ગાલ, સ્તનો અને પેટ પર કરડ્યું હતું. તેના પોતાના કપડાથી બાંધીને તેનો સમગ્ર ચહેરો ઢાંકી દેવાયો હતો. છરીના હેન્ડલથી તેના માથા પર માર મારવામાં આવ્યો હતો, જેના કારણે તે લગભગ પાંચ મિનિટ માટે બેભાન થઈ ગઈ હતી. પાંચ મિનિટ પછી, જ્યારે તેને ભાન આવ્યું, ત્યારે તેણે પોતાના કપડાં પહેર્યાં અને પગથિયાં તરફ

ચાલવાનું શરૂ કર્યું. તે ચાંદની પાસે ગઈ. ચાંદનીએ તેના પ્રતિ કોઈ પ્રતિસાદ આપ્યો નહોતો. તેને લાગ્યું કે ચાંદની મરી ગઈ હતી. જ્યારે તે પગથિયાં સુધી પહોંચી, ત્યારે ચાંદનીના મામા મયૂરભાઈ અને દિલીપભાઈ ત્યાં આવી પહોંચ્યા હતા. તેણે તેમને ઘટનાની હકીકત કહી. તેથી તેઓ ચાંદની સાથે શું થયું હતું તે જોવા દોડી ગયા. બે અજાણ્યા લોકો તેને નીચે તરફ સાથ આપી આવ્યા હતા. જ્યારે તે પહોંચી, ત્યારે તેને તેનો પાડોશી જશવંતભાઈ મળ્યો, જેને પણ તેણે સમગ્ર ઘટના કહી. જશવંતભાઈએ તેને હોસ્પિટલમાં લઈ જવા માટે ઓટોરિક્ષામાં બેસાડી. રસ્તામાં તેમને જૂથના બીજા સભ્ય રાજુભાઈ ઉર્ફે પ્રદીપભાઈ મળ્યા. જશવંતભાઈએ તેને રાજુભાઈની જવાબદારીમાં સોંપી અને પોતે ચાંદનીને શોધવા ગયા. પોલીસ સ્ટેશન અને હોસ્પિટલ વચ્ચે દોડધામ કર્યા પછી, સ્થાનિક એમ.એલ.એ.ની મદદથી તેને સરકારી હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવી, જ્યાં ડૉ. લક્ષ્મીબેને પ્રથમ તેનો ઉપચાર કર્યો. અહીં પણ, સાક્ષીએ ઘટનાની હકીકત કહી હતી, જે કેસના ઇતિહાસના ભાગરૂપે ડૉક્ટરે નોંધેલી હતી. તે લગભગ દોઢ મહિના સુધી હોસ્પિટલમાં દાખલ રહી હતી. બંને હુમલાખોરોમાંથી એક, જેણે ચાંદનીને પકડી હતી, તે પાતળો, ઊંચો, શ્યામવર્ણનો અને અંદાજે ૨૦ થી ૩૦ વર્ષની ઉંમરનો હતો અને ગુજરાતી ભાષામાં બોલતો હતો. બીજો વ્યક્તિ, જેણે તેને પકડી હતી, તે તુલનાત્મક રીતે નાનો, જાડો અને શ્યામવર્ણનો હતો. તેની ઉંમર પણ અંદાજે ૨૦ થી ૩૦ વર્ષની હતી. સાક્ષીએ ગુનાના સમયે આરોપીઓએ પહેરેલા કપડાંનું વર્ણન આપ્યું હતું. તેણે અદાલતમાં બંનેને અનુક્રમે આરોપી નં ૧ અને ૨ તરીકે ઓળખ્યા હતા. આરોપી નં ૧ એ જ હતો જેણે ચાંદનીને છરીનો

ઘા કર્યો હતો અને પીડિતા પર પ્રથમ બળાત્કાર કર્યો હતો. આરોપી નં ૨ એ પીડિતાને પકડી રાખી હતી અને આરોપી નં ૧ પછી બળાત્કાર કર્યો હતો.

તેણે જણાવ્યું હતું કે જ્યારે તેને ખેંચવામાં આવી રહી હતી ત્યારે તેની ચપ્પલો નીકળી ગઈ હતી. તેણે ઘટનાના સમયે ચાંદનીએ પહેરેલા કપડાં ઓળખ્યાં હતાં. તેણે જણાવ્યું હતું કે તા. ૧૪.૫.૨૦૦૭ના રોજ પોલીસે તેનો વધુ એક હુકમનામું નોંધ્યું હતું. તેને લગભગ ૨૫ તસવીરો ધરાવતા એક આલ્બમમાંથી અનેક વ્યક્તિઓના ફોટોગ્રાફ બતાવવામાં આવ્યા હતા. તેણે આવા ફોટોગ્રાફોમાંથી વર્તમાન આરોપીઓને પોતાના હુમલાખોર તરીકે ઓળખ્યા હતા. તા. ૧.૬.૨૦૦૮ના રોજ મામલતદારની કચેરીમાં ટેસ્ટ ઓળખ પરેડ યોજવામાં આવી હતી, જેમાં કતારમાં ઉભા રાખવામાં આવેલા કુલ ૧૪ વ્યક્તિઓમાંથી તેણે આરોપીઓને ઓળખ્યા હતા. હોસ્પિટલમાંથી રજા મળ્યા પછી તેણે પોલીસને તે સ્થળે લઈ ગઈ હતી જ્યાં ચાંદનીની હત્યા કરવામાં આવી હતી અને તેના પર બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો.

ઉલટતપાસમાં, સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું હતું કે રવિવાર હોવાથી ઘણા લોકો દાતાર શિખર તરફ જઈ રહ્યા હતા. ચિથરિયા પીર ખાતે નાસ્તો કર્યો ત્યાં સુધી જૂથના બધા ૧૩ લોકો સાથે હતાં. તેઓ બપોરે લગભગ ૧૨.૩૦ થી ૧૨.૪૫ વાગ્યે પાણી માટે રોકાયા હતા. તેણે આ સૂચનાનો ઈન્કાર કર્યો કે પોલીસે માત્ર બંને આરોપીઓના જ ફોટોગ્રાફ બતાવ્યા હતા. તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે

આરોપીઓની ધરપકડ થતી ન હોવાથી તેમના ફોટોગ્રાફો અખબારોમાં પ્રસિદ્ધ થયા હતા અને ટેલિવિઝન સમાચાર પર વારંવાર દર્શાવવામાં આવતા હતા. મહત્વપૂર્ણ રીતે, તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે આરોપીઓની ધરપકડ વિશે તેને ટીવી સમાચારોથી ખબર પડી હતી, જે તેણે જોયા હતા અને જેમાં પોલીસે તેને બતાવેલા એ જ ફોટોગ્રાફ દર્શાવવામાં આવ્યા હતા. તેમ છતાં, તેણે આ સૂચનાનો ઇન્કાર કર્યો કે ટેસ્ટ ઓળખ પરેડ પહેલાં પોલીસે ફરી એકવાર એવા ફોટોગ્રાફ બતાવી તેને આરોપીઓને ઓળખવામાં સક્ષમ બનાવેલી.

૫.૨ જૂથ બી માં, અમે પીડિતાના એવા જૂથના સાક્ષીઓનો ઉલ્લેખ કરીશું, જેઓને તેણીએ ઘટના બન્યા પછી તરત જ સમગ્ર ઘટના વર્ણવી હતી. આવા જૂથમાં નીચેના સાક્ષીઓનો સમાવેશ થાય છે:

(૧) દિલીપભાઈ અરવિંદભાઈ, ચાંદનીના મામા, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી-૧૩,ની આંક ૧૬૦ પર તપાસ કરવામાં આવી હતી. અમે સ્મરણ કરીએ છીએ કે, ઘટના પછી જ્યારે ફરિયાદી સ્ત્રી પગથિયાં પાસે પહોંચી હતી ત્યારે તેને સૌપ્રથમ મળનાર વ્યક્તિ તે જ હતો. તેણે ડાતાર પીરના દર્શન માટે જૂનાગઢ જતાં સમૂહ વિશે અને દર્શન પૂર્ણ થયા બાદ તમામ સભ્યો નીચે ઉતર્યા તે બાબત વિશે જુબાની આપી હતી. તેણે જુબાની આપી કે તે અને અન્ય સભ્યો વધુ ઝડપથી આગળ નીકળી ગયા હતા. જ્યારે પાછળનો સમૂહ તળિયે પહોંચ્યો, ત્યારે તેમણે પૂછપરછ કરી કે ચાંદની અને મિસ જે હજુ સુધી પહોંચી નથી શું. તેણે કહ્યું કે તે

સૌપ્રથમ નીચે પહોંચ્યો હતો અને પગથિયાંની બાજુમાં જ બેઠો હતો અને તેને આ છોકરીઓ નીચે આવતી દેખાઈ નહોતી. ત્યારબાદ તે અને મયૂરભાઈ આ છોકરીઓને શોધવા ઉપર જવા લાગ્યા, જ્યાં તળિયેથી ૭૦૦ પગથિયાં ઉપર તેમને પીડિતા મળી હતી. તેના માથામાંથી લોહી વહેતું હતું. તેના ગાલ પર ઈજાઓ હતી. તેના કપડાં ફાટેલા હતા. તેણે તેને જણાવ્યું કે બે અજાણ્યા વ્યક્તિઓએ તેને અને ચાંદનીને જંગલમાં ખેંચી ગયા હતા, જ્યાં ચાંદનીને છરીનો ઘા મારવામાં આવ્યો હતો અને તેના પર બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ તે ચાંદનીને શોધવા જંગલ વિસ્તારમાં પ્રવેશ્યો. તેમને તે વાંસના છોડોના ઝૂંડ નજીક પડેલી મળી હતી. તેમાંથી લોહી વહેતું હતું. જ્યારે તેમણે તેને હલાવી, ત્યારે તેણે કોઈ પ્રતિસાદ આપ્યો નહોતો. તે ત્યાં જ રાહ જોતો રહ્યો અને મયૂરભાઈ નીચે ગયા.

આ સાક્ષીની ઉલટતપાસમાં કોઈ મહત્વપૂર્ણ બાબત બહાર આવી નથી.

(૨) જશવંતભાઈ હીરાભાઈ, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી ૩૮, આંક ૧૫૮, પીડિતા બાળકીનું તબીબી ઉપચાર માટે ઓટોરિક્ષામાં લઈ જવા નીકળ્યા હતા. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી હતી કે જ્યારે સમગ્ર જૂથ પાયાના સ્થળે ભેગું થયું ત્યારે એમ જણાયું કે બે બાળકી ત્યાં પહોંચી નહોતી. તેથી તેઓ તથા અન્યોએ ગુમ થયેલી બાળકીની શોધ શરૂ કરી. તેઓ દિલીપભાઈ અને મયૂરભાઈના અન્ય શોધ જૂથથી અલગ પડી ગયા હતા. શોધમાં નિષ્ફળ ગયા બાદ તેઓ પાછા

આવ્યા, ત્યારે તેમની પીડિતા સાથે મુલાકાત થઈ. તેના શરીરના વિવિધ ભાગોમાંથી લોહી નીકળતું હતું. તે સ્પષ્ટ રીતે વ્યથિત હાલતમાં હતી. પીડિતાએ તેમને પણ ઘટના વર્ણવી હતી. ત્યારબાદ તેમણે એક ઓટોરિક્ષા બોલાવી અને તેને હોસ્પિટલ લઈ જવા લાગ્યા, તે સમયે તેમના ભાઈ રાજુ @ પ્રદીપ મોટરસાયકલ પર આવ્યા. ત્યારપછી સાક્ષીએ પીડિતાને રાજુભાઈને સોંપી અને તેઓ પોતે ચાંદનીની શોધમાં લાગી ગયા. તેમની ઉલટતપાસમાં પણ કોઈ મહત્વપૂર્ણ બાબત બહાર આવી નથી.

(૩) જ્યોત્સ્નાબેન જશવંતભાઈ, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી ૩૫, આંક ૧૫૪, તે ડાતાર પીર ગયોલા સમૂહની મહિલા સભ્યોમાંની એક છે. તેણીએ પણ ડાતાર પીરથી નીચે ઉતરતી વખતે જુદા જુદા સમૂહોમાં વિભાજિત થઈ જવાના અને બાકીના સભ્યોમાંથી બે છોકરીઓ અલગ પડી જવાના સમાન વર્ણન આપ્યું હતું. તે મૃત્યુ પામેલ ચાંદનીની સગા હતી. તેણીએ ચાંદનીને સુરક્ષિત રાખવા માટે રૂપિયા ૧૦૦૦ આપ્યા હતા, જે તેની થેલીમાંથી ગુમ હતા.

(૪) બિનાબેન રામજીભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૩૬, આંક ૧૫૫, મૃતક ચાંદનીની માતા છે. તેમણે જુબાની આપી હતી કે ભાનવાબેનને ચક્કર આવતાં હોવાથી, તેઓ પાણી અને તાજા લીંબુના રસ માટે ચિઠાચિયા પીર દરગાહ પાસે રોકાયા હતા. છોકરીઓ કંઈપણ લેવા ઇચ્છતી નહોતી અને તેથી તેઓ આગળ

વધ્યા હતા. તેમણે ચાંદનીનું શાળા છોડ્યાનું પ્રમાણપત્ર રજૂ કર્યું હતું, જેમાં તેની જન્મતારીખ ૨૪.૧૦.૯૨ દર્શાવવામાં આવી હતી.

(૫) પ્રદીપ @ રાજુ, પીડબ્લ્યુ૧૪, આંક ૧૬૧ મુજબ, જશવંતભાઈ અને પીડિતને મળ્યા બાદ તેણે પીડિતને ઓટોરિક્ષામાં હોસ્પિટલ ખાતે લઈ ગયો હતો.

૫.૩ જૂથ સી માં, અમે તે સાક્ષીઓને આવરી લઈશું જેમણે તે દિવસે ઘટનાસ્થળની નજીક આરોપીની અવરજવર અંગે જુબાની આપી હતી.

(૧) ધનીબેન, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી-૫૫, આંક ૧૭૬, એ એ જ દિવસે ઘટના સ્થળની આસપાસના વિસ્તારમાં આ બંને આરોપીઓને જોયા હતા. તેણીએ જમા આપ્યું કે ઘટના થયેલ તારીખે, સવારે અંદાજે ૮ વાગ્યે, તે અને તેનો ભાણેજ ગોવિંદ ‘રાયણ’ (જંગલમાં ઉગતું એક જંગલી બેરી ફળ) એકત્ર કરવા ચિઠારિયા પીર નજીકના જંગલ વિસ્તારમાં પહોંચવા માટે સીડીઓ ચઢ્યા હતા. ફળો એકત્ર કર્યા બાદ જ્યારે તેઓ નીચે ઉતરી રહ્યા હતા, ત્યારે ચિઠારિયા પીરના તળિયા પાસે તેઓએ બે વ્યક્તિઓ બેઠેલા જોયા. તેમણે છોકરાને પૂછ્યું કે તે શું લઈને જઈ રહ્યો છે અને જણાવતાં, ગોવિંદે જે રાયણ આપ્યું હતું તેમાંથી એક મુઠ્ઠી રાયણ માંગ્યું. ત્યારબાદ તેઓ અંદાજે ૧૨ વાગ્યે નીચે આવ્યા. સાક્ષીએ આરોપીઓને આવી જ વ્યક્તિઓ તરીકે ઓળખી કાઢ્યા હતા.

(૨) નૂરમોહમદ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૮૬, આંક ૨૧૪ એ પણ એ જ દિવસે લગભગ એ જ સ્થળે આરોપીઓને જોયા હતા. તેમણે સાક્ષી આપી હતી કે ઘટનાની તારીખે તેઓ સવારે લગભગ ૧૧.૩૦ વાગ્યે દાતાર તરફ ચઢવા માટે નીકળ્યા હતા. જ્યારે તેઓ ચિથરિયા પીર પાસેથી પસાર થઈ રહ્યા હતા, ત્યારે બપોરે લગભગ ૧૨.૦૦ વાગ્યે તેમણે એક વૃક્ષ નીચે આરોપીઓને જોયા હતા. તેમણે અદાલત સમક્ષ આરોપીઓની ઓળખ કરી હતી. ઉલટતપાસમાં તેમણે સ્વીકાર્યું હતું કે તેઓ અગાઉ આરોપીઓને ઓળખતા નહોતા અને તે દિવસ પહેલાં તેમને જોયા પણ નહોતા.

૫.૪ જૂથ ડીમાં, અમે ઘટનાના તરત પછી આરોપીની હિલચાલ અંગે જુબાની આપનાર સાક્ષીનો ઉલ્લેખ કરીશું.

(૧) મગનભાઈ કાનાભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી-૪૩, આંક ૧૬૪ એ પોતાના નિવેદનમાં જણાવ્યું હતું કે, તે આરોપીઓને ઓળખતો હતો, કારણ કે તે આરોપીઓ જ્યાં રહેતા હતા તે સ્થળની નજીક આવેલા આંબેડકરનગરમાં રહેતો હતો. બનાવના સમયે, તે ટ્રકોમાં પથ્થરો ચઢાવવાના અને ઉતારવાના મજૂરીના કામમાં લાગેલો હતો. બનાવના બીજા દિવસે, અગાઉના દિવસે પોતાનું કામ પૂર્ણ કર્યા બાદ, તે અને ટ્રક ચાલક બપોરે અંદાજે ૧૨.૩૦ વાગ્યે રસ્તા કિનારે આવેલ હોટેલ પર ચા પીવા માટે મંગલપુર પાટિયા ખાતે ઉભા રહ્યા હતા, તે સમયે જૂનાગઢથી કેશોદ જતી એક બસ મંગલપુર પાટિયા ખાતે ઉભી રહી હતી, જેમાંથી બંને આરોપીઓ નીચે ઉતર્યા હતા અને મંગલપુર તરફ જઈ રહ્યા

હતા; ત્યારે ટૂક ચાલક ભુપતભાઈએ આરોપીઓને ચા પીવા માટે સાથે જોડાવા બોલાવ્યા હતા, પરંતુ તેમણે ઇન્કાર કર્યો હતો અને મંગલપુર તરફ આગળ નીકળી ગયા હતા.

(૨) ટૂકચાલક, ભૂપતભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૪૪ ની તપાસ આંક ૧૬૫ પર કરવામાં આવી હતી. તેણે પણ આરોપીઓની હિલચાલ અને એક કપ ચા માટે થોભવાની તેમની અનિચ્છા અંગે સમાન હકીકત વર્ણવી હતી.

(૩) લખીબેન, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૫૬, આંક ૧૭૭, એક નાનકડા ઓરડાની માલિક હતી, જે તેણીએ આરોપી ક્રમાંક-૨ મહેશ ઉપનામ ભાધોના પિતાને ભાડે આપ્યો હતો. તેણીએ પોતાના નિવેદનમાં જણાવ્યું હતું કે આરોપી ક્રમાંક-૨ ક્યારેક પ્લાસ્ટરનું કામ કરતો હતો. ત્યારબાદ, તે આરોપી ક્રમાંક-૧ મોહન હમીર સાથે ફરવા લાગ્યો હતો. બનાવના દિવસે, તે પોતાના ઘરે હતી, ત્યારે આરોપી ક્રમાંક-૨ મહેશ આવ્યો હતો અને તેની સાથે આરોપી ક્રમાંક-૧ મોહન પણ હતો. મોડી રાત્રે મોહન આવ્યો હતો અને તેણીને કહ્યું હતું કે તેનો વિદેશી બનાવટનો દારૂ પકડાઈ ગયો હતો અને તેને પોતાનો મોબાઈલ ફ્રીથી ચાલુ કરવા મદદ જરૂરી હતી. આ સાક્ષી ડરી ગઈ હતી અને તેણે તેને ત્યાંથી જવા કહ્યું હતું.

૫.૫ એક સાક્ષી, નાથીબેન, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.૪૬, આંક ૧૬૭, જે કોઈપણ જૂથમાં આવતી નથી, તેનો આ તબક્કે ઉલ્લેખ કરી શકાય. મૃત્યુ પામેલ ચાંદનીની ચૂંદડી જ્યાંથી મળી આવી હતી તે સ્થળની નજીક મળેલ ધાતુની એક બકેટ અને થોડા પાણીના પાઉચોની હાજરી સમજાવવા માટે તેની તપાસ કરવામાં આવી હતી. બકેટ પર એક નામ લખેલું હતું. તેણીને ૨૦ થી ૩૦ વર્ષની વયજૂથના બે પુત્રો હતા. બચાવ પક્ષ તરફથી ખોટી ઓળખ અંગેની દલીલ ટાળવા માટે, બકેટની હાજરી સમજાવવા આ સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવી હતી. તેણે પોતાના નિવેદનમાં જણાવ્યું હતું કે ચિઠારિયા પીરની પાસે, ડેમથી અંદાજે ૫૦૦ પગલાંના અંતરે, તે લીંબુના રસ, છાસ અને પાણીના પાઉચ વેચવાનો વ્યવસાય કરતી હતી. તે દરરોજ પાણીના પાઉચ, ગ્લાસ અને ઠંડા પીણાં માટેની બકેટ લઈને જતી અને સાંજે પરત આવતી. જો ક્યારેક પાણીના પાઉચ વેચાયા વગર રહી જતા, તો તે બકેટ અને પાઉચોને જંગલમાં સુકાં પાનની નીચે છુપાવી દેતી અને બીજા દિવસે ઉપયોગ માટે બકેટ બહાર કાઢતી. જોકે, તે સમયગાળા દરમિયાન, પોતાની બે દીકરીઓના લગ્નના કારણે, બકેટ જ્યાં છુપાવી હતી ત્યાંથી તે તેને લેવા ગઈ નહોતી.

૫.૬ જૂથ ઈમાં, અમે એવા સાક્ષીઓનો ઉલ્લેખ કરીશું, જેઓ દર્શાવે છે કે આરોપી લગભગ દોઢ વર્ષ સુધી થેબચાડા ગામે હાજર હતો.

(૧) બાબુભાઈ ગોવિંદભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી૨૪, આંક ૮૫, થેબચાડા ગામના સરપંચે જુબાની આપી હતી કે બંને આરોપીઓ બદલાયેલા નામોથી

તેમના ગામમાં અંદાજે ૧ ½ વર્ષ સુધી રહેતા હતા. તેઓ ગામના વિવિધ ખેડૂતોના ખેતરોમાં મજૂરી કામ કરતા હતા. જોકે, બાદમાં બંને આરોપીઓએ એક રાજુ દરજી સાથે મળીને માનસિક રીતે મંદબુદ્ધિ ધરાવતી યુવતી પર બળાટકાર કર્યો હોવાથી લોકોએ રાજુ દરજીને માર્યો હતો. તેથી આરોપીઓ ભાગી ગયા હતા.

(૨) લાલજીભાઈ મોહનભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૬૩, આંક ૧૮૭, થેબચાડા ગામના ખેડૂત હતા. તેઓ કૂવા સહિતની ખેતીની જમીનના માલિક હતા. તેમણે વધુમાં એક જગુભાઈ દરબારનું ખેતર પણ ખેતી માટે લીધેલું હતું. બંને આરોપીઓએ બદલેલા નામોથી તેમની પાસે થોડા મહિના સુધી મજૂરી તરીકે કામ કર્યું હતું. તેમણે નિવેદન આપ્યું કે આ વ્યક્તિઓ ગામમાં અંદાજે દોઢ વર્ષથી જોવામાં આવતા હતા.

(૩) ગોરધનભાઈ, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી ૬૪, આંક ૧૮૮, થેબચાડા ગામના એક ખેડૂત પણ હતા. તેમણે પણ કૃષિ કામ માટે બંને આરોપીઓને રાખ્યા હતા. તેમણે પોતાને કાકા અને ભત્રીજા તરીકે દર્શાવ્યા હતા અને તેઓ કેશોદ વિસ્તારના હોવાનો દાવો કર્યો હતો.

પ.૭ સમાન સ્વરૂપના મોટી સંખ્યામાં સાક્ષીઓ, એટલે કે, થેબચાડા ગામના ખેડૂતો અને અન્ય રહેવાસીઓ, જેમ કે છગનભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૬૫, આંક ૧૮૯, જગદીશસિંહ ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૬૬, આંક ૧૯૦, કેશુભાઈ,

ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૬૭, આંક ૧૯૧, રાજુભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૬૮, આંક ૧૯૨, વગેરેની પૂછપરછ એ જ મુદ્દો સાબિત કરવા માટે કરવામાં આવી હતી કે આરોપીઓએ પોતાની ઓળખ બદલીને થેબચાડામાં આશરો લીધો હતો, જ્યાં તેઓ ખેતીકામ તથા છૂટક મજૂરીનું કામ કરતા હતા. તેઓ અન્ય એક બળાત્કારના પ્રકરણમાં સંડોવાયા બાદ અચાનક દોઢ વર્ષના ગાળાની અંદર ગાયબ થઈ ગયા હતા. આવા તમામ પુરાવાનો પુનરાવર્તન કરવો જરૂરી નથી, સિવાય કે લક્ષ્મીબેન, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૮૦, આંક ૨૦૫, ની જુબાનીનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે. તે માનસિક રીતે મંદબુદ્ધિ યુવતીની માતા છે, જેની સાથે બે આરોપીઓ અને થેબચાડા ગામના રાજુ દરજી દ્વારા કથિત રીતે બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેણીએ પોતાની જુબાનીમાં જણાવ્યું હતું કે બે પુરુષો તથા ગામના ત્રીજા વ્યક્તિએ તેની પુત્રી સાથે બળાત્કાર કર્યો હતો, જેના અનુસંધાને તેણીએ પાછળથી પોલીસ સમક્ષ ફરિયાદ નોંધાવી હતી.

૫.૮ જૂથ એફમાં, અમે મુંબઈ ખાતે આરોપીની હાજરીનો ઉલ્લેખ કરતા સાક્ષીઓનો ઉલ્લેખ કરીશું. ફરિયાદ પક્ષનો એવો કેસ છે કે થેબચાડા ગામમાં ફરી એકવાર ફોજદારી કેસમાં સંડોવાઈ ગયા પછી, આરોપી મુંબઈ ભાગી ગયો હતો, જ્યાંથી તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

(૧) અનવરહુસૈન, ફરિયાદ પક્ષ સાક્ષી-૮૭, આંક ૨૧૫, મુંબઈના બોરીવલી પશ્ચિમ ખાતે બિરયાનીની દુકાન ધરાવતા હતા. તેમણે સાક્ષી આપી હતી કે આરોપી મોહન હમીર ખરીદી માટે તેમની દુકાને આશરે ત્રણ વખત આવ્યો હતો.

તેમણે અદાલત સમક્ષ મોહન હમીરની ઓળખ કરી હતી. તેમ છતાં, તેમણે અગાઉ આરોપી નં ૨ ને જોયો ન હતો.

(૨) ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી-૮૮, મોહન. અકરમ, આંક ૨૧૬, ભંગારની ખરીદી અને વેચાણના વ્યવસાયમાં સંકળાયેલ હતો. આરોપી નં.૧, મોહન હમીરે તેને વપરાયેલી બિસલરી પાણીની બોટલો વેચી હતી. તેણે અગાઉ આરોપી નં.૨ ને જોયો ન હતો.

૫.૯ જૂથ જીમાં તબીબી પુરાવાનો સમાવેશ થશે.

(૧) ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી૧, ડૉ. લક્ષ્મણભાઈ પરમાર, આંક ૨૮, એ મૃતક ચાંદનીનું મરણોત્તર પરીક્ષણ કર્યું હતું. તેમણે સાક્ષીમાં જણાવ્યું કે તેના કપડાં સૂકાયેલા લોહીથી મેલા હતા. કપડાં પર તેમજ શરીરના ખુદ્દા ભાગો પર સૂકાયેલા પાંદડાંના અંશ હતા. તેમણે ગુમાંગો પર કોઈ ઇજાઓ શોધી નહોતી. તેમણે ગળાની જમણી બાજુએ ૯ સેમી લાંબો અને ૩ થી ૪ સેમી ઊંડો મોટો તાજો ત્રિકોણાકાર ઘા નોંધ્યો હતો. તે ઘાએ સ્ટર્નોમાસ્ટોઇડ સ્નાયુ કાપી નાખ્યો હતો. અન્નનળી સંપૂર્ણપણે કપાઈ ગઈ હતી, જેથી ખોરાકના કણો બહાર આવ્યા હતા. જમણી કેરોટિડ પાણ બે ટુકડામાં કપાઈ ગઈ હતી. અન્ય રક્તવાહિનીઓ પણ કપાઈ ગઈ હતી. ઇજાઓ મરણપૂર્વની હતી. મૃત્યુનું કારણ જમણી કેરોટિડ ધમની અને અન્ય રક્તવાહિનીઓને થયેલી ઇજાઓને કારણે રક્તસ્રાવથી થયેલો

આઘાત હતું. તેમણે અભિપ્રાય આપ્યો કે શરીર પરના ઘસારા માણસને ખેંચવાથી થઈ શકે અને ગળા પરની ઈજા ધારદાર કાપનાર હથિયારથી થવી શક્ય હતી. આવી ઈજા સ્વાભાવિક પ્રવાહમાં મૃત્યુકારક થવા માટે પૂરતી હતી. ઉલટતપાસમાં તેમણે સ્પીકાર્યું કે કપડાં પર છોકરીને જમીન પર ખેંચવામાં આવી હોવાના કોઈ ચિન્હો નહોતા.

(૨) ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષીર, ડૉ. લક્ષ્મીબેન, આંક ૩૫ એ પીડિતાની સૌપ્રથમ સારવાર જૂનાગઢ હોસ્પિટલમાં કરી હતી જ્યાં તેઓ મેડિકલ ઓફિસર તરીકે ફરજ બજાવતા હતા. તેમણે યુવતી દ્વારા આપવામાં આવેલ ઘટનાક્રમ વિગતવાર નોંધ્યો હતો કે કેવી રીતે બંને યુવતીઓ જૂથના બાકીના સભ્યોથી અલગ પડી ગઈ હતી અને હુમલાખોરોએ તેમને ખેંચીને જંગલમાં લઈ ગયા હતા, ચાંદનીને છરીનો ઘા મારવામાં આવ્યો હતો અને પીડિતા પર બંને આરોપીઓએ બળાટકાર કર્યો હતો. પીડિતાના શારીરિક પરીક્ષણમાં શરીરમાં દુખાવો તથા પીડા અને માથામાં તેમજ યોનિમાંથી રક્તસ્ત્રાવ જણાયો હતો. તેમણે યુવતીના સમગ્ર શરીર પર અનેક ઈજાઓ નોંધેલી હતી, જેમાં માથા પર ૩ x ૨ સેમીનું ચામડી સુધીનું કાપાનું ઘા, ચહેરા, ગરદન, છાતી, પેટ, બંને હાથ, પીઠના ભાગ તથા ગુપ્તાંગો પર ઘસારા હતા, અને તે ઘસારાઓમાં ધૂળ તથા સુકાયેલા પાંદડા ભરાયેલા હતા. તેમણે બંને સ્તનો, ગરદન, બંને ગાલ અને પેટ પર દાંતથી કાપ્યાના નિશાન પણ નોંધ્યા હતા, જ્યાં તાજું લોહી દેખાતું હતું. તેમણે યોનિમાર્ગમાંથી તાજી ઈજા અને રક્તસ્ત્રાવ પણ નોંધ્યો હતો. તેણીનું કૌમાર્યઝિલ્દ ફાટેલું હતું અને તેમાં

તાજું લોહી હતું. યોનિમાર્ગની આસપાસ સુકાયેલા પાંદડા અને ધૂળ દેખાતા હતા. યોનિની આંતરિક તપાસમાં અત્યંત કોમળતા અને પીડા જણાઈ હતી. તેમના મત મુજબ, આ તમામ લક્ષણો પીડિતા પર બળાત્કાર થયેલો હોવા સાથે સુસંગત હતા. તેણીનાં કપડાં પણ લોહી, ધૂળ અને સુકાયેલા પાંદડાથી મેલાયેલા હતા. તેમણે ગાયનેકોલોજિસ્ટ, ડૉ. પૂનમનું મત પણ મેળવ્યું હતું અને તેમણે પણ સમાન ઇજાઓ નોંધેલી હતી. તેમણે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે પીડિતા પર અનેક વાર બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેમણે યુવતીનાં કપડાં કબજે લીધાં હતા, તેમજ પીડિતાના શરીરમાંથી તેના લોહી, લાળ, નખ, જઘન વાળ, યોનિ સ્વેબ, યોનિ સ્મિયર વગેરે જેવા વિવિધ નમૂનાઓ લઈ તેઓને ન્યાય વૈજ્ઞાનિક વિશ્લેષણ માટે સીલ કર્યા હતા. તેમણે આવા માલમસાલાની અદાલત સમક્ષ ઓળખ કરી હતી.

(૩) ડૉ. બંસી, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી૩, આંક ૪૦ એ બંને આરોપીઓની શારીરિક તપાસ કરી હતી. તેમણે તેઓ સંપૂર્ણપણે વિકસિત હતા અને યૌનસંભોગ કરવા સક્ષમ હતા એવું નોંધ્યું હતું.

૫.૧૦ આગામી જૂથ એચ માં, અમે ફોરેન્સિક વિજ્ઞાનના સાક્ષીઓનો ઉલ્લેખ કરીશું.

(૧) ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૪, આંક ૫૦, ચંદ્રકાંત બાપોદરા જુનાગઢની ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરીમાં વૈજ્ઞાનિક અધિકારી હતા. તેઓ ઘટનાની તારીખે સાંજના સમયે ઘટના સ્થળે ગયા હતા અને મહત્વપૂર્ણ તથા સંબંધિત સામગ્રી એકત્રિત કરવામાં તપાસ એજન્સીને માર્ગદર્શન આપ્યું હતું, જે અંતે ગુનાનું ઉકેલ લાવવામાં મદદરૂપ બનવાની હતી.

(૨) ડૉ. દેવેન્દ્ર સોજીત્રા, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી૩૨, આંક ૧૩૭, સરકારી હોસ્પિટલ, પોરબંદરના તબીબી અધિકારી હતા. તેમની હાજરીમાં, ડી.એન.એ. પરીક્ષણ હાથ ધરવાના હેતુસર બંને આરોપીઓના લોહીના નમૂનાઓ લેવામાં આવ્યા હતા. અદાલત સમક્ષ તેમણે આવા નમૂનાઓ એકત્રિત કરવા, તેમને સીલ કરવા અને પરીક્ષણ માટે મોકલવા માટે તેમણે અનુસરેલી પ્રક્રિયાનું વર્ણન કર્યું હતું.

(૩) ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૯૪, આંક ૨૪૨, નિકુંજ નરહરિભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ ગાંધીનગર સ્થિત એફ.એસ.એલ.માં ડી.એન.એ. વિભાગમાં કાર્યરત વૈજ્ઞાનિક અધિકારી હતા. તેમને પીડિતા પાસેથી એકત્ર કરાયેલા નમૂનાઓ જેમ કે યોનિ સ્વેબ, યોનિ સ્મિયર, તેના વસ્ત્રો તેમજ બંને આરોપીઓના લોહીના નમૂનાઓ પ્રાપ્ત થયા હતા. તેમણે ડી.એન.એ. મેળવણી હાથ ધરી હતી. તેમણે નિવેદન આપ્યું હતું કે તેમની તપાસ મુજબ યોનિ સ્વેબ અથવા સ્મિયરમાંથી કોઈ વીર્ય મળ્યું નહોતું. તેમ છતાં, પીડિતાના અંતર્વસ્ત્રોમાંથી માનવીય વીર્ય મળી આવ્યું

હતું, જો કે કોઈ લોહી મળ્યું નહોતું. ત્યારબાદ તેમણે તે રીતે નોંધાયેલા વીર્યના ડી.એન.એ.ની બંને આરોપીઓના લોહીના નમૂનાઓ સાથે મેળવણી કરવાની કામગીરી હાથ ધરી હતી. વીર્યમાંથી મળેલી ડી.એન.એ. રૂપરેખા આરોપી નં. ૧ ના લોહીના નમૂનાની ડી.એન.એ. રૂપરેખા સાથે મેળ ખાતી નહોતી, પરંતુ આરોપી નં. ૨ ના લોહીના નમૂનાની ડી.એન.એ. રૂપરેખા સાથે સંપૂર્ણપણે મેળ ખાતી હતી. તેમણે આંક ૨૪૬ પર તે રજૂ કર્યો હતો, જેમાં તેમણે એવો નિષ્કર્ષ નોંધ્યો હતો. તેમણે એ પણ દર્શાવ્યું હતું કે જૂનાગઢની એફ.એસ.એલ. પ્રયોગશાળાએ યોનિ સ્વેબ અને સ્મિયરના નમૂનાઓ વાપરી નાંખ્યા હોવાથી, એવા નમૂનાઓમાંથી કોઈ ડી.એન.એ. રૂપરેખા બનાવી શકાઈ નહોતી.

૫.૧૧ જૂથ ૧ માં, અમે સંબંધિત પંચ સાક્ષીઓનો ઉલ્લેખ કરીશું.

(૧) ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી. ૭, આંક ૬૧, પરબતભાઈ ઓળખ પરેડના પંચ સાક્ષી હતા. તેમણે અદાલત સમક્ષ તે રીત અંગે સોગંદે નિવેદન આપ્યું હતું કે જેના મુજબ ઓળખ પરેડ હાથ ધરવામાં આવી હતી, જેના દરમિયાન પીડિતાએ બંને આરોપીઓને ઓળખી કાઢ્યા હતા.

(૨) બોડુભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૧૯, આંક ૮૪, તે પંચ સાક્ષી હતો, જેના ઉપસ્થિતીમાં બંને આરોપીઓના રક્તના નમૂનાઓ ડીએનએ પરીક્ષણ માટે

લેવામાં આવ્યા હતા. જોકે, તે પ્રતિકૂળ થઈ ગયો. તેમ છતાં, તેણે આંક ૮૫ પરના પંચનામા પર પોતાની સહી હોવાની કબૂલાત કરી હતી.

(૩) આદમભાઈ, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી-૨૮, આંક ૧૦૭, આરોપી નં.૧ની ધરપકડ થયા બાદ તેણે બતાવેલ બનાવના સ્થળના પંચનામા માટે પંચ સાક્ષી હતો. એવો પંચનામો આંક ૧૦૮ પર રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. એવા આરોપીએ પંચમંડળી અને પોલીસને તે સ્થળે કેવી રીતે દોરી ગયા હતા, જ્યાં ઘટના બની હતી, તેની રીત અંગે તેણે નિવેદન આપ્યું હતું.

(૪) તેવી જ રીતે, દિલીપભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૨૯, આંક ૧૦૯, આરોપી નં ૨ મહેશે તેની અટકાયત થયા પછી તે જ સ્થળ અલગથી બતાવ્યાના પંચનામાનો પંચ સાક્ષી હતો.

(૫) પરબતભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી૧૨, આંક ૭૦, હોસ્પિટલમાંથી રજા આપવામાં આવ્યા પછી પીડિતાએ ઘટના સ્થળ બતાવ્યું ત્યારે તે સ્થળના પંચ સાક્ષી હતા. પીડિતાએ પંચ સાક્ષી અને પોલીસ પક્ષને તે સ્થળે દોરી ગયા હતા જ્યાં ઘટના બની હતી.

(૬) ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી-૧૧, આંક ૬૮, ભીખુભાઈ, ઘટના સ્થળેથી વિવિધ વસ્તુઓ એકત્ર કરવાની કાર્યવાહીનો પંચ સાક્ષી હતો. પંચનામું આંક ૬૭ પરથી

પણ ઘટના જ્યાં બની હતી તે સ્થળનો યોગ્ય ખ્યાલ આવે છે. આ સાક્ષીએ ફરિયાદ પક્ષને સંપૂર્ણ ટેકો આપ્યો હતો.

પ.૧૨ ફરિયાદ પક્ષે હત્યાના હથિયારની નિષ્ફળ શોધખોળના પ્રયત્નો, આરોપીએ જંગલ વિસ્તારમાં કથિત રીતે સળગાવી દીધેલા તેમના કપડાં અને અન્ય સંબંધિત બાબતો અંગે મોટી સંખ્યામાં પંચ સાક્ષીઓની પણ તપાસ કરી હતી. કારણ કે આ બધા પ્રયત્નોથી કોઈ શોધખોળ થઈ નહોતી, તેથી આવા પુરાવાનો કોઈ વિશેષ વિસ્તૃત ઉલ્લેખ કરવો નિર્થક હોવાનું અમે માનીએ છીએ.

પ.૧૩ અંતમાં, જૂથ જે માં, સંબંધિત પોલીસ સાક્ષીઓનો અમે સંક્ષિપ્તમાં ઉલ્લેખ કરી શકીએ.

(૧) ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૧૦૦, જગજીવનભાઈ બારોટ, આંક ૨૬૫, એ હોસ્પિટલમાં પીડિત છોકરીની પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધ્યો હતો. રાજેશભાઈ બારિયા, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૮૨, આંક ૨૩૫, તે પી.એસ.આઈ. છે, જેણે મુંબઈ ખાતે આરોપી વ્યક્તિઓની ધરપકડ કરી હતી. કાંતિભાઈ મકવાણા, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૮૬, આંક ૨૫૬, એ બનાવના સ્થળે પ્રારંભિક પૂછપરછ કરી હતી અને ભૂપતસિંહ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૧૦૨, આંક ૨૬૮, દ્વારા તપાસ સંભાળવામાં આવે ત્યાં સુધી તપાસનો એક ભાગ હાથ ધર્યો હતો. આવી તપાસ સુભાષભાઈ રાવલ, પી.આઈ., ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૧૦૩, આંક

૨૮૪, એ સંભાળી હતી. તેને મહેન્દ્રકુમાર પટેલ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૧૦૪, આંક ૩૪૫, વગેરે જેવા વરિષ્ઠ પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા પણ માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું હતું. વિશેષ કરીને, આ તપાસ અધિકારીઓએ વિવિધ પંચનામાઓની તૈયારી અને આરોપીઓના રક્તના નમૂનાઓના સંગ્રહ વગેરે અંગે સાક્ષી આપી હતી. સમાભાઈ વીરાભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૯૯, આંક ૨૬૧, પી.એસ.આઈ., કુવાડવા રોડ પોલીસ સ્ટેશન, રાજકોટ, એ થેબચડા ની લક્ષ્મીબેનની, તેની માનસિક રીતે પડકારગ્રસ્ત પુત્રી પર બે આરોપીઓ અને રાજુ દરજી દ્વારા કરાયેલા બળાત્કાર અંગેની પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધ્યો હતો. તેણે એવો પ્રથમ માહિતી અહેવાલ અદાલત સમક્ષ આંક ૨૬૨ તરીકે રજૂ કર્યો હતો.

૬. હવે અમે મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજ પુરાવાનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ. મૃત્યુપશ્ચાત અહેવાલ આંક ૩૨ માં, મૃતકની ગરદન પરની મૃત્યુપૂર્વ ઇજા નોંધવામાં આવી હતી. ડૉક્ટરે એવો અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે મૃત્યુનું કારણ જમણી કેરોટિડ ધમની તથા ગરદનની જમણી બાજુની અન્ય રક્તવાહિનીઓને થયેલી ઇજાના પરિણામે થયેલો રક્તસ્રાવજન્ય આઘાત હતો.

૬.૧ આંક ૩૬, ડૉ. લક્ષ્મીબેન, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૨ દ્વારા પીડિતાની તપાસનું પ્રમાણપત્ર હતું. આ સાક્ષીની જુબાનીમાં જેના સંદર્ભનો અગાઉથી જ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તેવી વિવિધ ઇજાઓ નોંધવા ઉપરાંત, આ દસ્તાવેજ પીડિતાએ આપેલા વર્ણનના આધારે ડૉક્ટરે નોંધેલા વિગતવાર ઇતિહાસને કારણે

પણ મહત્વપૂર્ણ છે. ઇતિહાસમાં, ડૉક્ટરે સમગ્ર ઘટના અને તે જે રીતે બની હતી તેની રીતવિધીનો વિગતવાર ઉલ્લેખ નોંધ્યો હતો.

૬.૨ આંક ૫૭ એ ટેસ્ટ ઓળખ પેરેડનો પંચનામું છે અને તેમાં નોંધવામાં આવ્યું છે કે પીડિતાએ લાઇનમાં ઉભેલા કુલ ૧૪ વ્યક્તિઓમાંથી બે આરોપીઓને ઓળખી કાઢ્યા હતા.

૬.૩ આંક ૭૧, ૧૦૮ અને ૧૧૦ અનુક્રમે પીડિતા, આરોપી નં.૧ અને આરોપી નં.૨ દ્વારા બતાવવામાં આવેલ બનાવના સ્થળના પંચનામા છે. આંક ૧૩૮ ડી.એન.એ. પરીક્ષણ માટે આરોપીઓના લોહીના નમૂનાઓ એકત્ર કરવાની કાર્યવાહીનો પંચનામો છે. આંક ૨૪૬ અને ૨૪૭ ડી.એન.એ. અહેવાલો છે. આંક ૨૫૪ વર્તમાન બનાવની પ્રથમ માહિતી અહેવાલ છે જ્યારે આંક ૨૬૨ થેબચાડા ગામે બાળકી પર થયેલા બળાત્કાર સંબંધિત પ્રથમ માહિતી અહેવાલ છે. આંક ૩૨૪ અને ૩૫૨ અનુક્રમે આરોપી નં.૧ અને આરોપી નં.૨ વિરુદ્ધના કેસોની ચાલી છે. ફરિયાદ પક્ષે આવા કેસોને લગતી પ્રથમ માહિતી અહેવાલો પણ રજૂ કરી હતી.

૬.૪ આંક ૩૯૦ ના આવરણ પત્ર સાથે, સિરોલોજીકલ અહેવાલો પૂરા પાડવામાં આવ્યા હતા. તે પીડિત બાળકીના ચોનિ સ્વાબ, ચોનિ સ્મિયર તથા નિકરમાં માનવ વીર્યની હાજરીની પુષ્ટિ કરે છે. આવા નમૂનાઓમાં માનવ રક્ત

મળ્યું નહોતું. પરીક્ષણ કરાયેલા અન્ય કોઈ નમૂનામાં વીર્ય માટે હકારાત્મક પરિણામ મળ્યું નહોતું. આ અહેવાલોની વિગતોમાં અમે પાછળના તબક્કે જઈશું. આંક ૩૯૨ નો સિરોલોજીકલ અહેવાલ દર્શાવે છે કે પીડિતનો રક્ત સમૂહ બી હતો, મૃતકનો રક્ત સમૂહ એ હતો, અને ત્રણેય નમૂનાઓમાં નોંધાયેલ વીર્યનું વિશ્લેષણ સમૂહ બી તરીકે કરવામાં આવ્યું હતું. આંક ૪૦૯ ના પત્ર સાથે, સિરોલોજીકલ પરીક્ષણના પરિણામોનો અહેવાલ આંક ૪૧૦ પર પૂરો પાડવામાં આવ્યો હતો. આરોપી નં.૧ ના રક્ત, લાળ અને વીર્યના નમૂનાઓનું વિશ્લેષણ સમૂહ એ તરીકે કરવામાં આવ્યું હતું. તે જ રીતે, આરોપી નં.૨ ના નમૂનાઓ સમૂહ ઓ તરીકે ઓળખવામાં આવ્યા હતા.

૭. અમે આ તબક્કે, આંક ૬૭, ઘટનાસ્થળના પંચનામાનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ. તેમાં નોંધાયેલ છે કે દાતારના પગથિયાં પર આવેલા બે વીજના થાંભલાઓ વચ્ચે જંગલ તરફ જતો એક ચાલવાનો માર્ગ છે. દક્ષિણ બાજુએ, જંગલ તરફ આશરે ૫૦ ફૂટ અંતરે, ફૂલની ડિઝાઈનવાળી એક પીળી ચૂંદડી પડી હતી, જેના પર પાંદડા ચોટેલા હતા, જે મૃતકની હોવાનું જણાવાયું હતું. આ સ્થળેથી થોડું આગળ જતાં, પથ્થરોની પાછળ છુપાવેલી સ્ટીલની એક ડોલ મળી આવી હતી, જેમાં પાણીના કેટલાક પાઉચ હતા અને જેના પર અમરાભાઈ પીઠાભાઈ મકવાણાનું નામ લખેલું હતું. આ સ્થળેથી વધુ નીચે, ચાલવાના માર્ગ પર, મહિલાની એક જોડી ચપ્પલો પડી હતી, જે પીડિતાની હતી. આ સ્થળેથી આશરે ૮૦૦ ફૂટ દૂર, જંગલ તરફ દક્ષિણ-પશ્ચિમ દિશામાં, આશરે ૪ ફૂટના

પરિઘમાં વાંસના છોડનો એક સમૂહ હતો. તેની નીચેની જમીન સુકાયેલા પાંદડાઓથી ઢંકાયેલી હતી, જેના પર લોહીના ડાઘ મળ્યા હતા. પાંદડાઓની નીચેની માટી પર પણ આવા ડાઘ હતા. આ સ્થળેથી ચાંદનીની હોવાનું જણાવાયેલ મહિલાની એક ચપ્પલ મળી આવી હતી. આ સ્થળેથી આશરે ૫ ફૂટ દૂર મહિલાનું પર્સ મળ્યું હતું. આ સ્થળેથી દક્ષિણ તરફ, આશરે ૨૫ ફૂટના અંતરે, પૂર્વથી પશ્ચિમ જતો એક ચાલવાનો માર્ગ છે. આ માર્ગ પર વધુ નીચે જતાં, સુકાયેલા પાંદડા અને પથ્થરો પડેલા હતા. એક સાગના વૃક્ષની નજીક, આશરે ૬ ફૂટના પરિઘમાં, સમતલ જમીન હતી, જેના પરના પાંદડા દબાઈ ગયેલા હતા અને આસપાસના વિસ્તારમાં પાંદડા અખંડિત હતા તેની સરખામણીએ તે તૂટીને ટુકડા થઈ ગયેલા હતા. આ સ્થળ પીડિતા પર બળાટકાર કરવામાં આવ્યો હતો તે સ્થળ તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યું હતું.

૮. સંક્ષેપમાં, ફરિયાદ પક્ષે આધાર રાખેલો આ પુરાવો છે. માનનીય ન્યાયાધીશે ઠરાવ્યું કે આરોપો સાબિત થયા હતા. ગુનાઓની ગંભીરતા ધ્યાનમાં રાખીને, તેમણે બંને આરોપીઓને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી, જેના અનુસંધાને હાલની કાર્યવાહી આ અદાલત સમક્ષ આવી પહોંચી છે.

૯. અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ શ્રી બારડે દલીલ કરી કે ફરિયાદ પક્ષનો સમગ્ર વર્ણન ખોટો હતો. પરીક્ષણાત્મક ઓળખ પરેડ યોગ્ય રીતે યોજવામાં આવી નહોતી. ટી.આઈ.પી. હાથ ધરવામાં આવે તે પહેલાં જ પીડિતાએ આરોપીઓના અગાઉના ફોટોગ્રાફ્સ જોઈ લીધા હતા. અલગ અલગ

સાક્ષીઓએ આપેલા અલગ અલગ વર્ણનોમાં મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસો હતા. લાંબા સમયાંતર પછી આરોપીઓને પ્રથમ વખત અદાલત સમક્ષ ઓળખવામાં આવ્યા હતા. આવી ઓળખ વિશ્વસનીય નહોતી. તેમણે રજૂ કર્યું કે ડી.એન.એ. અહેવાલને નિષ્કર્ષાત્મક માનવો શક્ય નથી. તેમણે સેરોલોજિકલ અહેવાલ પર ભારે નિર્ભરતા મૂકી, જેમાં વીર્યના નમૂનાનું વિશ્લેષણ જૂથ બી તરીકે કરવામાં આવ્યું હતું, જે બેમાંથી કોઈપણ આરોપીના રક્તજૂથ સાથે મેળ ખાતું નહોતું. તેથી, તેમણે રજૂ કર્યું કે આ ભૂલભરેલી ઓળખનો કેસ હતો.

૯.૧ વૈકલ્પિક રીતે, તેમણે રજૂ કર્યું કે કોઈ પણ રીતે આ અત્યંત દુર્લભમાંથી અત્યંત દુર્લભ પ્રકારનો કેસ નહોતો. તેથી મૃત્યુદંડ યોગ્ય ઠરતો નહોતો. તેમણે સૂચવ્યું કે ઘટના સમયે બંને આરોપીઓ તુલનાત્મક રીતે યુવાન હતા. વિશેષ કરીને, આરોપી નં ૨ની ઘટના સમયે વય આશરે માત્ર ૨૦ વર્ષ હતી. ફરિયાદ પક્ષે આરોપીઓના પૂર્વવૃત્તાંત પર આધાર મૂક્યો હતો, તેમ છતાં દર્શાવાયેલા તમામ આવા કેસોમાં તેઓને નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો હતો. તેમણે રજૂ કર્યું કે ફરિયાદ પક્ષના પોતાના કેસ મુજબ પણ, મૃતકને માત્ર એક જ ઘા મારવામાં આવ્યો હતો. પીડિતાને કોઈ હાનિ પહોંચાડવામાં આવી નહોતી. તેથી, હત્યા કરવાની કોઈ મનસા આરોપીઓની તરફથી નહોતી.

૯.૨ પોતાની દલીલોને સમર્થન આપવા માટે, વકીલે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો :

(૧) સંદેશ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના કેસમાં, (૨૦૧૩) ૨ એસ.સી.સી. ૪૭૯, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે હત્યા અને સામૂહિક બળાત્કારના એક કેસમાં મૃત્યુદંડને આજીવન કારાવાસમાં પરિવર્તિત કર્યો હતો. જોકે, અમે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે આવા નિર્ણયમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે આરોપી પોતાના જીવનના બાકીના સમયગાળા માટે સજા ભોગવશે.

(૨) નીલ કુમાર વિ. હરિયાણા રાજ્યના કેસમાં, (૨૦૧૨) ૫ એસ.સી.સી. ૭૬૬, જે કેસમાં પણ એક સગીર બાળકી પર તેના પોતાના પિતા દ્વારા બળાત્કાર કરીને હત્યા કરવામાં આવી હતી, તેમાં મૃત્યુદંડને આજીવન કેદમાં પરિવર્તિત કરવામાં આવ્યો હતો. અહીં પણ, અમે નોંધીએ છીએ કે આરોપીને ઓછામાં ઓછી ૩૦ વર્ષની સજા ભોગવવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે.

(૩) રામનરેશ વિ. છત્તીસગઢ રાજ્યના કેસમાં, (૨૦૧૨) ૪ એસ.સી.સી. ૨૫૭, જેમાં હત્યા અને સામૂહિક બળાત્કારના કેસમાં, મૃત્યુદંડને ઘટાડીને ઓછામાં ઓછી ૨૧ વર્ષની કેદની સજા કરવામાં આવી હતી.

૧૦. બીજી બાજુ, વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી જાની એ અપીલનો દ્રઢ વિરોધ કર્યો અને એવી દલીલ સાથે મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ કરવા પ્રાર્થના કરી કે ગુનાનો આચરણ અને આરોપીઓની સંડોવણી ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા વિશાળ, દઢ અને વિશ્વસનીય પુરાવાઓના આધારે શંકાતીત રીતે સ્થાપિત થાય

છે. તેમણે પીડિતાની સાક્ષી તથા અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલા પુષ્ટિકારક પુરાવા પર ખૂબ ભારપૂર્વક નિર્ભરતા મૂકી. તેમણે રજૂ કર્યું કે તબીબી પુરાવા અથવા સીરોલોજીકલ અહેવાલોમાં કોઈ વિસંગતિ હોય તો તે પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓના વર્ણનોનું મૂલ્ય ઘટાડતી નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે ડી.એન.એ. વિશ્લેષણ દ્વારા આરોપી નં.૨ ની હાજરી નિષ્કર્ષરૂપે સ્થાપિત થઈ હતી.

૧૦.૧ પોતાની દલીલોને સમર્થન આપવા માટે, તેમણે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો :

(૧) મુન્ના કુમાર ઉપાધ્યાય વિ. એ.પી. રાજ્ય, (૨૦૧૨) ૬ એસ.સી.સી. ૧૭૪ ના કેસમાં, સુભાષ કૃષ્ણન વિ. ગોવા રાજ્ય, (૨૦૧૨) ૮ એસ.સી.સી. ૩૬૫ ના કેસમાં અને દીપક વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૧૨) ૮ એસ.સી.સી. ૭૮૫ ના કેસમાં, એવો દાવો કરવા માટે કે વર્તમાન કેસમાં ઓળખ પેરેડ યોગ્ય રીતે યોજવામાં આવી હતી અને કોઈપણ સ્થિતિમાં, ઓળખ પેરેડ યોજવામાં ન આવવું દરેક કેસમાં ફરિયાદ પક્ષ માટે પ્રાણઘાતક બની શકે નહીં.

(૨) મૃત્યુદંડની માંગ કરવા માટે, વિદ્વાન સરકારી વકીલે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો હતો:

(એ) રાજેન્દ્ર પ્રહલાદરાવ વાસનિક વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૧૨) ૪ એસસીસી ૩૭ ના મામલામાં, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ૩૧ વર્ષ વચના અને પરિણીત એવા એક આરોપીની મૃત્યુદંડની સજા પુષ્ટિ કરી હતી, જેને ૩ વર્ષની બાળકીનું બિસ્કીટ ખરીદી આપવાનો લલચાવો આપી બળાત્કાર તથા હત્યાના ગુનામાં દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો.

(બી) સુધામ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના કેસમાં, (૨૦૧૧) ૭ એસ.સી.સી. ૧૨૫, જેમાં અદાલતે એવા આરોપીની મૃત્યુદંડની સજાની પુષ્ટિ કરી હતી, જેણે તેની સાથે તેની પત્ની સમાન રહી રહેલી એક સ્ત્રી તથા તેના ૪ બાળકોની હત્યા કરી હતી, જેમાંથી સ્ત્રીના અગાઉના લગ્નમાંથી ૨ અને આ આરોપીના પોતાના ૨ હતાં. એવું જણાયું હતું કે ગુનો પશુસમાન, અત્યંત ક્રૂર, બરબરીક અને ઘૃણાસ્પદ રીતે આચરવામાં આવ્યો હતો.

(સી) મોહદ. મન્નાન વિ. બિહાર રાજ્ય, (૨૦૧૧) ૫ એસ.સી.સી. ૩૧૭ ના કેસમાં, જેમાં આરોપીને ૭ વર્ષની બાળકી પર બળાત્કાર અને હત્યા કરવા બદલ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો. મૃત્યુદંડની સજા નીચે મુજબના અવલોકનો સાથે પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી :

“૨૩. એ સુસ્થાપિત છે કે મૃત્યુદંડ ફક્ત એવા કેસમાં જ લાદી શકાય કે જે અતિ દુર્લભમાં અતિ દુર્લભ કેસોની શ્રેણીમાં આવે, પરંતુ આ વિવાદાસ્પદ

પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે કોઈ કડક અને અચલ નિયમ કે માપદંડ નથી. આ અદાલતને એવા કેસો પર વિચાર કરવાની તક મળી છે કે જેમને અતિ દુર્લભમાં અતિ દુર્લભ કેસો કહી શકાય, અને યદ્યપિ આ પ્રશ્નનું નિર્ધારણ કરવા માટે કેટલાક વ્યાપક માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે, તો પણ આ બાબતમાં સર્વત્ર લાગુ પડે એવું કોઈ કડક અને અચલ સૂત્ર નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું નથી. ગુનાઓ એટલી ભિન્ન અને વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓમાં થતા હોય છે કે આ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે વ્યાપક માર્ગદર્શિકા નક્કી કરવી અશક્ય છે. તેમ છતાં, આ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે કેટલા વ્યક્તિઓની હત્યા થઈ છે તે નિર્ણાયક બાબત નથી, એવું વ્યાપકપણે સ્વીકારવામાં આવે છે.

૨૪. વધુમાં, માત્ર એટલા કારણે કે ગુનો ફૂર અને જઘન્ય છે, તે પોતે જ તુલા મૃત્યુદંડ તરફ ઝુકાવી દેતું નથી. જ્યારે ગુનો અતિશય ફૂર, ઘોર, શૈતાની, ઘૃણાસ્પદ અથવા દુષ્ટતાપૂર્વક એ રીતે કરવામાં આવ્યો હોય કે જેથી સમાજમાં તીવ્ર અને અતિશય આક્રોશ જાગે અને સમાજની સામૂહિક અંતરાત્મા સ્તબ્ધ થઈ જાય, ત્યારે મૃત્યુદંડ તરફ ઝુકવું પડે. પરંતુ અહીં વાત પૂર્ણ થતી નથી. જો આ પરિબળો હાજર હોય, તો અદાલતે એ પણ જોવું પડે કે આરોપી સમાજ માટે ભયરૂપ છે કે નહીં અને શું તે સમાજના શાંતિપૂર્ણ અને સુમેળભર્યા સહઅસ્તિત્વને જોખમમાં મૂકતો એવો જ રહ્યો છે. અદાલતે વધુમાં તપાસ કરીને આ માન્યતા સુધી પહોંચવું પડે કે

દોષિત ઠરાવાયેલ આરોપીનું સુધારણા અથવા પુનર્વસન શક્ય નથી અને તે ગુનાહિત કૃત્યો ચાલુ જ રાખશે. આ રીતે, મૃત્યુદંડની સજા લાદવાની વિચારણા કરતી વખતે ઉગ્ર અને ઉપશમક પરિસ્થિતિઓની તુલનાપત્રક તૈયાર કરીને ન્યાયસંગત સમતુલા સાધવી જરૂરી છે. જ્યાં સુધી કાયદામાં મૃત્યુદંડની જોગવાઈ છે અને જ્યારે સમાજની સામૂહિક અંતરાત્મા સ્તબ્ધ થઈ જાય છે, ત્યાં સુધી એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે ન્યાયિક સત્તાના ધારકો પોતાના વ્યક્તિગત અભિપ્રાયને પરે રાખીને ગભરાયા વિના મૃત્યુદંડ ફટકારે. મૃત્યુદંડ લાદવા બાબતે આ સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્દેશિત કરેલી વ્યાપક માર્ગદર્શિકાઓ આ છે.

રપ. જે નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને જ્યારે અમે વર્તમાન કેસની કસોટી કરીએ છીએ, ત્યારે અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે હાથવગો કેસ અતિદુર્લભમાં અતિદુર્લભ કેસોની શ્રેણીમાં આવે છે. અપીલકર્તા અંદાજે ૪૩ વર્ષનો પરિપક્વ પુરુષ છે. તે વિશ્વાસપાત્ર સ્થાને હતો અને તેણે તે સ્થાનનો ગણતરીપૂર્વક તથા પૂર્વનિયોજિત રીતે દુરુપયોગ કર્યો. તેણે અંદાજે ૭ વર્ષની બાળકી ને પાન ખરીદવા મોકલી અને થોડા મિનિટો પછી પોતાની શૈતાની તથા વિકૃત ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા માટે જ્યાં તેને મોકલવામાં આવી હતી તે દુકાન તરફ આગળ વધ્યો. બાળકી અંદાજે ૭ વર્ષની, પાતળી બાંધણીવાળી અને ૪ ફૂટ ઊંચાઈની હતી અને આવી બાળકી સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં વાસના જગાડવા સક્ષમ ન હતી. અપીલકર્તાએ બાળકીનો વિશ્વાસ જીત્યો હતો અને બાળકી

અપીલકર્તાની ઇચ્છાને સમજતી નહોતી, જે વાત આ હકીકત પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જ્યારે અપીલકર્તા તેને લઈ જઈ રહ્યો હતો ત્યારે તેણે કોઈ વિરોધ કર્યો નહોતો અને નિર્દોષ બાળકી અપીલકર્તાની વાસનાનો ભોગ બની.

૨૬. શવપરીક્ષણ અહેવાલ બાળકના ચહેરા, નખો અને શરીર પર વિવિધ ઇજાઓ દર્શાવે છે. આ ઇજાઓ દર્શાવે છે કે તેના પર બળાત્કાર કેવી ભયાનક રીતે આચરવામાં આવ્યો હતો. ગુનાની પીડિતા એક નિર્દોષ બાળકી છે, જેણે હત્યા માટે ઉશ્કેરણી તો દૂર રહી, કોઈ બહાનું પણ આપ્યું નહોતું. નાનકડા બાળક પ્રત્યે આવી ક્રૂરતા ભયાવહ છે. અપીલકર્તા એટલો નીચ સ્તરે ઉતરી ગયો હતો કે તેણે નિર્દોષ, નિઃસહાય અને નિરક્ષિત બાળક પર પોતાના રાક્ષસી સ્વભાવને મુક્ત કર્યો હતો. નિઃસંદેહ, આ કૃત્યે સમાજમાં અતિશય રોષ પેદા કર્યો હતો અને સમાજના સામૂહિક અંતરાત્માને આઘાત પહોંચાડ્યો હતો. વિવાદનું અધિનિર્ણય કરવાની સત્તા પ્રાપ્ત સત્તાધિકારી પાસેથી તેમની અપેક્ષા સ્વાભાવિક અને તર્કસંગત એવી મૃત્યુદંડ આપવાની જ હોય છે. અમારો મત છે કે અપીલકર્તા સમાજ માટે એક ભયંકર ઉપદ્રવ છે અને તે એવો જ રહેશે તથા તેમાં સુધારો શક્ય નથી. અમને કણમાત્ર પણ શંકા નથી કે હસ્તગત મામલો અતિ દુર્લભમાં અતિ દુર્લભ કેસોની શ્રેણીમાં આવે છે અને નીચલી અદાલતે યોગ્ય રીતે મૃત્યુદંડ ફરમાવ્યો હતો, જેને વડી અદાલતે પણ યથાયોગ્ય પુષ્ટિ આપી હતી.”

(ડી) બી.એ. ઉમેશ વિ. કર્ણાટક રાજ્યના મામલામાં, (૨૦૧૧) ૩ એસ.સી.સી. ૮૫, જેમાં અદાલતે સ્ત્રીના બળાત્કાર અને હત્યાના ગુનામાં દોષિત ઠરાવાયેલા આરોપીની મૃત્યુદંડની સજા યથાવત રાખી, નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા :

“૮૩. સજાના પ્રશ્ન અંગે અમે સંતુષ્ટ છીએ કે જે અતિશય નીચતા સાથે ગુનાઓ આચરવામાં આવ્યા અને જે નિર્દયી રીતે પીડિતાને મૃત્યુ પામવામાં આવી, તે આ કેસને દુર્લભમાંથી દુર્લભતમ કેસોની શ્રેણીમાં લાવે છે, જે માટે મૃત્યુદંડ યોગ્ય ઠરે છે, જેમ કે નીચલી અદાલતે ફટકાર્યો હતો અને વડી અદાલતે તેની પુષ્ટિ કરી હતી. બચ્ચન સિંહના કેસમાં (ઉપરોક્ત) અથવા મરછી સિંહના કેસમાં (ઉપરોક્ત) આ અદાલતે દર્શાવેલા શમક પરિબલોમાંનું એકપણ આ તાત્કાલિક કેસના તથ્યોમાં ઉપસ્થિત નથી. અપીલકર્તાએ તો ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.૨ સુરેશ, જે દરમિયાન ત્યાં આવ્યો હતો, તેને જોઈને ઘરમાં પોતાની હાજરી અંગે એક કહાણી પણ ઘડી કાઢી હતી. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, તેના ઘરમાંથી થયેલ જમીનો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અન્ય પરિસરોમાં પણ તેણે ગુનાઓ આચર્યા હોવાનો આ પ્રથમ પ્રસંગ નહોતો, અને હાલની ઘટનાના બે દિવસ પછી, જ્યારે તે સીબા નામની એક સ્ત્રીના ઘરમાંથી ભાગવાનો પ્રયત્ન કરતા જાહેર જનતા દ્વારા અંતે પકડાયો હતો, ત્યારે તેણે તેની સાથે લૂંટ અને હુમલો કરવાનો સમાન પ્રયાસ કર્યો હતો અને તે પ્રક્રિયામાં તેને ઈજા પહોંચાડી હતી.

૮૪. જેમ નીચલી અદાલતો દ્વારા દર્શાવવામાં આવ્યું છે, તેમ અપીલકર્તાનો પૂર્વવૃત્તાંત અને ત્યારબાદનું તેનું વર્તન દર્શાવે છે કે તે સમાજ માટે એક ભયજનક તત્વ છે અને તેનું પુનર્વસન શક્ય નથી. અપીલકર્તા દ્વારા કરાયેલા ગુનાઓ ન તો બળજબરી હેઠળ કરવામાં આવ્યા હતા અને ન તો ઉશ્કેરણીના પરિણામે, અને પીડિતા ઉપર હિંસક બળાત્કાર આચર્યા પછી તેણે એક નિર્દોષ જીવનનો અંત લાવ્યો હતો. તેણે પોતાના કૃત્યો અંગે કોઈ પસ્તાવો દર્શાવ્યો નહોતો, એટલું જ નહીં, ઘટનાના બે દિવસની અંદર જ, સીબા નામની એક વ્યક્તિના ઘરમાં સમાન પ્રકારનો ગુનો કરતાં વખતે તેને સ્થાનિક જનતાએ પકડી લીધો હતો.”

૧૧. આ પૃષ્ઠભૂમિ સાથે, આપણે પ્રથમ નોંધ પર ઉપલબ્ધ પુરાવાની મૂલવણી કરી શકીએ. પ્રારંભે, અમે નોંધ કરી શકીએ કે જ્યાં સુધી આક્ષેપિત ઘટનાનો સંબંધ છે અને જે રીતે તે બની, તેના વિષે અમારા મનમાં રત્તીમાત્ર પણ શંકા નથી, અને તે બાબતે અન્ય કોઈના મનમાં પણ હોઈ શકે તેમ નથી. ૧૪ ૧/૨ વર્ષની ઉંમરની એક યુવા યુવતીની હત્યા કરવામાં આવી હતી અને આશરે ૧૭ વર્ષની બીજી યુવતી પર છરીની અણી પર સામૂહિક બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો, એ હકીકતો નિર્વિવાદ રીતે સ્થાપિત થયેલી છે. નિર્ણાયક પ્રશ્ન આરોપીઓની ઓળખનો છે અને જો તેમની સંડોવણી સ્થાપિત થાય, તો યોગ્ય

સજા શું હોવી જોઈએ, તેનો છે. તેથી, આ સમગ્ર બાબતના આ બે અગત્યના પાસાઓ પર જ અમારું સંપૂર્ણ ધ્યાન કેન્દ્રિત રહેશે.

૧૨. પીડિતાની જુબાની, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૩૪, આંક ૧૪૯, તથા અન્ય અનેક સાક્ષીઓના નિવેદનો પરથી ઘટનાઓની શ્રેણી અત્યંત સ્પષ્ટ રીતે બહાર આવે છે. ૧૩-૫-૨૦૦૭ના રોજ સવારે અંદાજે ૭.૦૦ વાગ્યે જૂથના ૧૩ સભ્યો દાતાર પીર શિખરની ટોચ સુધી પહોંચવા માટે નીકળ્યા હતા. તેઓ સવારે અંદાજે ૧૧.૩૦ વાગ્યે ત્યાં પહોંચ્યા. પૂજા કર્યા બાદ તેઓ સૌ સાથે નીચે ઉતરવા લાગ્યા. ચિથરિયા પીર દરગાહ ખાતે તેમણે નાસ્તો કર્યો. આ બિંદુએ જૂથ વિખેરાવા લાગ્યું. જૂથના કેટલાક સભ્યો પહેલાં નીકળી ગયા. બાકી રહેલા, જેમાં કેટલીક મહિલાઓ પણ સામેલ હતી, તેમને તરસ લાગતાં તેઓ થોડો સમય માટે ઉભા રહ્યા. બીજા જૂથનો ભાગ રહેલી બે છોકરીઓ રોકાવા ઈચ્છતી નહોતી અને પોતપોતાની રીતે આગળ વધી ગઈ. પરિણામે તેઓ આગળ ગયેલા જૂથથી તેમજ પાછળ રહેલા જૂથથી અલગ પડી ગઈ. માર્ગમાં, જુદા પડ્યા પછી થોડા જ સમયમાં, તેમણે સીડીઓની બાજુએ એક વૃક્ષ નીચે આરામ કરતા બે પુરુષોને જોયા. તેમની હલચલથી છોકરીઓ તરત જ ગભરાઈ ગઈ. સંભવતઃ તેઓ આ વિચારી રહી હતી કે તેમની પાછળ આવતાં જૂથની રાહ જોવી કે નહીં. જોકે, હાજર વ્યક્તિઓએ તેમને ખાતરી આપી કે કોઈ નુકસાન કરવામાં નહીં આવે. તેથી છોકરીઓ આગળ વધતી રહી. જેમ જ તેઓ ફરી આગળ વધવા લાગી, તેમ જ તેમને પાછળથી પકડી લેવામાં આવી. ચાંદનીને છરી બતાવવામાં આવી. તેમને

જંગલ વિસ્તારમાં ખેંચી જવામાં આવી. ચાંદની મદદ માટે બૂમો પાડવા લાગી અને છરી ધરાવનાર વ્યક્તિએ ધમકી આપ્યા છતાં તે બંધ રહી નહીં. અંતે જ્યારે બંને આરોપીઓએ અશ્લીલ માંગણી કરી, ત્યારે ચાંદની ફરી મદદ માટે ચીસો પાડવા લાગી. નિરાશામાંથી, તેમાંના એકે તેનું ગળું કાપી નાખ્યું અને તે લોહીલુહાણ હાલતમાં જમીન પર પડી રહી. ત્યારબાદ બંનેએ પીડિતાને ત્યાંથી, જ્યાં ચાંદની પડી હતી તે સ્થળથી અંદાજે ૫૦ થી ૬૦ ફૂટ દૂર, જંગલની વધુ અંદર તરફ ખેંચી લઈ ગયા. ત્યાં તેમણે તેની સાથે એક પછી એક બળજબરીપૂર્વક શારીરિક સંબંધ બાંધ્યો. પીડિતાની આંખો પર પટ્ટી બાંધવામાં આવી હતી. છરીના હાથાથી તેના માથા પર પ્રહાર કરવામાં આવ્યો, જેથી તે થોડા સમય માટે સ્તબ્ધ થઈ ગઈ અને જ્યારે તેને ભાન આવ્યું ત્યારે તેને જણાયું કે હુમલાખોરો ત્યાંથી નીકળી ગયા હતા. ત્યારબાદ તેણે પોતાના કપડાં પહેર્યાં અને પાછી ચાલવા લાગી. જેમ જ તેણી જૂથના અન્ય સભ્યોને મળી, તેમ જ તેણે તેમને આ ઘટના કહી, અને તેઓ ચાંદનીને શોધવા દોડી ગયા. બાકીના સભ્યો તેને હોસ્પિટલ લઈ ગયા, જ્યાં તેનો ડૉક્ટરે ઉપચાર કર્યો અને ત્યારબાદ ટૂંક સમયમાં તેની ફરિયાદ નોંધવામાં આવી.

૧૩. આ બાબત માત્ર પીડિતાએ પોતે આપેલા અડગ અને અત્યંત વિશ્વસનીય પુરાવાથી જ નહીં, પરંતુ ઘટનાની બનતાની સાથે જ પીડિતાએ જેમને આ ઘટના વર્ણવી હતી એવા વિવિધ અન્ય સાક્ષીઓના પુરાવાથી પણ પૂરતી સ્પષ્ટ થાય છે. સાક્ષીઓએ આપેલા જુદા જુદા વર્ણનોમાં આંતરિક રીતે અથવા પરસ્પર વચ્ચે કોઈ મોટા વિરોધાભાસો નથી. ડૉક્ટર, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી-૨, દ્વારા નોંધાયેલ

દર્દવૃત્તાંત પણ પીડિતાએ સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન જે જણાવ્યું છે તેની પુષ્ટિ કરે છે. જંગલમાંથી ચાંદનીની ચૂંદડી મળવી અને પીડિતાએ જ્યાં પોતાની સાથે બળાત્કાર થયાનું બતાવ્યું હતું તે સ્થળથી થોડું આગળ તેની મૃતદેહ મળવો, આ બધું એ જ વર્ણનને સમર્થન આપે છે. પીડિતાએ આપેલું વર્ણન તેણે પ્રદીપ @ રાજુ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૪૦, જશવંતભાઈ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી-૩૮ વગેરે જેવા અનેક સાક્ષીઓને જણાવ્યું હતું.

૧૪. ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૧ ડૉ. લક્ષ્મણભાઈ પરમાર દ્વારા કરવામાં આવેલ શબપરીક્ષણ અહેવાલે ચાંદનીને થયેલી ઈજાઓના સ્વરૂપની પુષ્ટિ કરી હતી. તેના ગળા પર એક ગંભીર ઈજા હતી, જે ધારદાર કાપક હથિયારથી એટલી ઊંડી રીતે કાપવામાં આવી હતી કે તેની અન્નનળી કપાઈ ગઈ હતી, જેના પરિણામે તાત્કાલિક મૃત્યુ નીપજ્યું હતું.

૧૫. તેવી જ રીતે, ડૉ. લક્ષ્મીબેન, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૨ દ્વારા કરાયેલ પીડિતાની તબીબી તપાસે પણ પીડિતા જે કહેતી આવી છે તેની ચોક્કસ પુષ્ટિ કરી છે. તેના માથા પર ઈજા હતી. તેના સમગ્ર શરીર પર અનેક ઘસારા હતા. તેની ગરદન, ગાલ, સ્તનો, પેટ વગેરે પર દાંત કાપ્યાના નિશાન હતા. તેના શરીર પરના બધા ઘસારા ધૂળ અને સુકાં પાનોથી ભરાયેલા હતા. તેની યોનિ અને આસપાસના ભાગોમાં પણ આવા જ પદાર્થોની હાજરી દર્શાતી હતી. તેની યોનિમાંથી રક્તસ્ત્રાવ થતો હતો. તેને સ્પર્શવેદના અને પીડા હતી, જે બધું સ્પષ્ટ

રીતે જંગલની જમીન જેવી ખુણી, ગ્રામ્ય પરિસ્થિતિમાં બહુવિધ પ્રકારના હિંસક ચૌન સંબંધ આચરવામાં આવ્યા હોવાનું પ્રગટ કરે છે. જ્યાં સુધી ચાંદનીની હત્યા અને પીડિતાની સામૂહિક બળાત્કારની ઘટના સંબંધિત છે, ત્યાં સુધી પીડિતાએ પોતે આપેલ સમગ્ર વર્ણન પર વિશ્વાસ કરવામાં અમને જરાય સંકોચ નથી.

૧૬. બચાવ પક્ષનો આ સૂચન કે રવિવાર હોવાથી ઘણા અન્ય લોકો ઉપર-નીચે જતા હતા અને તેથી આરોપી માટે બે નાબાલિક છોકરીઓને જંગલમાં લઈ જવું શક્ય નહોતું, સંપૂર્ણપણે ભ્રાંતિકારક દલીલ છે. સૌપ્રથમ તો, ઘટના જ્યારે બની ત્યારે ઉનાળાની બપોર હતી. બપોરે આશરે ૧ વાગ્યે પ્રચંડ ઉકળતો તાપમાન હોય. તેથી મુલાકાતીઓની સંખ્યા ઘટીને બહુ જ ઓછી રહી હોય. કોઈપણ સ્થિતિમાં, એક નાબાલિક છોકરીની હત્યા કરવામાં આવી અને તેની સાથી પર વારંવાર બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો — આ બે પાસાઓ એવા છે કે જેઓથી કોઈપણ દૂર રહી શકતું નથી. અમને આશ્ચર્ય થાય છે કે બચાવ પક્ષ આ દુર્ભાગ્યપૂર્ણ ઘટનાઓને કેવી રીતે બદલી શકે.

૧૭. ઉક્ત ગુનામાં બંને આરોપીઓની સંડોવણીના મુદ્દાને સંબોધતા પહેલાં, અમે પુરાવાના નોંધપાત્ર દસ્તાવેજોમાંથી નિર્વિવાદ રીતે પ્રગટ થતા કેટલાક પાસાઓ સ્પષ્ટ કરી દઈએ. સાક્ષીઓના જબાનબંધી પરથી નોંધમાં આવ્યું છે કે જ્યાંથી છોકરીઓને જંગલની અંદર ખેંચી જવાઈ હતી તે સ્થળ ચિથરિયા પીર દરગાહની નજીક હતું, જે દાતાર શિખર આવેલું છે તે પહાડના એકદમ શિખરે

નહોતું, પરંતુ થોડું નીચે અંતરે હતું અને પાયા પરથી અંદાજે ૭૦૦ પગથિયાં દૂર હતું. અમારે ઘટના સ્થળનું પણ પુનઃ અવલોકન કરવું પડશે. આ બે હેતુઓ માટે મહત્વપૂર્ણ બનશે. પ્રથમ, કથિત વિસંગતિ સમજાવવા માટે કે પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓના વર્ણન મુજબ ઘટના હકીકતમાં ક્યાં બની હતી અને વન વિભાગ દ્વારા તૈયાર કરાયેલ તથા આંક ૧૨૭ પર રજૂ થયેલ નકશા વચ્ચે શું તફાવત છે; અને બીજું, પાણીની થેલીઓ સાથેની ધાતુની બાલ્ટીની હાજરી સમજાવવા માટે. પીડિતાના જબાનબંધી તથા ઘટના સ્થળના પંચનામા મુજબ, દેખીતી રીતે બે છોકરીઓને ચિથરિયા પીર દરગાહથી થોડાંક પગથિયાં નીચે પરથી જંગલ વિસ્તારમાં ખેંચી જવાઈ હતી. મૃતક ચાંદનીની ચૂંદડી જંગલમાં દક્ષિણ દિશામાં અંદાજે ૫૦ થી ૬૦ ફૂટના અંતરે મળી આવી હતી. આ સ્થળની બાજુમાં પીડિતાની ચપ્પલ મળી આવી હતી, જે તેણીને આગળ વધુ ખેંચી જતી વખતે પગમાંથી નીકળી ગઈ હતી. આ વસ્તુઓની નજીક પાણીની થેલીઓ સાથેની એક બાલ્ટી મળી આવી હતી. ચાંદનીનો મૃતદેહ દક્ષિણ-પશ્ચિમ દિશામાં બાંસના ઝૂંડ પાસે લગભગ ૬૦૦ થી ૭૦૦ ફૂટ દૂર મળ્યો હતો. પીડિતા પર આ સ્થળથી અંદાજે ૫૦ ફૂટ દૂર બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો. આંક ૧૨૭નો નકશો બતાવે છે કે ગુનાસ્થળ પગથિયાંથી ૩૧ મીટર દૂર હતું. ઉપરોક્ત પુરાવા દર્શાવે છે કે જ્યાં ચાંદનીની ચૂંદડી પડી હતી અને જ્યાં ચાંદનીનો મૃતદેહ મળ્યો હતો તે સ્થળો વચ્ચે નોંધપાત્ર અંતર હતું. અમારા મનમાં કોઈ શંકા નથી કે જ્યાંથી છોકરીની ચૂંદડી મળી હતી ત્યાંથી બંને હુમલાખોરોએ બંને છોકરીઓને જંગલની અંદર ૬૦૦ થી ૭૦૦ ફૂટ સુધી લઈ ગયા હતા. તેથી, જો બાલ્ટી ચૂંદડીની બાજુમાં મળી

આવી હોય, તો માત્ર તે આધારે બાલ્ટીના માલિકને ગુનાના આચરણ સાથે અનિવાર્ય રીતે સાંકળી શકાય નહીં. ચાંદનીની હત્યા અને પીડિતા પર બળાત્કાર અહીંથી ઘણાં દૂર થયા હતા. ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી-૪૬, નાથીબેન, આંક ૧૬૭, એ બાલ્ટીની હાજરીનું યોગ્ય સમર્થન આપ્યું હતું અને તેણીએ સ્વીકાર્યું હતું કે તે બાલ્ટી તેની જ હતી. તે આ વિસ્તારમાં ઠંડા પીણા અને પાણીની થેલીઓ વેચવાનો નાનો ધંધો કરતી હતી. દરરોજ અનેક પગથિયાં ઉપર-નીચે બાલ્ટી અને પાણીની થેલીઓ લઈ જવાની જરૂર ન પડે તે માટે, તે આ વસ્તુઓને ઝાડીઓ પાછળ છુપાવી દેતી અને બીજા દિવસે પાછી લઈ આવતી. પોતાની દીકરીઓના લગ્નના કામમાં વ્યસ્ત હોવાથી, થોડા સમયથી તેણીએ આવું કર્યું ન હતું. આ રીતે બાલ્ટીની હાજરીનું સમ્યક્ સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં આવ્યું હતું. વધારામાં, જેમ અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, બાલ્ટી વાસ્તવિક ગુનાસ્થળની નજીક ક્યાંય મળી આવી નહોતી. ચાંદનીની હત્યા જંગલની અંદર વધુ ૬૦૦ થી ૭૦૦ ફૂટ દૂર થઈ હતી અને પીડિતા પર બળાત્કાર ત્યાંથી થોડા અંતરે થયો હતો. પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ, જેમાં પીડિતાના જૂથના સભ્યો, પંચ સાક્ષીઓ અને સ્વયં અભિયોજિકા દ્વારા ઘટના સ્થળ બતાવવામાં આવ્યું હતું, તે તમામના પુરાવાઓ આ પાસાઓને કોઈપણ શંકાથી પર સ્થાપિત કરે છે.

૧૮. આ સત્ય છે કે આંક ૧૨૭નો નકશો ગુનાસ્થળ અને પગથિયાં વચ્ચેનું અંતર ૩૧ મીટર દર્શાવે છે. આ પણ સત્ય છે કે ઘટનાના વાસ્તવિક સ્થળ સંબંધિત અન્ય પુરાવા સાથે તે પ્રથમ દ્રષ્ટિએ ભિન્ન જણાઈ શકે છે. જોકે, વધુ

નજીકથી જોવામાં આવે તો આ બંને પરસ્પર વિરોધાભાસી કે અસંગત નથી. છોકરીઓને જંગલની અંદર ખેંચીને લઈ જવામાં આવી હતી અને ગુનો વાસ્તવમાં કરવામાં આવે તે પહેલાં તેમને કેટલાય સો ફૂટ દૂર લઈ જવામાં આવી હતી. પંચનામું પણ પ્રથમ દક્ષિણ દિશામાં અને ત્યારબાદ દક્ષિણ-પશ્ચિમ દિશામાં ગમન થયાનું નોંધે છે. તેથી એવું શક્ય છે કે હુમલાખોરો અને છોકરીઓ ફરી વળી જમણી બાજુ ફરીને પગથિયાંની નજીક આવી ગયા હોય. છોકરીઓને જંગલની અંદર લઈ જઈને કેટલાય સો ફૂટ સુધી ખેંચવામાં આવી હતી, તેનાથી એ અર્થ નીકળતો નથી કે સમગ્ર માર્ગ સીધી રેખામાં અને પગથિયાંથી દૂર જતી દિશામાં જ હતો. નકશો માત્ર ઘટનાસ્થળ અને પગથિયાં વચ્ચેનું સીધી રેખામાં હવાઈ અંતર દર્શાવે છે. બીજું, સંદર્ભબિંદુ પાયાથી ૫૩૭ પગથિયાં ઉપરનું છે. અમે યાદ કરી શકીએ કે છોકરીઓને ચિથારિયા પીર દરગાહથી ૨૫ પગથિયાં નીચે ઉતર્યા પછી જ જંગલની અંદર લઈ જવામાં આવી હતી, જ્યારે તે દરગાહ પાયાથી ૭૦૦ પગથિયાંની ઊંચાઈએ હતી. તેથી નકશામાં દર્શાવાયેલ ૩૧ મીટરનું સીધી રેખાનું અંતર એ બિંદુથી નથી જ્યાંથી છોકરીઓને જંગલની અંદર ખેંચવામાં આવી હતી, પરંતુ ગુનાસ્થળમાંથી પગથિયાંને સૌથી નજીક આવેલા સ્થળથી છે.

૧૯. ગુનાના આચરણમાં આરોપીઓની સંડોવણીના સંદર્ભમાં, અમે આ આધારે આગળ વધવા તૈયાર છીએ કે ઓળખ પેરેડ માન્ય ન હતી. અમે યાદ અપાવી શકીએ કે ગુનો કર્યા પછી આરોપીઓ અદૃશ્ય થઈ ગયા હતા. તેઓ લગભગ બે વર્ષ સુધી ધરપકડ માટે ઉપલબ્ધ નહોતા. પીડિતાએ આપેલા વર્ણન

અને આરોપીઓના પૂર્વવૃત્તાંતના આધારે, પોલીસએ અનેક આરોપી વ્યક્તિઓ ધરાવતો એક આલ્બમ પીડિતાને બતાવ્યો હતો. પીડિતાએ આવા અનેક ફોટોગ્રાફોમાંથી બે આરોપીઓને ઓળખ્યા હતા. પીડિતાએ અદાલત સમક્ષ એવી જ સાક્ષી આપી હતી. આરોપીઓના ફોટોગ્રાફો માધ્યમોમાં પ્રકાશિત થયા હતા, તે નિર્વિવાદ છે. લાંબા સમય સુધી આરોપીઓની ધરપકડ ન થતા, વહીવટીતંત્રે તેમને શોધવા માટે અનેક પ્રયત્નો કર્યા હતા. એવું જણાય છે કે તેમની ધરપકડ સુધી પહોંચાડી શકે તેવી કોઈ માહિતી આપનાર વ્યક્તિ માટે ઇનામ પણ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું. સૌથી મહત્વપૂર્ણ વાત એ છે કે પીડિતાએ સ્વીકાર્યું હતું કે તેને આરોપીઓની ધરપકડ વિશે ટીવી સમાચારોથી જાણ થઈ હતી. ઓળખ પરેડ યોજાઈ તેનાં એક દિવસ પહેલાં તેણે તે જોયું હતું. તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે આવા સમાચાર પ્રસારણમાં તે જ ફોટોગ્રાફો બતાવવામાં આવ્યા હતા, જેઓને તેણે અગાઉ પોલીસ સમક્ષ ઓળખ્યા હતા. અમારી દૃષ્ટિએ, આથી બીજા દિવસે પીડિતાએ કરેલી ઓળખની અસર સંપૂર્ણપણે ક્ષીણ થઈ જાય છે. અમે એવું સૂચવતા નથી કે તપાસ ટીમે યોગ્ય ઓળખ પરેડ યોજી નહોતી અથવા કે પીડિતાએ આવી પ્રક્રિયા દરમિયાન આરોપીઓને ઓળખ્યા નહોતા. અમે માત્ર એટલું જ સૂચવી રહ્યા છીએ કે અનિવાર્ય પરિસ્થિતિઓને કારણે ઓળખ પરેડનું મહત્વ નષ્ટ થઈ ગયું હતું. જ્યારે પીડિતાએ અગાઉ ફોટોગ્રાફોમાંથી ઓળખેલા આરોપીઓ વિશે, અને તેમની ધરપકડના સમાચાર છાપા અને ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમોમાં એ જ ફોટોગ્રાફો સાથે પ્રસારીત થયેલા હતા અને પીડિતાએ તે

સમાચાર જોયા હતા, ત્યારે ઓળખ પેરેડ દરમિયાન તેણે એ જ વ્યક્તિઓને સફળતાપૂર્વક ઓળખી કાઢ્યા, તેમાં કોઈ ખાસ આશ્ચર્ય નથી.

૨૦. જોકે, વર્તમાન કેસમાં નિષ્ફળ ઓળખ પેરેડનો શું પ્રભાવ થશે, તે એવો પ્રશ્ન છે જેને નોંધ પર રહેલા અન્ય પુરાવાના આધાર પર ઉકેલવાની જરૂર છે.

૨૧. રામકિશન વિ. બોમ્બે સ્ટેટ, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૫ એસ.સી. ૧૦૪ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે પરીક્ષણ ઓળખ પેરેડના હેતુનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું હતું અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૧૯. અભિપ્રાયના આ સંઘર્ષનો ઉકેલ લાવવા માટે પરીક્ષણાત્મક ઓળખ પેરેડનો હેતુ તપાસવો જરૂરી બને છે. આવી પેરેડો પોલીસ તેમની તપાસ દરમિયાન એ હેતુસર ચોજે છે કે સાક્ષીઓ ગુનાના વિષયવસ્તુ બનેલી મિલકતની ઓળખ કરી શકે અથવા ગુનામાં સંકળાયેલા વ્યક્તિઓની ઓળખ કરી શકે. આવી પેરેડો માત્ર મિલકત અથવા વ્યક્તિઓની, ગુનાથી તેમનો સંબંધ હોય કે ન હોય તેનાથી પર, ઓળખ કરવા માટે યોજાતી નથી. ઓળખ કરનારા સાક્ષીઓની પૂછપરછ પોલીસ અધિકારીઓ કરે કે પોલીસ દ્વારા લવાયેલા પંચ સાક્ષીઓ કરે, ઓળખ કરનારા સાક્ષીઓને આવી પેરેડો યોજવાનો હેતુ સમજાવવામાં આવે છે

અને તેમને ગુનાના વિષયવસ્તુ બનેલી મિલકત અથવા ગુનામાં સંકળાયેલા વ્યક્તિઓને ઓળખવા માટે કહેવામાં આવે છે.

જો આ પૃષ્ઠભૂમિને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે તો સ્પષ્ટ થાય છે કે ઓળખ કરનારા સાક્ષીઓ દ્વારા કરવામાં આવતી ઓળખની પ્રક્રિયામાં તેવું નિવેદન સમાયેલું હોય છે કે ઓળખવામાં આવેલી ચોક્કસ મિલકત ગુનાની વિષયવસ્તુ હતી અથવા ઓળખવામાં આવેલ વ્યક્તિ ગુનામાં સંકળાયેલ હતો. આ નિવેદન સ્પષ્ટ પણ હોઈ શકે અને ગૂઢ પણ હોઈ શકે. ઓળખ કરનાર વ્યક્તિ પોતાની આંગળીથી બતાવી શકે અથવા ઓળખવામાં આવેલી મિલકત અથવા વ્યક્તિને સ્પર્શ કરી શકે, અથવા તે સંબંધમાં પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નના જવાબમાં માથું હલાવી શકે અથવા સંમતિ દર્શાવી શકે, અથવા એવા ચિહ્નો કે હાવભાવ કરી શકે કે જે તેવું કહેવા સમાન હોય કે ઓળખવામાં આવેલી ચોક્કસ મિલકત ગુનાની વિષયવસ્તુ હતી અથવા ઓળખવામાં આવેલ વ્યક્તિ ગુનામાં સંકળાયેલ હતો. આ બધી સ્પષ્ટ કે ગૂઢ નિવેદનો, જેમાં ચિહ્નો અને હાવભાવનો પણ સમાવેશ થાય છે, ઓળખ કરનાર દ્વારા અન્ય વ્યક્તિને ઓળખ થયાની હકીકતનું સંપ્રેષણ ગણાશે.

તેથી, કલકત્તા અને અલાહાબાદ વડી અદાલતે ઓળખની માનસિક ક્રિયા અને તેની ઓળખ કરનાર દ્વારા અન્ય વ્યક્તિને કરાતી જાણ વચ્ચે જે ભેદ દર્શાવ્યો છે તે સંપૂર્ણપણે તર્કસંગત છે અને આવી જાણો તપાસ દરમિયાન પોલીસ અધિકારીને ઓળખ કરનારાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનો સમાન છે અને કલમ ૧૬૨ના પ્રતિબંધની અંદર આવે છે. આમ, ઓળખની ભૌતિક હકીકતનું ઓળખની પ્રક્રિયામાં અંતર્નિહિત નિવેદનથી અલગ એવું કોઈ સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ નથી અને જ્યાં સુધી પોલીસ અધિકારી આવી ઓળખની હકીકત સાબિત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે ત્યાં સુધી તેની આવી સાક્ષી પર કલમ ૧૬૨નો અમલ લાગુ પડશે અને તે પુરાવા તરીકે ગ્રાહ્ય રહેશે નહીં; એકમાત્ર અપવાદ એ છે કે ઓળખ કરનાર પોતે પોતાની ઓળખની માનસિક ક્રિયા અંગે જે સાક્ષી આપે અને જે તેને નીચલી અદાલતમાં આરોપીની ઓળખના સમર્થનરૂપે આપવા હકદાર હોય. તેથી અમે મદ્રાસ વડી અદાલત અને નાગપુરની ન્યાયિક કમિશનરની અદાલત દ્વારા લેવાયેલા અભિપ્રાયની સરખામણીમાં કલકત્તા અને અલાહાબાદ વડી અદાલતો દ્વારા લેવાયેલા અભિપ્રાયને મંજૂરી આપીએ છીએ.”

મહાબીર વિ. સ્ટેટ ઓફ દિલ્હી, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૮ એસ.સી. ૨૩૪૩ ના મામલામાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે મૂળભૂત પુરાવો અદાલતમાં થતી ઓળખનો પુરાવો છે અને પૂર્વ પરીક્ષણાત્મક ઓળખનો હેતુ તે પુરાવાની

વિશ્વસનીયતાની કસોટી કરવો અને તેને મજબૂત બનાવવાનો છે. નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું હતું:

“૧૨. એવું કહેવું સુસ્થાપિત છે કે મુખ્ય પુરાવા તરીકે અદાલતમાં થયેલી ઓળખનો પુરાવો ગણાય છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૮ની સ્પષ્ટ જોગવાઈઓ ઉપરાંત, કાનૂની સ્થિતિ આ અદાલતના નિર્ણયો ની શ્રેણી દ્વારા સુસ્થિર થયેલી છે. જે હકીકતો આરોપી વ્યક્તિઓની ઓળખ સ્થાપિત કરે છે, તે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ સંબંધિત છે. સામાન્ય નિયમ તરીકે, સાક્ષીનું મુખ્ય પુરાવું તે અદાલતમાં કરાયેલ નિવેદન છે. માત્ર નીચલી અદાલતમાં પ્રથમ વખત આરોપીની ઓળખ કરાવવાનો પુરાવો, તેના સ્વભાવથી જ મૂળભૂત રીતે નબળા સ્વરૂપનો હોય છે. તેથી, અગાઉની પરીક્ષણાત્મક ઓળખની કાર્યવાહીનો હેતુ એવો પુરાવો ચકાસવાનો અને તેની વિશ્વસનીયતા મજબૂત કરવાનો હોય છે. તે મુજબ, સાવચેતીના નિયમરૂપે, જે આરોપી સાક્ષીઓને અજાણ્યા હોય તેમની ઓળખ અંગે અદાલતમાં આપેલી સાક્ષીઓની શપથબદ્ધ જુબાનીને, અગાઉ થયેલી ઓળખ કાર્યવાહી સ્વરૂપે સામાન્ય રીતે પુષ્ટિ મળી આવે તે જોવું સલામત માનવામાં આવે છે. તથાપિ, સાવચેતીનો આ નિયમ અપવાદોને આધીન છે, જેમ કે ઉદાહરણરૂપે, જ્યારે અદાલત કોઈ વિશિષ્ટ સાક્ષીથી પ્રભાવિત થાય અને જેના સાક્ષ્ય પર આવી અથવા અન્ય પુષ્ટિ વિના પણ સુરક્ષિત રીતે આધાર રાખી શકાય. ઓળખ પરેડ

તપાસના તબક્કાનો ભાગ છે, અને સંહિતામાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી કે જે તપાસ એજન્સીને ઓળખ પરેડ યોજવા માટે બાધ્ય કરે અથવા આરોપીને પરીક્ષણાત્મક ઓળખ પરેડની માંગ કરવાનો કોઈ હક આપે. તે મુખ્ય પુરાવો રચતા નથી અને આવી પરેડો મૂળત્વે સંહિતાની કલમ ૧૬૨ દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે. પરીક્ષણાત્મક ઓળખ પરેડ યોજવામાં નિષ્ફળતા આવવાથી અદાલતમાં થયેલી ઓળખનો પુરાવો અગ્રાહ્ય બની જતો નથી. આવી ઓળખને કેટલું વજન આપવું તે હકીકત નિર્ધારક અદાલતો માટેનો વિષય હોવો જોઈએ. યોગ્ય કેસોમાં, તે પુષ્ટિ પર આગ્રહ રાખ્યા વિના પણ ઓળખનો પુરાવો સ્વીકારી શકે છે. (જુઓ કાન્તા પ્રસાદ વિ. દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એસ.સી. ૩૫૦), વૈકુંઠમ ચન્દ્રપ્પા અને અન્ય વિ. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ એસ.સી. ૧૩૪૦), બુધસેન અને અન્ય એક વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૧૩૨૧) અને રમેશ્વર સિંહ વિ. જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૨ એસ.સી. ૧૦૨)."

અંકુશ મારુતિ શિંદે વિ. રાજ્યના મામલામાં મહારાષ્ટ્ર, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૯ એસ.સી. ૨૬૦૯, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે જો કાર્યવાહીમાંથી ખાડાઓ ઝીણી રીતે બહાર કાઢવામાં આવ્યા હોય તો

આવી ઓળખ પેરેડો યોજતા મેજિસ્ટ્રેટ પાસેથી શક્ય છે કે કોઈ પણ ટી.આઈ.પી. એકાદ-બે ચૂકોથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત રહી શકે નહીં. જો તપાસ ફક્ત તે દષ્ટિકોણથી જ કરવામાં આવે અને પેરેડના પરિણામને બગડેલું માનવામાં આવે, તો દરેક ટી.આઈ. પેરેડ ઉપયોગઅયોગ્ય બની જશે. વધુમાં, એમ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે:

"ટી.આઈ. પેરેડો મુખ્યત્વે અદાલત માટે અભિપ્રેત નથી. તે તપાસના હેતુઓ માટે અભિપ્રેત છે. ટી.આઈ. પેરેડ યોજવાનો હેતુ દ્વિવિધ છે. પ્રથમ, સાક્ષીઓને પોતાને સંતોષ થાય તે માટે કે તેઓ જેને શંકાસ્પદ માને છે તે કેદી વાસ્તવમાં એ જ વ્યક્તિ છે જેને તેમણે ગુનાના આચરણ સાથે સંકળાયેલા સંદર્ભમાં જોયો હતો. બીજું, તપાસ અધિકારીઓને સંતોષ થાય તે માટે કે શંકાસ્પદ વ્યક્તિ વાસ્તવમાં એ જ વ્યક્તિ છે જેને સાક્ષીઓએ ઉક્ત ઘટનાના સંદર્ભમાં જોયી હતી."

૨૨. તપાસની પ્રક્રિયા દરમિયાન યોજાતી પરીક્ષણ ઓળખ પેરેડ તપાસની પ્રગતિને આગળ વધારતું એક પગલું છે અને તપાસ યોગ્ય દિશામાં આગળ વધી રહી છે તેની પુષ્ટિ કરવા માટે છે. તેનો હેતુ સાક્ષીઓના વર્ણનોની સત્યતાની કસોટી કરવાનો અને તેમની વિશ્વસનીયતાની પુષ્ટિ કરવાનો છે. જોકે, જ્યાં ફરિયાદ પક્ષ કોઈ કારણ બતાવ્યા વિના પરીક્ષણ ઓળખ પેરેડ યોજવામાં નિષ્ફળ જાય છે, અને એવા કેસોમાં wherein સાક્ષી અને આરોપી એકબીજાને

ઓળખતા નથી, ત્યાં આરોપીની પ્રથમવાર અદાલત સમક્ષ કરાયેલી ઓળખને અદાલતો એક અંશે સાવચેતીપૂર્વક ગણે છે; તેમ છતાં, અદાલત સમક્ષ થયેલી ઓળખ પોતે જ મુખ્ય પુરાવાનો ઘટક હોવાને કારણે, પરીક્ષણ ઓળખ પેરેડ ન યોજવી દરેક કેસમાં જીવલેણ ખામી ગણાતી નથી. સર્વોચ્ચ અદાલત સહિત વિવિધ અદાલતો સમક્ષ આવા ઘણા નિર્ણયો ઉપલબ્ધ છે જેમાં પરીક્ષણ ઓળખ પેરેડ વિના પણ અદાલત સમક્ષ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ દ્વારા આરોપીની કરવામાં આવેલી ઓળખ સ્વીકારવામાં આવી છે અને દોષારોપણને સ્થિર રાખવા માટે તેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. હાલમાં અમે આવા કેટલાક ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ.

૦૬.૦૮.૨૦૧૩

૨૨.૧ સિધાર્થ વશિષ્ઠ વિ. રાજ્ય (એનસીટી ઓફ દિલ્હી), એ.આઈ.આર. ૨૦૧૦ એસસી ૨૩૫૨ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ફોટોગ્રાફ દ્વારા ઓળખની પ્રાસંગિકતા પર વિચાર કર્યો હતો. આ સંદર્ભમાં, નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું હતું :

“૧૧૩. બંધાવ પક્ષ દ્વારા એ પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે સાક્ષીઓને ફોટોગ્રાફો બતાવવામાં આવ્યા હોવાથી અદાલતમાં થયેલી ઓળખ અંગેનું સમગ્ર સાક્ષ્ય અમાન્ય બને છે. આ માટે એવું સૂચવવામાં આવ્યું કે

ફોટોગ્રાફ દ્વારા ઓળખ કે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષની ઓળખ પરેડ, બધી જ તપાસમાં સહાયક બાબતો છે અને મૂળભૂત સાક્ષ્ય રચતી નથી. મૂળભૂત સાક્ષ્ય તો અદાલતમાં સાક્ષીએ શપથ ઉપર આપેલું સાક્ષ્ય છે, જેને આ કારણસર કદી પણ અમાન્ય ઠરાવી શકાય નહીં. વધુમાં એવું પણ સૂચવવામાં આવ્યું છે કે ફોટોગ્રાફ દ્વારા ઓળખ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા ની કલમ ૧૬૨ થી પ્રભાવિત થતી નથી, જેમ બચાવ પક્ષે ઉલ્લેખ કર્યો છે, કારણ કે ફોટોગ્રાફો પર સાક્ષીઓએ હસ્તાક્ષર કર્યા નથી. પોતાની દલીલના સમર્થનમાં મનુ શર્માના પરિષ્ઠ વકીલ કારતાર સિંહ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૧૯૯૪) ૩ એસ.સી.સી. ૫૬૯ ના પૃષ્ઠ ૭૧૧ : (૧૯૯૪ ક્વિ એલ.જે. ૩૧૩૯) ના ચુકાદા પર આધાર રાખે છે, જેમાં ટાડા ની કલમ ૨૨ સાથે વ્યવહાર કરતાં અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે ફોટોગ્રાફ ઓળખ પરેડ કાયદેસર રીતે દોષયુક્ત છે. અહીં ઉલ્લેખ કરવો ઉપયોગી છે કે ઉપરોક્ત ચુકાદો ઉમર અબ્દુલ સફૂર સોરાઠિયા વિ. ઇન્ટેલિજન્સ ઓફિસર, નાર્કોટિક કન્ટ્રોલ બ્યુરો, (૨૦૦૦) ૧ એસ.સી.સી. ૧૩૮ ના પૃષ્ઠ ૧૪૩ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૯ એસ.સી. ૨૫૬૨ : ૧૯૯૯ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૨૭૩૨) માં ભિન્ન ઠરાવવામાં આવ્યો છે, જ્યાં ફોટોગ્રાફ દ્વારા ઓળખ માન્ય ગણવામાં આવી છે. ઉપરોક્ત ચુકાદાનો સંબંધિત ઉતારો નીચે મુજબ છે:

"૧૦. સામાવાળા તરફથી શીખેલ વકીલે ઉજાગર કરેલી અગામી પરિસ્થિતિ એ છે કે બાદમાં શ્રી આલ્બર્ટ મખાલ્શ્વાને અપીલકર્તાનો એક ફોટોગ્રાફ બતાવવામાં આવ્યો હતો અને તેમણે તે ફોટોગ્રાફમાં દેખાતી આકૃતિને તે વ્યક્તિ તરીકે ઓળખી હતી, જેને તેમણે ટૂંક અટકાવવામાં આવ્યો તે સમયે કાર ચલાવતા જોયો હતો.

૧૧. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ફોટોગ્રાફ દ્વારા ઓળખ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નથી અને તેથી, તેનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી. કાયદાની કોઈ જોગવાઈ અમારી નોંધ પર લાવવામાં આવી નથી, જે આવા પુરાવાની ગ્રાહ્યતાને પ્રતિબંધિત કરતી હોય. તેમ છતાં, વિદ્વાન વકીલે કરતાર સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્ય (૧૯૯૪ ક્રિ એલ.જે. ૩૧૩૯) માં બંધારણીય પીઠની નોંધણીઓ તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું, જેમાં આતંકવાદી અને વિઘાતક પ્રવૃત્તિઓ (પ્રતિબંધક) અધિનિયમ, ૧૯૮૭ ની કલમ ૨૨ ૨૬ કરવામાં આવી હતી. તે જોગવાઈ દ્વારા આતંકવાદી કેસમાં જાહેર કરાયેલા ફરાર આરોપીની ફોટોગ્રાફના આધારે ઓળખ વિશેના સાક્ષીના પુરાવાને પરીક્ષણાત્મક ઓળખ પેરેડના પુરાવા જેટલું જ મૂલ્ય આપવામાં આવ્યું હતું. આ અદાલતે તે સંદર્ભમાં નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું: (એસ.સી.સી. પૃ. ૭૧૧, પરા ૩૬૧) : (ક્રિ એલ.જે. નો પરા ૩૬૮) ૩૬૧. જો ફોટોગ્રાફના આધારે ઓળખ સંબંધિત પુરાવાને પરીક્ષણાત્મક ઓળખ પેરેડના પુરાવા જેટલું જ મૂલ્ય ધરાવતું માનવામાં આવે, તો અમને એવું લાગે છે કે

શંકાસ્પદ વ્યક્તિઓના હિતવિરુદ્ધ ગંભીર અન્યાય થવાની શક્યતા છે. તેથી, અમે આ જોગવાઈ રદ કરવા તરફ પ્રવૃત્ત છીએ અને તદનુસાર અમે અધિનિયમની કલમ ૨૨ રદ કરીએ છીએ.

૧૨. વર્તમાન કેસમાં ફરિયાદ પક્ષ એવું કહેતું નથી કે શ્રી મજાત્શ્વાએ જ્યારે તેમને ફોટોગ્રાફ બતાવવામાં આવ્યો ત્યારે કરેલી ઓળખ પર જ તેઓ નિર્ભર રહેશે. ફરિયાદ પક્ષે તેમને અદાલતમાં સાક્ષી તરીકે તપાસવાના છે અને તેમણે અદાલતમાં આરોપીની ઓળખ કરવી જરૂરી છે. ત્યારે જ તે મૌલિક પુરાવો બનશે. પરંતુ તેનો અર્થ એવો નથી કે આ તબક્કે અદાલત એવા સાક્ષી દ્વારા વિચારણા દરમિયાન અપીલકર્તાની યોગ્ય રીતે ઓળખ થઈ શકવાની સંભાવનાનો વિચાર કરવા અસમર્થ છે. એવો વિચાર કરતી વખતે અદાલત આ હકીકત ધ્યાનમાં લઈ શકે છે કે તપાસ દરમિયાન અપીલકર્તાનો ફોટોગ્રાફ સાક્ષીને બતાવવામાં આવ્યો હતો અને તેણે તે વ્યક્તિને તે જ વ્યક્તિ તરીકે ઓળખી હતી જેને તેણે સંબંધિત સમયે જોઈ હતી. ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે અપીલકર્તા જાહેરખબરથી ફરાર ગુનેગાર નથી અને અમે એવી સંભાવનાનો વિચાર કરતા નથી કે જેમાં તેને એમ જાહેર કરવામાં આવે. તેથી કારતાર સિંહ મામલામાં ભિન્ન સંદર્ભમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો અપીલકર્તાને કોઈ મદદરૂપ થતા નથી."

મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ યોજાયેલી ઓળખ પરેડ પણ અન્યથા સંહિતાની કલમ ૧૬૨થી પ્રભાવિત થાય છે. તેથી એવું કહેવું કે ફોટોગ્રાફ દ્વારા થયેલી ઓળખ કલમ ૧૬૨થી પ્રભાવિત થાય છે, ખોટું છે. તે મૌલિક પુરાવાનો ભાગ નથી. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૮ના બંને જ તે, અર્થાત્ ઓળખ કરવાની ક્રિયા, અદાલતમાં ગ્રાહ્ય બને છે. ઓળખ પરેડ પાછળનો તર્ક, જેમાં ફોટોગ્રાફ દ્વારા ઓળખનો પણ સમાવેશ થાય છે, એ હકીકતમાં એમાં નિહિત છે કે તે માત્ર તપાસને સહાયક સાધન છે; જ્યાં આરોપી સાક્ષીઓને ઓળખીતો ન હોય ત્યાં તપાસ અધિકારી એ વાતની ખાતરી કરવા ઓળખ પરેડ યોજે છે કે આરોપી તરીકે તેણે યોગ્ય વ્યક્તિને પકડી છે. આ પ્રથા પ્રક્રિયાથી જન્મેલી નથી, પરંતુ વિવેકપૂર્ણ સાવચેતીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી છે. વધુમાં વધુ, તેને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ લાવી શકાય, એટલે તપાસ દરમિયાન આઈ.ઓ. અથવા મેજિસ્ટ્રેટની હાજરીમાં સાક્ષી દ્વારા આરોપીની ફોટોગ્રાફથી ઓળખ કરવામાં આવેલ વર્તનના પુરાવા તરીકે.”

૨૨.૨ માયલાડિમ્મલ સુરેન્દ્રન વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળા, એ.આઈ.આર. ૨૦૧૦ એસ.સી. ૩૨૮૧ ના કેસમાં, એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ ઓળખ પરેડ યોજવામાં આવી નહોતી અને પત્ની તથા અન્ય પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓને ઘટનાના આશરે સાડા આઠ વર્ષ બાદ અદાલતમાં પ્રથમ વખત આરોપીની

ઓળખ કરવા કહેવામાં આવ્યું હતું. નીચે મુજબની નોંધો કરીને આવી ઓળખ સ્વીકારવામાં આવી હતી:

“..... અમે વિગતવાર રીતે નોંધ્યું છે કે આ મામલામાં વિધવાએ પોતાના પતિની નિર્દય હત્યા પોતાની આંખો સામે, ઉજાળે દિવસે, કેવી રીતે નિહાળી હતી. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, તેના માટે હુમલાખોરોના ચહેરા ભૂલી જવું મુશ્કેલ, નહિ તો અશક્ય, બનતું. તે ચહેરાઓ તેના માનસપટ પર સદાકાળ માટે અંકિત થઈ ગયા હોત. તે હુમલાખોરો સાથે સામસામે આવી હતી. હત્યા ઉજાળે દિવસે કરવામાં આવી હતી. અપીલકર્તાઓને ખોટી રીતે સંડોવવા માટે તેની પાસે કશી પણ પ્રકારની કોઈ કારણસરતા ન હોત. અદાલતમાં તેણે સ્પષ્ટ અને નિશ્ચિત રીતે જવાબી આપી હતી અને દરેક હુમલાખોરની ઓળખ કરી હતી. તે સંપૂર્ણપણે સત્યનિષ્ઠ અને નિખાલસ રહી છે. પુરાવામાં આવ્યું છે કે આરોપી (એ૧) મૃતકના ઘરની ખૂબ નજીક રહે છે. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, તે સહેલાઈથી કહી શકી હોત કે તે એ૧ને અગાઉથી ઓળખતી હતી. તેની સાક્ષીમાં ક્યાંય પણ અતિરેક ઉમેરો દેખાતો નથી. અમારી દૃષ્ટિએ વડી અદાલતે યોગ્ય રીતે તે દલીલ નકારી કાઢી હતી કે ઓળખ પેરેડ યોજવામાં ન આવવાને કારણે આરોપીઓને કોઈ હાનિ પહોંચી હતી. ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી૧ નો પુરાવો બીજા હુમલાના મુદ્દે ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી૨ અને ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી૩ ના પુરાવાથી સંપૂર્ણ

રીતે સમર્થિત/પુષ્ટ થાય છે. વધુમાં, તેમણે અદાલતમાં તમામ આરોપીઓની ઓળખ કરી હતી. તેમની ઓળખને આ હકીકતે વધુ મજબૂત બનાવે છે કે તમામ આરોપીઓ આ બંને સાક્ષીઓને અગાઉથી ઓળખીતાં હતા. તેથી, અદાલતમાં તેમની નામસર ઓળખ કરવામાં આવી હતી.”

૨૨.૩ દસ્તગીર સાબ વિ. કર્ણાટક રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૨૮૮૪, ના કેસમાં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હતું કે આરોપીની ધરપકડ કર્યા પછી, તપાસકર્તાએ યોગ્ય વ્યક્તિની જ ધરપકડ કરી છે તેની ખાતરી કરવા માટે તેમને પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીને બતાવવામાં આવ્યા હતા. આ પરિસ્થિતિમાં, ઓળખ પેરેડનું આયોજન કરવું વ્યવહારુ નથી એવું માનવામાં આવ્યું હતું. તેમ છતાં, અદાલતે અદાલત સમક્ષ થયેલ ઓળખ સ્વીકારી હતી, કારણ કે પીડિતાએ એટલું પૂરતું સામગ્રી પ્રકાશિત કરી હતી કે જેથી દર્શાવવામાં આવે કે ગુનો બનતા પહેલાં લગભગ તાત્કાલિક રીતે ઓછામાં ઓછા ત્રણ કે તેથી વધુ પ્રસંગોએ તેને આરોપી વ્યક્તિને જોવાનો અવસર મળ્યો હતો અને તે સમયે પણ, જ્યારે તેને અટકાવી તેની ઉપર બળજબરીપૂર્વક જાતીય હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો.

૨૨.૪ વિશ્વેશ્વરન વિ. રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૩ એસ.સી. ૨૪૭૧ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે બળાત્કારના કેસોનો સર્વોચ્ચ સંવેદનશીલતાથી વ્યવહાર થવો આવશ્યક છે. બળાત્કારના આરોપ હેઠળ

આરોપીની સુનાવણી કરતી વખતે અદાલતોએ વધુ જવાબદારી દર્શાવવાની હોય છે. એમ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે આવા કેસોમાં વ્યાપક સંભાવનાઓનું પરીક્ષણ કરવું આવશ્યક છે અને અદાલતોએ નાના વિરોધાભાસો અથવા તુચ્છ પ્રકારની અસંગતતાઓથી, જેઓ મૌલિક સ્વરૂપની નથી, પ્રભાવિત થવું નહીં. ઉક્ત નિર્ણયમાં પણ, અદાલત સમક્ષ પ્રથમ વખત ફરિયાદી સ્ત્રી દ્વારા આરોપીની ઓળખ સ્વીકારવામાં આવી હતી.

૨૨.૫ દયા સિંહ વિ. હરિયાણા રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ એસ.સી. ૧૧૮૮ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અગાઉની પરીક્ષણ ઓળખ પેરેડ વિના અદાલતમાં સાક્ષી દ્વારા આરોપીની કરવામાં આવેલી ઓળખને સ્વીકારી હતી. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે, પરીક્ષણ ઓળખ કરવાનો હેતુ પૂર્વ ઓળખના સ્વરૂપમાં દ્રષ્ટા સાક્ષીના પુરાવાને સમર્થન પૂરું પાડવાનો છે, અને સાક્ષીનો મૂળભૂત પુરાવો અદાલતમાં આપેલો પુરાવો જ હોય છે, તે વાત ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે. વધુમાં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"૧૨. તેથી પ્રશ્ન એ છે કે, ઇજાગ્રસ્ત પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૩૭ અને ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૩૮ ના પુરાવા અપીલકર્તાને ગુનાથી વાજબી શંકાથી પર જોડવા માટે પૂરતા છે કે નહીં. આ હેતુસર, એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે પરીક્ષણાત્મક ઓળખનો હેતુ પ્રત્યક્ષદર્શી

સાક્ષીઓના પુરાવાને અગાઉની ઓળખના સ્વરૂપે સમર્થન પ્રાપ્ત કરાવવાનો છે અને સાક્ષીનો મૂળભૂત પુરાવો અદાલતમાં આપેલો પુરાવો છે. જો તે પુરાવો વિશ્વસનીય જણાય, તો પરીક્ષણાત્મક ઓળખ દ્વારા સમર્થનના અભાવને કોઈ રીતે મહત્વપૂર્ણ માનવો નહીં. વધુમાં, જ્યાં સાક્ષીઓના મન અને સ્મૃતિ પર ઓળખની સ્થાયી છાપ ઊભી થવાના કારણો અભિલેખ પર લાવવામાં આવ્યા હોય, ત્યાં સિદ્ધાંતાત્મક શક્યતાઓને વધારી બતાવીને એવો નિષ્કર્ષ કાઢવાનો કોઈ અર્થ નથી કે જે આજના આતંકવાદથી પ્રભાવિત સામાજિક પરિસ્થિતિમાં હકીકતમાં અગત્યનો નથી. આવા કેસોમાં, ઓળખ પેડ ન ચોજવામાં આવવી ફરિયાદ પક્ષ માટે ઘાતક નથી.

૨૩. કેસના તથ્યો તરફ પાછા ફરીએ તો, આપણે યાદ કરી શકીએ કે ફરિયાદીને વિશાળ દિવસના પ્રકાશમાં ઘણાં લાંબા સમય સુધી આરોપી વ્યક્તિઓનું નિરીક્ષણ કરવાનો પૂરતો અવસર મળ્યો હતો. શરૂઆતમાં, જ્યારે બાકી સમૂહથી અલગ પડી ગયેલી તે અને તેની સખી ચાંદની દાતાર પીર પરથી નીચે ઉતરી રહી હતી, ત્યારે તેમણે સીડીઓની બાજુએ આરામ કરતા આરોપીઓને જોયા હતા. તેઓ તાત્કાલિક ચોંકી ઉઠ્યાં હતા અને તે વ્યક્તિઓના આશયો અંગે શંકાશીલ તથા ભયભીત બન્યાં હતા. તેથી, આરોપીઓએ તેમને ફરીથી નીચે તરફની મુસાફરી શરૂ કરવા પ્રેરિત કરે તે પહેલાં

તેઓ થોડો સમય સંકોચમાં રહ્યા હતા. તેમણે ફરી ચાલવું શરૂ કરતાં જ, તેમને પકડી લઈ જંગલ વિસ્તારમાં ખેંચી જવામાં આવ્યા હતા. ચાંદની પર છરીથી હુમલો કર્યા પછી, ફરિયાદીને વધુ અંદર ખેંચી લઈ જઈ બંનેએ તેના પર બળાત્કાર કર્યો હતો. તેણીએ એફ.આઈ.આર. માં જ બંને હુમલાખોરોનું સ્પષ્ટ અને વિગતવાર વર્ણન આપ્યું હતું. તેણીએ તેમના શારીરિક દેખાવ, ચામડીના રંગ, ઊંચાઈ વગેરેનું વર્ણન કર્યું હતું. તેણીએ આરોપી નં. ૧ ને દુબળો અને ઊંચો તથા આરોપી નં. ૨ ને વધુ ઠીંગણો, જાડો અને શ્યામવર્ણનો તરીકે વર્ણવ્યો હતો. તેણીએ તેમણે પહેરેલા કપડાંનું પણ સચોટ વર્ણન આપ્યું હતું. તેણીએ તેમની ઉંમર અંદાજે ૨૦ થી ૩૦ વર્ષ વચ્ચે હોવાનું પણ જણાવ્યું હતું.

૨૪. અદાલત સમક્ષ તેણીએ આપેલી સાક્ષી અને આરોપીઓની ઓળખ સ્વીકારવામાં અમને જરાય સંકોચ નથી. તેણીને ખૂબ નજીકના અંતરેથી લાંબા સમયગાળા સુધી આરોપીઓને નિરીક્ષણ કરવાની પૂરતી તક મળી હતી. ઉપરાંત, તેણીએ જે આઘાતજનક અનુભવમાંથી પસાર થવું પડ્યું, તે તેણીના મન પર ઊંડી અને દીર્ઘકાળીન છાપ છોડી ગયો હોવો અનિવાર્ય છે. તેણીના વર્તનથી અસાધારણ શક્તિ અને હિંમત પ્રગટ થાય છે. તેની સખી પર પ્રાણઘાતક હુમલો થયો હોવા છતાં અને તેણી પોતે શારીરિક અત્યાચારની ભોગ બની હોવા છતાં, તેણીએ ફરીથી સ્વસ્થ ચિત્ત મેળવી અને લાંબું અંતર કાપીને પગથિયાં સુધી પાછી ફરવાની નોંધપાત્ર હિંમત દર્શાવી હતી. આરોપીઓની ઓળખને અન્ય અનેક પરિબળોથી પણ પુષ્ટિ મળે છે. આ સાક્ષીએ ઘટનાના

બીજા જ દિવસે પોલીસ દ્વારા બતાવવામાં આવેલા વિવિધ આરોપીઓના ફોટા-આલ્બમમાંથી આ આરોપીઓને ઓળખી બતાવ્યા હતા. નોંધ્યા મુજબ, તેણીએ પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં જ બંને આરોપીઓના શારીરિક દેખાવનું સ્પષ્ટ વર્ણન આપ્યું હતું. આ વિસ્તારમાં આરોપીઓની હાજરી બે આંખે જોયેલા સાક્ષીઓ, એટલે કે, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૫ ધનીબેન અને ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી. ૮૬, નૂરમોહમદ, દ્વારા સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી. ધનીબેન અને તેના ભાણેજને ઘટનાના દિવસે સવારે આશરે ૧૧.૩૦ વાગ્યે, એ જ વિસ્તારમાં જ્યાં આ દુર્ભાગ્યપૂર્ણ ગુનો કરવામાં આવ્યો હતો, આ આરોપીઓ મળ્યા હતા. આરોપીઓએ તેણીએ વેચાણ માટે જંગલમાંથી એકત્રિત કરેલા થોડાક બોર લીધા હતા. ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૮૬, નૂરમોહમદ, જે આ વિસ્તારનો નિયમિત મુલાકાતી પણ છે, તે પણ તે જ બપોરે, જ્યારે ઘટના બની હતી, આ વ્યક્તિઓ પાસેથી પસાર થયો હતો.

૨૫. આરોપીઓની વિસ્તાર ખાતેની હાજરી સ્થાપિત કરવા ઉપરાંત, ફરિયાદ પક્ષે એ પણ સફળતાપૂર્વક દર્શાવ્યું હતું કે બનાવ બાદ થોડા જ સમયમાં આરોપીઓ અચાનક ગાયબ થઈ ગયા હતા. ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી-૫૬ લખીબેન, જેઓ બંને આરોપીઓને ઓળખતા હતા કારણ કે તેમણે આરોપી ક્રમાંક-૨ મહેશના પિતાને નાનું ઓરડું ભાડે આપ્યું હતું, તેમણે બનાવની રાત્રે આરોપી ક્રમાંક-૧એ તેમની સાથે જે રીતે વાત કરી હતી તે વર્ણવી હતી. ત્યારબાદ, બીજા દિવસે તેઓને ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૪૩ અને ફરિયાદપક્ષનાં

સાક્ષી જજ દ્વારા હાઇવે પર જોવામાં આવ્યા હતા. તેઓ આરોપીઓના પરિચિતો હતા. રસ્તા કિનારે આવેલી ચાની દુકાન પર ચાનો કપ લેવા જોડાવા આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું ત્યારે, આરોપીઓએ શાંતિથી ઇનકાર કર્યો અને પોતાની મુસાફરી આગળ ચાલુ રાખી. ફરિયાદ પક્ષે એવો પણ વિશાળ પ્રમાણમાં પુરાવો નોંધ પર લાવ્યો છે કે ત્યારબાદ આરોપીઓએ બદલાયેલા પરિચય હેઠળ થેબચાડા ગામમાં આશ્રય લીધો હતો. તેઓ ઉક્ત ગામમાં કૃષિ મજૂરો તરીકે રહેતા હતા અને દોઢ વર્ષથી વધુ સમય સુધી અન્ય છૂટક કામો પણ કરતા હતા. થેબચાડા ગામના કેટલાંક ખેડુતો અને રહેવાસીઓએ અદાલત સમક્ષ સાક્ષી આપી હતી કે આરોપીઓએ પોતાની ઓળખ બદલી દીધી હતી અને પોતાને કેશોદ વિસ્તારના કાકા અને ભત્રીજા તરીકે દર્શાવ્યા હતા. તેમણે પોતાના નામો પણ બદલી નાખ્યા હતા. આરોપીઓએ પોતાની ઓળખ છુપાવીને થેબચાડા ગામમાં આશ્રય લીધો હતો તે હકીકત નોંધ પર દઢપણે સ્થાપિત થાય છે. આ ગામમાંથી પણ, આરોપીઓએ ફરી અચાનક પ્રગટ થવું કર્યું, જ્યારે માનસિક રીતે મંદબુદ્ધિ યુવતી પર તેમના દ્વારા કથિત બળાત્કાર કર્યાની ઘટના પ્રકાશમાં આવી. ત્યારબાદ એવું જણાય છે કે તેઓ મુંબઈમાં રહેતા હતા, જ્યાં બે સાક્ષીઓ, ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૮૭ અને ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી ૮૮એ આરોપી ક્રમાંક-૧ને એવી વ્યક્તિ તરીકે ઓળખ્યો હતો જેણે તેમની સાથે વ્યવહાર કર્યો હતો.

૨૬. સર્વાંગી રીતે જોતા, અમારા મત મુજબ, આરોપીની ઓળખ સ્પષ્ટ અને યોગ્ય રીતે સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી. અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, શરૂઆતથી જ, ઘટના જે રીતે બની હતી તે અંગે બહુ ઓછી શંકા હતી. એકમાત્ર પ્રશ્ન આરોપીની સંડોવણીનો હતો.

૨૭. આ મુદ્દાનો નિષ્કર્ષ કાઢતાં પહેલાં, ન્યાય વૈજ્ઞાનિક વિજ્ઞાનના એક મહત્વપૂર્ણ પાસા પર વિચાર કરવો આવશ્યક છે. આ કેસમાં પરસ્પર વિરોધાભાસી ન્યાય વૈજ્ઞાનિક અભિપ્રાયોના એક સૂક્ષ્મ અને જટિલ પ્રશ્નનો ઉદ્ભવ થયો છે. તેથી, આવી શંકાનું નિરાકરણ કરવું આપણા માટે આવશ્યક બને છે. સમય જતાં ન્યાય વૈજ્ઞાનિક વિજ્ઞાને ગુનાઓની તપાસના ક્ષેત્રમાં અત્યંત નોંધપાત્ર પ્રગતિ સાધી છે. અન્ય પ્રત્યક્ષદર્શી તથા પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા ઉપરાંત આવા પુરાવાનો ઉપયોગ કરીને, તેણે ઘણી વખત તપાસ એજન્સીઓને વાસ્તવિક ગુનેગારને પકડી પાડવામાં સક્ષમ બનાવ્યા છે અને અદાલતોને ન્યાયસંગત નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં સહાય કરી છે. તેટલું જ મહત્વનું એ પણ છે કે, આ વિજ્ઞાનનો ઘણી વખત કોઈ વ્યક્તિને ખોટા આરોપોમાંથી બાકાત રાખવા માટે પણ ઉપયોગ થયો છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, માત્ર વાસ્તવિક ગુનેગારને દોષિત ઠેરવવા માટે જ નહીં, પરંતુ ગુનાના કૃત્ય અંગે ખોટી રીતે આરોપિત વ્યક્તિને નિર્દોષ છૂટકારો અપાવવામાં પણ આ વિજ્ઞાન એટલું જ ઉપયોગી છે. તાજેતરના સમયમાં ડી.એન.એ. પરીક્ષણના ક્ષેત્રમાં થયેલી વિશાળ પ્રગતિએ ફોજદારી તપાસનું સમગ્ર સ્વરૂપ જ બદલી નાખ્યું છે. તેમ છતાં, દરેક

તકનીકને તેની સાથે આવતી મર્યાદાઓના પ્રકાશમાં જ જોવી આવશ્યક છે. તેથી, કોઈપણ વૈધકીય પુરાવા અથવા ન્યાય વૈજ્ઞાનિક અહેવાલોની મૂલવણી કરતી વખતે, અદાલત માટે તેની અસરકારકતા, તેની ભ્રમ્યતા અથવા અભ્રમ્યતા, તેમજ કોઈ ચોક્કસ પરીક્ષણ શા માટે નિષ્ફળ જઈ શકે અથવા ભ્રમિત કરનાર પરિણામો આપી શકે તે યોગ્ય રીતે સમજવું સર્વોપરી મહત્વનું છે.

૨૮. અમને કેટલાક દૃષ્ટિગોચર રીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ ફોરેન્સિક પરિણામો મળ્યા હોવાથી આ પ્રસ્તાવના જરૂરી હતી. કેસની જાણ થતાં જ, બનાત્કારની તપાસના ભાગરૂપે પીડિતા પાસેથી વિવિધ વસ્તુઓ એકત્ર કરવામાં આવી હતી, જેમ કે તેના કપડાં, આંતરવસ્ત્રો, લાળ, યોનિ સ્વેબ, યોનિ સ્મિયર વગેરે. આ બધી વસ્તુઓ વિશ્લેષણ માટે ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરી, જૂનાગઢને મોકલવામાં આવી હતી. આંક ૩૯૨ મુજબ આ નમૂનાઓમાંથી ત્રણમાં, અર્થાત્ પીડિતાના યોનિ સ્વેબ, યોનિ સ્મિયર અને નિકર્સમાં, માનવ વીર્યની હાજરીની પુષ્ટિ થઈ હતી. આ નમૂનાઓમાંથી લોહી મળ્યું નહોતું. આંક ૩૯૩માં, આ નમૂનાઓના સીરોલોજીકલ અહેવાલમાં વીર્ય ‘બી’ જૂથનું હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે. એ જ અહેવાલમાં પીડિતાનો રક્ત જૂથ પણ બી હોવાનું પુષ્ટિ કરવામાં આવ્યું હતું. અલગથી જોવામાં આવે તો, માત્ર આ બાબત પોતે જ કોઈ વિશેષ ચિંતાનો વિષય ન હોત. આરોપીઓને બાદમાં પકડી પાડવામાં આવ્યા હતા અને તેમની ડીએનએ તપાસ માટે લોહીના નમૂનાઓ લેવામાં આવ્યા હતા. ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરી, જૂનાગઢે સીરોલોજીકલ અહેવાલ આંક ૪૧૨ હેઠળ એવો

અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે આરોપી નં ૧ નો રક્ત જૂથ ‘એ’ છે અને આરોપી નં ૨ નો રક્ત જૂથ ‘ઓ’ છે. તેમની લાળ અને વીર્યના નમૂનાઓએ પણ એ જ જૂથની પુષ્ટિ કરી હતી. તેથી તેનો અર્થ એવો થાય છે કે પીડિતાના યોનિ સ્વેબ, સ્મિયર અને નિકર્સમાંથી મળેલા વીર્યનો જૂથ બંને આરોપીઓમાંથી કોઈ એકના પણ રક્ત જૂથ સાથે મેળ ખાતો નહોતો.

૨૯. અગાઉ નોંધાયું તેમ, ધરપકડ બાદ બંને આરોપીઓના રક્તના નમૂનાઓ પણ પીડિતાના યોનિ સ્વાબ, યોનિ સ્મિયર અને નિકર સાથે ડી.એન.એ. પરીક્ષણ માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા. આ નમૂનાઓ ડૉ. દેવેન્દ્ર સોજીત્રા ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી૩૨ દ્વારા લેવામાં આવ્યા હતા. તેમણે આંક ૧૩૭ પરના પોતાના જબાની નિવેદનમાં આરોપીઓ પાસેથી લેવામાં આવેલા વિવિધ નમૂનાઓનું વર્ણન કર્યું હતું. તેમણે આધારરૂપ દસ્તાવેજો પણ રજૂ કર્યા હતા. નમૂનાઓ આંક ૮૫ના પંચનામા હેઠળ લેવામાં આવ્યા હતા. પંચ સાક્ષી બોદુભાઈ શેખ વેરવિખેર થયા હોવા છતાં, તેમણે પંચનામા પર પોતાની સહી સ્વીકારી હતી. ડૉક્ટરના સાક્ષ્યને ધ્યાનમાં લેતાં, અમને નમૂના અંગે શંકા કરવાનો કોઈ કારણ નથી. એફ.એસ.એલ. ગાંધીનગરનો ડી.એન.એ. વિશ્લેષણ અહેવાલ આંક ૨૪૭માં નીચે મુજબના નિષ્કર્ષો નોંધવામાં આવ્યા હતા:

નિષ્કર્ષ

ઉપરોક્ત અવલોકનો પરથી, એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવે છે કે:

૧. આરોપી મહેશ @ભાડા મુળજી દલિત (આંક: બીબી) પીડિતા જ્યોતિબેન ડી/ઓ દિલીપ ચનાભાઈ ખાંટની નિકર (આંક: જી જ) પર રહેલા વીર્યના ડાઘોના સ્ત્રોત તરીકે સુસંગત છે.

૨. કારણ કે નિકર પર રહેલા વીર્યના ડાઘો (આંક: જી જ) માંથી માત્ર એક જ માનવ ડી.એન.એ. પ્રોફાઇલ પ્રાપ્ત થઈ છે, તેથી આરોપી મોહન હમીર દલિત (આંક: એએ) અંગે ડી.એન.એ. મેળાપ વિશે અભિપ્રાય આપી શકાયો નહોતો.”

આ અહેવાલોમાંથી બે બાબતો બહાર આવે છે. જ્યાં સુધી સેરોલોજીકલ અહેવાલનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી યુવતીના યોનિ સ્વેબ, યોનિ સ્મિયર અને નિકર પરથી વીર્ય મળી આવ્યું હતું, છતાં તેનું વિશ્લેષણ બી સમૂહનું હોવાનું દર્શાવાયું હતું. બીજી તરફ, બે આરોપીઓના રક્ત સમૂહ અનુક્રમે એ અને ઓ હતા. તેથી, પ્રથમ દ્રષ્ટિએ, આ અહેવાલનો એવો અર્થ કાઢવો જ પડે કે તે બંનેમાંથી કોઈપણ આરોપીની સંડોવણીને બાકાત રાખે છે. બીજી બાબત એ છે કે ડી.એન.એ. વિશ્લેષણે પુષ્ટિ કરી હતી કે પીડિતાની નિકર પરથી મળેલ વીર્યનો નમૂનો આરોપી નં ૨ ની ડી.એન.એ. પ્રોફાઇલ સાથે મેળ ખાતો હતો, જ્યારે તે આરોપી નં ૧ ની ડી.એન.એ. પ્રોફાઇલ સાથે મેળ ખાતો ન હતો. અમે નોંધીએ છીએ કે આવા અહેવાલમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે યોનિ સ્વેબ અને યોનિ

સ્મિયરના નમૂનાઓ અગાઉ જૂનાગઢની એફ.એસ.એલ. દ્વારા વપરાઈ ગયેલા હોવાથી, એવા નમૂનાઓનો ડી.એન.એ. પરીક્ષણ માટે ઉપયોગ કરવો શક્ય રહ્યો ન હતો.

૩૦. આ રીતે, બે વૈજ્ઞાનિક અભિપ્રાયો વચ્ચેનો વિરોધાભાસ એવો છે કે સિરોલોજિકલ પરીક્ષણ મુજબ શુક્રાણુ બેમાંથી કોઈપણ આરોપીનું નહોતું, જ્યારે ડી.એન.એ. વિશ્લેષણ સ્પષ્ટ રીતે સ્થાપિત કરે છે કે શુક્રાણુ આરોપી નં ૨નું હતું અને અન્ય કોઈનું નહોતું. તેથી, પ્રશ્ન એ છે કે આપણે આ બે અહેવાલોનું અર્થઘટન કેવી રીતે કરવું અને નિવારણ ન થઈ શકે એવા વિરોધાભાસના કિસ્સામાં, બેમાંથી કયા અહેવાલ પર આધાર રાખવો જોઈએ.

૩૧. તેમ કરવા માટે, અમે ડી.એન.એ. તકનીક શું છે તે સંક્ષેપમાં મૂલવી શકીએ છીએ. ડી.એન.એ. એ ડીઓક્સીરાઇબોન્યુક્લિક એસિડનું સંક્ષિપ્ત રૂપ છે. ડી.એન.એ. તકનીકને ઘણી વખત ૨૧ મી સદીના ફિંગર પ્રિન્ટિંગ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. બી.એલ. બન્સલ અને રાજીવ રાજેજા દ્વારા લખાયેલ ‘હેન્ડરાઇટિંગ એન્ડ ફિંગર પ્રિન્ટ્સ એનાલિસિસ ઇન ક્રિમિનલ ટ્રાયલ એન્ડ ઇન્વેસ્ટિગેશન’ નામક પુસ્તકમાં, ડી.એન.એ.ને સરળ શબ્દોમાં નીચે મુજબ સમજાવવામાં આવ્યું છે:

"સરળ રીતે કહીએ તો, ડીએનએ દરેક માનવીના શરીરનો મૂળ નકશો છે. માનવ શરીર કોષોથી બનેલું છે, જેમાંના દરેક કોષમાં કેન્દ્રક આવેલું હોય છે. કેન્દ્રક એક વિશિષ્ટ વિભાગ છે, જેમાં ગુણસૂત્રો હોય છે અને માનવ શરીરમાં તેમની સંખ્યા છોતેર નહીં પરંતુ છેતાલીસ નહીં, પરંતુ ૪૬ હોય છે. આ ગુણસૂત્રો (દરેક માતા-પિતામાંથી ૨૩) સઘન રીતે વળાંકાયેલ ડીએનએ અણુઓથી બનેલા હોય છે, જે દરેક ગુણસૂત્રને તેની વિશિષ્ટ લાક્ષણિક આકાર આપે છે. માનવ શરીરના દરેક કોષમાં ડીએનએની રચના સમાન હોય છે. ડીએનએની દરેક શ્રેણી જિનોમાંથી બનેલી હોય છે, જે વ્યક્તિની વિશિષ્ટ લાક્ષણિકતાઓ નક્કી કરે છે, જેમ કે શરીરની રચના અથવા વાળ અને આંખોના રંગ. સમાન ડીએનએ રચના ધરાવતા બે મનુષ્યો નથી.

મોદી, ચોવીસમું સંસ્કરણનાં "મેડિકલ જ્યુરિસપ્રુડન્સ એન્ડ ટોકસિકોલોજી" ના એક પાઠ્યપુસ્તકમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે :

"ડીએનએ ફિંગરપ્રિન્ટિંગ પ્રોફાઇલ્સ દરેક વ્યક્તિ માટે અનન્ય હોય છે. જ્યારે પરસ્પર અસંબંધિત બે વ્યક્તિઓમાં ડીએનએ પેટર્નની પૂરતી સંખ્યાની તુલના કરવામાં આવે છે, ત્યારે સંપૂર્ણ સમાનતા થવાની સંભાવના ૩૦ અબજથી ૩૦૦ અબજમાં ૧ જેટલી હોય છે, એટલે કે વિશ્વની વસ્તીના લગભગ અડધા ભાગ જેટલી."

xxx

ડી.એન.એ. ટાઇપિંગમાં, રક્ત, વીર્ય, વાળ વગેરે જેવા નમૂનાઓમાંથી ડી.એન.એ.ને વિશિષ્ટ એન્ઝાઇમનો ઉપયોગ કરીને ક્રમ-નમૂનાના ખંડોમાં કાપવામાં આવે છે. તે ખંડોને જેલ ઇલેક્ટ્રોફોરેસિસ દ્વારા પટ્ટાઓમાં અલગ કરવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ ડી.એન.એ.નું નમૂનું નાયલોન મેમ્બરેન પર સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવે છે, જેમાં રેડિયોએક્ટિવ પ્રોબ ઉમેરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ એક્સ-રે લેવામાં આવે છે. તે વિશિષ્ટ ખંડ-લંબાઈમાં આવેલા કોઈપણ નમૂનામાં, એ જ સ્ત્રોતમાંથી આવેલા પટ્ટાઓ સમાન હોય છે. આ વ્યક્તિવિશેષ ઓળખનો ઉપયોગ તુલના માટે કરવામાં આવે છે. વિકસિત એક્સ-રે ફિલ્મમાં ડી.એન.એ.ના પટ્ટાઓ દર્શાય છે. ત્યારબાદ તે શંકાસ્પદ વ્યક્તિ સાથે મેળવણી કરવામાં આવે છે. જો તે મેળ ખાતા હોય, તો અમે કહી શકીએ કે તે વ્યક્તિ અથવા નમૂનાની ઓળખ થઈ ગઈ છે અને તેની વ્યક્તિગત ઓળખ સ્થાપિત થઈ ગઈ છે. તેથી, હવે ગુનાસ્થળેથી અથવા કોઈ મૃતદેહમાંથી મળેલા રક્ત, વીર્ય, દાંત, વાળને કોઈ નિશ્ચિત વ્યક્તિ સાથે સાંકળવું શક્ય બન્યું છે.”

જોયન ઓ. સાવીનો અને બ્રેન્ટ ઇ. ટર્વી, દ્વારા લખાયેલ ‘રેપ ઇન્વેસ્ટિગેશન હેન્ડબુક’ માં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવે છે :

“ડી.એન.એ. એ દરેક જીવંત કોષમાં રહેલો જનકીય સંકેત છે. એકસરખા જોડિયા બાળકોને બાદ કરતાં, આપણે સૌ જૈવિક રીતે અનન્ય છીએ; પેઢીદર પેઢી જૈવિક લક્ષણોના મિશ્રણ અને પુનર્ગઠનથી આપણે ખરેખર અલગ વ્યક્તિઓ તરીકે રચાયાં છીએ. આપણી જૈવિક સામગ્રી આપણાં માતા-પિતાથી વારસાગત રીતે પ્રાપ્ત થાય છે—એક અર્ધો ભાગ માતાથી અને એક અર્ધો ભાગ પિતાથી; તેમના માતા-પિતાએ પણ પોતાના જૈવિક નમૂનાઓ આગળ પ્રેરિત કર્યા હોય છે, અને આ ક્રમ ઉપર સુધી ચાલુ રહે છે. એક જ માતા-પિતાનાં સંતાનો પરસ્પર ભિન્ન હોય છે, કારણ કે દરેક માતા-પિતાથી પસાર થતું ડી.એન.એ. હકીકતમાં જૈવિક નમૂનાઓના વિવિધ સંયોજનોનું એક મિશ્રણ હોય છે, જેના પરિણામે કોઈ પણ બે સંતાનોને એકસરખું મિશ્રણ ચોક્કસપણે મળતું નથી.

ડી.એન.એ. ચાર મુખ્ય “મૂળભૂત ઘટકો” થી બનેલું છે, જેને ન્યુક્લિઓટાઇડ્સ કહેવામાં આવે છે. તે એડેનિન, ગ્વાનિન, સાયટોસિન અને થાયમિન છે, અથવા સરળ શબ્દોમાં એ, જી, સી અને ટી. આ અક્ષરો એકબીજા સાથે એવી રીતે જોડાય છે જેમ ચાર અલગ-અલગ રંગની મણકીઓ એક અત્યંત, અત્યંત લાંબી દોરી પર જાણે કે અનિયમિત રીતે ગોઠવવામાં આવી હોય. આ બંધારણો કોઈક રીતે આપણા શરીરની રચના અને કાર્ય માટે જવાબદાર હોય છે. જેમ કમ્પ્યુટરનો કોઈ સંકેત-લિપિબદ્ધ કોડ અપ્રશિક્ષિત નજરે મોટાભાગે

અર્થહીન દેખાય છે, તેમ જ આપણા ડી.એન.એ.નો વિશાળ ભાગ એવી બાબતો માટે સંકેત આપતો નથી જેને આપણે શારીરિક રીતે ઓળખી શકીએ, જેમ કે વાળનો રંગ અથવા રોગો. આ વિશાળ અર્થહીન પ્રદેશોની અંદર ચોક્કસ નમૂનાઓ જોવા મળે છે, જે વ્યક્તિગત રીતે થોડા બદલાતા હોય છે અને ઓળખના હેતુઓ માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.”

‘ફોજદારી તપાસ અને વિચારણામાં ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન’ માં બી.આર. શર્મા, લેખક કહે છે કે:

“ડી.એન.એ. અણુની રચનાની વૈવિધ્યતા શોધાય તે પહેલાં પણ શરીરજન્ય પદાર્થોની વ્યક્તિગત વિશિષ્ટતા વિષે ક્યારેય શંકા નહોતી. વૈજ્ઞાનિકો કોઈ નિશ્ચિત સ્ત્રોતમાંથી મળેલા પદાર્થની વ્યક્તિગત ઓળખ સ્થાપિત કરવામાં સક્ષમ રહ્યા નહોતા. શરીરજન્ય પદાર્થોનો રક્તસમૂહ પદાર્થો, એન્ઝાઇમ અને આઇસોએન્ઝાઇમ પ્રણાલીઓ માટે વ્યાપકપણે ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો. કેટલાક કિસ્સાઓમાં પદાર્થનો કોઈ વિશિષ્ટ સ્ત્રોત હોઈ શકવાની શક્યતા નકારી શકાય તેવી હતી, પરંતુ વ્યક્તિગત સ્ત્રોતની હકારાત્મક ઓળખ હંમેશા દુર્લભ જ રહી. ડી.એન.એ. પ્રોફાઇલિંગે સમગ્ર પરિપ્રેક્ષ્ય બદલી નાખ્યું છે. તે સંભવિત

સ્ત્રોત સાથે હકારાત્મક સંબંધ સ્થાપિત કરે છે અને નિર્દોષ શંકાસ્પદના કિસ્સામાં તેટલી જ હકારાત્મક રીતે અસંબંધિતતા પણ દર્શાવે છે.”

xxx

“ડી.એન.એ. પ્રોફાઇલિંગ નીચેના પ્રકારની સમસ્યાઓમાં અત્યંત મદદરૂપ છે:

૧. ગુનાહિત વ્યક્તિ, પીડિત, ગુનામાં વપરાયેલ હથિયાર, ગુનામાં વપરાયેલ વાહન, ઘટના સ્થળ, માર્ગો વગેરેને પરસ્પર, શરીરજન્ય સામગ્રીના આદાન-પ્રદાન દ્વારા અથવા સંકેતરૂપ સામગ્રી તરીકે જમા થયેલ સામગ્રીના આધારે, સાંકળબદ્ધ કરવું.

૨. શરીરમાંથી મળતી સામગ્રી દ્વારા, જેમાં પડેલા અથવા ખેંચીને કાઢેલા વાળનો સમાવેશ થાય છે, ગુનેગાર અથવા પીડિતની ઓળખ.

૩. બળાટકારના કેસોમાં વીર્ય, વીર્યના ડાઘો અથવા યોનિ સ્વેબમાંથી દોષિતની ઓળખ.”

લેખક આગળ નોંધ કરે છે કે:

"ડી.એન.એ.ની રચના વ્યક્તિદીઠ બદલાય છે. પરિણામે, દરેક વ્યક્તિ અનન્ય હોય છે—અને અન્ય સર્વથી ભિન્ન હોય છે. એકજાતી જોડિયા સંતાનોમાં ડી.એન.એ.ની રચના સમાન હોય છે, કારણ કે તેઓ એક જ નિષેચિત ડિંબના વિભાજનથી ઉત્પન્ન થાય છે. એકજાતી જોડિયા સંતાનો જનકીય રીતે સમાન હોય છે."

૩૨. વૈજ્ઞાનિકોએ સમયગાળા દરમિયાન ડી.એન.એ.ના નમૂનાઓનું વિશ્લેષણ કરવાની અનેક પદ્ધતિઓ વિકસાવી છે. શોર્ટ ટેન્ડમ રિપીટ (એસ.ટી.આર.) પદ્ધતિને ડી.એન.એ.ના નમૂનાઓનું વિશ્લેષણ કરવાની તાજેતરની અને અત્યંત સુસંસ્કૃત પદ્ધતિ માનવામાં આવે છે. હાલના કેસમાં ગાંધીનગરની ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરી દ્વારા આ જ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. "રિચાર્ડ સેફરસ્ટીન દ્વારા ક્રિમિનાલિસ્ટિક્સ એન્ડ ઇન્ટ્રોડક્શન ટુ ફોરેન્સિક સાયન્સ" શીર્ષક ધરાવતું પુસ્તક આ પદ્ધતિનું સંક્ષિપ્તમાં નીચે મુજબ વર્ણન કરે છે:

"ટૂંકા ટેન્ડમ રીપીટ્સ (એસ.ટી.આર.)

ડી.એન.એ. પ્રકાર નિર્ધારણની નવીનતમ પદ્ધતિ, શોર્ટ ટેન્ડમ રિપીટ (એસ.ટી.આર.) વિશ્લેષણ, કદાચ તમામમાંથી સૌથી વધુ ઉપયોગી તકનીક સાબિત થઈ શકે છે. આ પ્રક્રિયામાં માત્ર આર.એફ.એલ.પી. ડી.એન.એ. પ્રકાર નિર્ધારણ કરતાં વધુ ઉચ્ચ સ્તરનું

ભેદકરણ કરવાની ક્ષમતા જ નથી, પરંતુ તે નમૂનામાંથી પરિણામ મેળવવા માટે લાગતો સમય પણ ઘટાડે છે અને વર્તમાન આર.એફ.એલ.પી. પદ્ધતિઓ માટે જરૂરી નમૂનાના કદ કરતાં પણ નાનું નમૂનાકદ આવશ્યક બનાવે છે.

એસ.ટી.આર. કોમોઝોમ પર આવેલા એવા સ્થાનો (લોકાઈ) છે, જેમાં ટૂંકા ક્રમ-તત્વો સમાયેલાં હોય છે અને જે ડી.એન.એ. અણુની અંદર પોતે જ પુનરાવર્તિત થાય છે. માનવ જીનોમમાં તેઓ બહુ મોટા પ્રમાણમાં સર્વત્ર જોવા મળતાં હોવાથી, ઓળખ માટે તેઓ ઉપયોગી ચિહ્નો તરીકે કાર્ય કરે છે. જે બાબતનું સમ્યક મૂલવવું મહત્વપૂર્ણ છે તે એ છે કે આ પુનરાવર્તિત ક્રમ સાપેક્ષ રીતે લંબાઈમાં ટૂંકો હોય છે, એટલે કે ૩ થી ૭ આધાર, અને એસ.ટી.આર. ની સંપૂર્ણ શ્રેણી પણ અત્યંત ટૂંકી હોય છે, એટલે કે લંબાઈમાં ૪૦૦ આધારથી ઓછી. તેનો અર્થ એ થાય છે કે એસ.ટી.આર. વિઘટનથી ઘણાં ઓછા પ્રમાણમાં પ્રભાવિત થાય છે અને ઘણીવાર એવા શરીરો અથવા ડાઘોમાંથી પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, જેઓ અત્યંત ક્ષયની સ્થિતિમાંથી પસાર થયેલાં હોય. ન્યાયવિજ્ઞાનમાં એસ.ટી.આર. ની ઉપયોગિતા સમજવા માટે, હવે આપણે સામાન્ય રીતે ઉપયોગમાં લેવાતા એક એસ.ટી.આર., જેને હ્યુમથો૧ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, તેની તરફ નજર કરીએ. આ ડી.એન.એ. ખંડમાં એ-એ-ટી-જી એવો પુનરાવર્તિત ક્રમ સમાયેલો છે. માનવ જીનોમમાં હ્યુમથો૧ ના સાત

પ્રકારો ઓળખવામાં આવ્યા છે. આ પ્રકારોમાં એ-એ-ટી-જી ના પાંચથી અગિયાર સુધીના પુનરાવર્તનો સમાયેલાં હોય છે. આકૃતિ ૧૩-૧૧ હ્યુમથો૧ ના આવા બે પ્રકારો દર્શાવે છે, જેમાં એકમાં એ-એ-ટી-જી ના છ પુનરાવર્તનો છે અને બીજામાં એ-એ-ટી-જી ના આઠ પુનરાવર્તનો છે.

ફોરેન્સિક પરીક્ષણ દરમિયાન, એચયુએમટીએચ૦૧ ને જેવિક પદાર્થોમાંથી નિષ્કર્ષિત કરવામાં આવે છે અને પી.સી.આર. દ્વારા તે જ રીતથી પ્રવર્ધિત કરવામાં આવે છે, જેનું વર્ણન પૃષ્ઠ ૪૧૬-૪૧૮ પર કરવામાં આવ્યું હતું. એસ.ટી.આર. ની નકલ કરી શકવાની ક્ષમતાનો અર્થ એ થાય છે કે આણુની અત્યંત અલ્પ માત્રાઓ પણ શોધી શકાય છે અને તેનું વિશ્લેષણ કરી શકાય છે. એકવાર એસ.ટી.આર. ની નકલ કરવામાં આવે અથવા તેને પ્રવર્ધિત કરવામાં આવે, ત્યારબાદ તેમને ઇલેક્ટ્રોફોરેટિક જેલ પર અલગ કરવામાં આવે છે. ઇલેક્ટ્રોફોરેટિક પ્લેટ પર એસ.ટી.આર. કેટલા અંતર સુધી સ્થળાંતરિત થયું છે તેની તપાસ કરીને, એસ.ટી.આર. માં અસ્તિત્વ ધરાવતા એ-એ-ટી-જી પુનરાવર્તનોની સંખ્યા નક્કી કરી શકાય છે. દરેક વ્યક્તિ પાસે એચયુએમટીએચ૦૧ માટે બે એસ.ટી.આર. પ્રકારો હોય છે, જેમાંથી દરેક એક માતાપિતાથી વારસામાં મળેલો હોય છે. તેથી, ઉદાહરણ તરીકે, વીર્યના ડાઘમાં છ પુનરાવર્તનો અને આઠ પુનરાવર્તનો ધરાવતું એચયુએમટીએચ૦૧ મળી

શકે. એચયુએમટીએચ૦૧ નો આ સંયોજન વસ્તીના આશરે ૩.૫ ટકા લોકોમાં જોવા મળે છે.

ફોરેન્સિક વૈજ્ઞાનિકો માટે એસ.ટી.આર. એટલા આકર્ષક બનવાનું કારણ એ છે કે માનવ જીનોમાં મળતા એસ.ટી.આર.ના સૈંકડો વિવિધ પ્રકારો હોય છે. જેટલા વધુ એસ.ટી.આર.નું લક્ષણાનિર્ધારણ કરી શકાય, તેટલી ઓછી એવી વસ્તીની ટકાવારી રહેશે જેમાંથી આ એસ.ટી.આર. ઉત્પન્ન થઈ શકે. આથી મલ્ટિપ્લેક્સિંગની સંકલ્પના ઉદ્ભવે છે. પી.સી.આર.ની તકનીકનો ઉપયોગ કરીને, અલગ અલગ એસ.ટી.આર.ના સંયોજનને એકસાથે નિષ્કર્ષિત અને વૃદ્ધિ પામેલ બનાવવામાં આવી શકે છે. ઉદાહરણ તરીકે, વ્યાપારી બજારમાં ઉપલબ્ધ એક પદ્ધતિ એસ.ટી.આર. બ્લુ કિટ છે. આ કિટ ત્રણ એસ.ટી.આર. — ડી૩એસ૧૩૫૮, વી.ડબલ્યુ.એ., અને એફ.જી.એસ. — ના સહવૃદ્ધિકરણ અને શોધ માટે જરૂરી સામગ્રી પ્રદાન કરે છે (ટ્રિપ્લેક્સિંગ). પદ્ધતિની રચના એ સુનિશ્ચિત કરે છે કે એસ.ટી.આર.ના આકારો એકબીજા પર આવરી ન જાય, જેથી દરેક ચિહ્નકને ઇલેક્ટ્રોફોરેટિક જેલ પર સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકાય (આકૃતિ ૧૩-૧૨ જુઓ). આ એસ.ટી.આર.ના સંયોજનથી સામાન્ય રીતે આશરે ૧ માં ૫૦૦૦ જેટલી આવર્તનદર પ્રાપ્ત થાય છે. ડી.ક્યુ.એ.૧ અને પોલીમાર્કર સાથે સંયુક્ત રીતે ઉપયોગ

કરવાથી, આ પદ્ધતિઓનું સંયોજન આશરે રૂ.૫,૦૦,૦૦૦ માં ૧ જેટલી પ્રભાવશાળી આવર્તનદર પ્રદાન કરે છે!”

૩૩. ઉપરોક્ત સાહિત્યમાંથી એવું સ્પષ્ટ થાય છે કે સમયગાળા દરમિયાન ડી.એન.એ. પરીક્ષણની તકનીકે વિશાળ પ્રગતિ કરી છે અને એવી પરિષ્કૃતતા પ્રાપ્ત કરી છે કે જેના પરિણામોનો ઘણીવાર આરોપીનો સમાવેશ કરવા અથવા તેને બાકાત રાખવા માટે ઉપયોગ કરી શકાય છે. કોઈ વ્યક્તિનું ડી.એન.એ. તેના માટે અનન્ય માનવામાં આવે છે (એકસરખા જડવા બાળકોના કેસોને બાદ કરતાં) અને તે રક્ત, લાળ, વીર્ય, વાળની જડ, ત્વચા, નખ તથા તેવાં અન્ય નમૂનાઓની અતિ સૂક્ષ્મ માત્રામાંથી પણ શોધી શકાય છે. નિશ્ચિતપણે, પ્રયોગશાળા દ્વારા નમૂનાનું વિશ્લેષણ વૈજ્ઞાનિક પ્રક્રિયાઓનું પાલન કરીને કરવામાં આવે તે શરતે, ડી.એન.એ.નું પરિણામ સંપૂર્ણપણે અવિશ્વસનીયતા બહારનું બની જાય છે.

૩૪. હવે જોઈએ કે અદાલતોએ ડી.એન.એ. પ્રૌદ્યોગિકીમાં થયેલી પ્રગતિને કેવી રીતે નિહાળી છે. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૫૩એ સુધારા અધિનિયમ ૨૫ ઓફ ૨૦૦૫ દ્વારા ૨૫.૩.૨૦૦૬થી અમલમાં આવી હતી. કલમ ૫૩એની ઉપકલમ (૧) મુજબ, જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને બળાત્કારનો ગુનો કર્યો હોવા અથવા બળાત્કાર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હોવાના આરોપસર ધરપકડ કરવામાં આવે અને એવી માનવા યોગ્ય વાજબી આધાર હોય કે તેની દૈહિક તપાસથી એવા ગુનાના

આચરણ અંગે પુરાવો પ્રાપ્ત થશે, ત્યારે નોંધાયેલ તબીબી વ્યવસાયી માટે ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિની તેવી તપાસ કરવી અને તે હેતુ માટે વાજબી રીતે જરૂરી હોય એટલો બળનો ઉપયોગ કરવો કાયદેસર ગણાશે. તેથી લોહીનો નમૂનો વગેરે આપવા બાબતે આરોપીની સંમતિ હવે આવશ્યક રહી નથી. કલમ ૫૩એની ઉપકલમ (૨) મુજબ, આવી તપાસ કરનાર તબીબી વ્યવસાયી વિલંબ વિના તે વ્યક્તિની તપાસ કરશે અને પોતાની તપાસનો અહેવાલ તૈયાર કરશે, જેમાં વિવિધ વિગતો સહિત ડી.એન.એ. પ્રોફાઇલિંગ માટે આરોપીના શરીરમાંથી લેવામાં આવેલી સામગ્રીનું વર્ણન પણ સમાવેશ પામશે. આ જોગવાઈ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ કૃષ્ણ કુમાર મલિક વિ. હરિયાણા રાજ્ય, ૨૦૧૧ ક્રિ.એલ.જે. ૪૨૭૪ ના કેસમાં વિચારણા માટે આવી હતી, જેમાં નીચે મુજબ નોંધાયું હતું:

“૪૫. હવે, પ્રતિસામાવાળા-રાજ્યના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા અમારા ધ્યાન પર લાવવામાં આવેલ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતામાં તા. ૨૩.૦૬.૨૦૦૬ થી કલમ ૫૩ (એ) ના સમાવેશ બાદ, આવા પ્રકારના કેસોમાં ફરિયાદ પક્ષ માટે ડીએનએ પરીક્ષણ કરાવવું આવશ્યક બન્યું છે, જેથી ફરિયાદ પક્ષને આરોપી વિરુદ્ધ પોતાનો કેસ સાબિત કરવામાં સુવિધા મળે. ૨૦૦૬ પૂર્વે પણ, દં.પ્ર.સં.માં ઉપરોક્ત વિશિષ્ટ જોગવાઈ ન હોવા છતાં, ફરિયાદ પક્ષ અપીલકર્તાના વીર્યના ડીએનએ પરીક્ષણ અથવા વિશ્લેષણ તથા તેની સરખામણી ફરીયાદિનીના અંતર્વસ્ત્રો પર મળેલા નમૂનાઓ સાથે કરીને

પોતાના કેસને નિર્વિવાદ બનાવી શક્યો હોત, પરંતુ તેમણે એવું કર્યું નહોતું; તેથી હવે તેઓએ તેના પરિણામો ભોગવવાના રહે.”

રઘુવીર દેસાઈ વિ. રાજ્ય, ૨૦૦૭ કિ.એલ.જે. ૮૨૯ ના કેસમાં, બોમ્બે વડી અદાલતના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“..... નિષ્કર્ષાત્મક પુરાવો સિનિયર વૈજ્ઞાનિક અધિકારી શ્રી સાથિયન ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી. ૧૫ તરફથી આવ્યો છે, જેઓએ તેમને મોકલવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે ડીએનએ પરીક્ષણ કર્યું હતું અને જે ડૉ. સાપેકો/ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી. ૫ દ્વારા એકત્ર કરવામાં આવી હતી. તેમણે ખાતરી કરી છે કે યોનિ-સ્વેબના સ્વરૂપે ડૉ. સાપેકો દ્વારા એકત્ર કરાયેલા વીર્યનો સ્ત્રોત આરોપી જ છે. ડીએનએ (ડિઓક્સિરાઇબોન્યુક્લિક એસિડ) ખાસ કરીને કોષકણોમાં મળે છે, જે વારસાગતત્વનો આધાર છે. ડીએનએ જીવન માટેનો જિનેટિક નકશો છે અને તે લગભગ દરેક કોષમાં રહેલો હોય છે. એક્સરખા જોડીયા બાળકો સિવાય કોઈપણ બે વ્યક્તિઓનું ડીએનએ ક્યારેય સરખું હોતું નથી. જ્યારે બે નમૂનાઓ મેળ ખાતા હોય ત્યારે ડીએનએ પરીક્ષણ લગભગ નિશ્ચિત ઓળખ સ્થાપિત કરી શકે છે. તે નિર્દોષને નિર્દોષ ઠરાવે છે અને દોષિતને દોષિત ઠેરવવામાં મદદ કરે છે (જુઓ, ઝાલા એન્ડ રાજૂ’સ મેડિકલ

જ્યુરિસ્પ્રુડન્સ, છઠ્ઠી આવૃત્તિ, પાનું ૨૪૯). ડીએનએ પરીક્ષણ આરોપી વિરુદ્ધ સીધો અને અચૂક પ્રહાર કરે છે અને તે અંતિમ તથા નિષ્કર્ષાત્મક પુરાવાનો એવો ભાગ છે, જે દર્શાવે છે કે પીડિતા/ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી. ૧૧ પર બળાત્કાર આરોપીએ અને માત્ર આરોપીએ જ કર્યો હતો.

સંજય સિંહ વિ. દિલ્હી રાજ્ય, ૨૦૦૭ કિ.એલ.જે. ૯૬૪, દિલ્હી વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

“ડૉ. એ.કે. શર્માએ એવું નોંધ્યું છે કે ખાનગી અંગોની સ્થાનિક શારીરિક તપાસ સાથે મરણોત્તર પરીક્ષણ કરતી વખતે કાળા, વાળિયા, ન ગૂંથાયેલા જનનાંગીય વાળ દેખાયા અને હાઈમન અખંડિત હતું, કોઈ ફાટવું હાજર નહોતું, માત્ર એક જ આંગળી પ્રવેશી શકે તેવી સ્થિતિ હતી. તેમણે પોતાનો એવો પણ અભિપ્રાય આપ્યો છે કે મૃતકાને જાતીય સહવાસ માટે વિષય બનાવવામાં આવી નથી. જોકે, મૃતકાના યોનિ સ્વેબ્સ, યોનિ સ્લાઈડ અને અંદરિયાં પર કરવામાં આવેલી ડી.એન.એ. તપાસને આરોપીના રક્તના નમૂના સાથે સરખાવતા નિષ્ણાતો આ નિષ્કર્ષે આવ્યા છે કે યોનિ સ્વેબ્સમાં શુક્રાણુ હાજર છે અને તેમાં મળેલા શુક્રાણુનું ડી.એન.એ., તેના રક્તના નમૂનામાંથી પ્રાપ્ત થયેલા આરોપીના ડી.એન.એ. સાથે મેળ ખાતું આવે છે.”

XXXX

“૪૮. ત્યારબાદ અમારું ધ્યાન આ પ્રશ્ન તરફ જાય છે કે હાથ ધરાયેલ ડી.એન.એ. પરીક્ષણ યોગ્ય હતું કે કેમ? ડૉ. લાલજીના પુરાવામાં એવું છે કે ઉપયોગમાં લેવાયેલી પદ્ધતિ તથા નિષ્કર્ષ નક્કી કરવા અને તેના પર પહોંચવા માટે કરવામાં આવેલ પરીક્ષણ પ્રમાણભૂત પદ્ધતિ મુજબ તેમજ આવા પરીક્ષણો માટે યોગ્ય વૈજ્ઞાનિક તકનીક અનુસાર કરવામાં આવ્યું હતું. નીચલી અદાલતે સાહિત્યના આધારે પોતાની વિધાવતાપૂર્ણ ચર્ચા વિશદ રીતે રજૂ કરી છે, જેનો મોટો ભાગ નિષ્ણાત સાક્ષીને કદી રજૂ પણ કરવામાં આવ્યો ન હતો અને અન્યથા પણ નોંધપર એવો કોઈ હકારાત્મક પુરાવો નથી કે નિષ્ણાતો દ્વારા કરવામાં આવેલ એવું પરીક્ષણ તર્કવિરુદ્ધ હતું અને/અથવા પ્રમાણભૂત વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિશાસ્ત્રને અનુરૂપ ન હતું. આ સંદર્ભે અમે સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓ એર ૧૯૫૪ એસસી ૨૮ : (૧૯૫૪ કિ એલજે ૨૫૭); સુંદર લાલ વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, એર ૧૯૫૭ એસસી ૫૮૦ : (૧૯૫૭ કિ એલજે ૮૮૯); ભગવન દાસ વિ. રાજસ્થાન રાજ્યનો ઉપયોગી ઉદ્દેખ કરી શકીએ, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે નિષ્ણાત સાક્ષીના નિષ્કર્ષોને અદાલત કોઈ સાહિત્ય/પુસ્તકનો સંદર્ભ લઈને, તે બાબતો અંગે નિષ્ણાતને સામસામે મૂક્યા વિના અને તે અંગે તેનો અભિપ્રાય માંગ્યા વિના, રદ કરી શકતી નથી. સર્વોચ્ચ અદાલતે એર ૧૯૮૨ એસસી ૧૧૫૭ : (૧૯૮૨ કિ

એલજે ૧૨૪૩) : ગંભીર વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના અન્ય એક કેસમાં ઠરાવ્યું હતું કે અદાલતે નિષ્ણાત સાક્ષીએ આપેલા અભિપ્રાયના વિરુદ્ધ પોતાનો જ નિષ્કર્ષ આપીને નિષ્ણાતનું કાર્ય પોતાની પાસે લઈ લેવું જોઈએ નહીં. આરોપી તરફથી વકીલે, દૂષિતતા થવાની સંભાવનાના સંદર્ભથી અને/અથવા ઉલટતપાસ દરમિયાન નિષ્ણાતોએ આપેલા જવાબોના ટુકડા દર્શાવીને, કરવામાં આવેલા પરીક્ષણને અવિશ્વસનીય ઠેરવવાનો ખૂબ પ્રયત્ન કર્યો છે; પરંતુ અમને એવું જણાય છે કે કોઈપણ તબક્કે કોઈ નિષ્ણાત સાક્ષીએ એમ કહ્યું નથી કે તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા પરીક્ષણોએ ખોટું પરિણામ આપ્યું છે અથવા તેમના દ્વારા કરાયેલ એવું પરીક્ષણ ખોટું પરિણામ આપવાની સંભાવના હતી. તેના વિપરીત, તેમણે દૂષિતતા થવાની અને/અથવા ભૂલભર્યા પરિણામોની કોઈપણ એવી સંભાવનાને સ્પષ્ટ રીતે નકારી કાઢી છે.”

થોડોરાણી વિ. ઓડિશા રાજ્ય, ૨૦૦૪ ક્રિ. એલ.જે. ના કેસમાં ૪૦૦૩, ઓરિસ્સા વડી અદાલતની દ્વિ-ન્યાયાધીશપીઠે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૧૧. સામાવાળા નં ૩ ના વિદ્વાન વકીલે ઉઠાવેલ ઉપરોક્ત દલીલોનો જવાબ આપતા પહેલાં, એ નોંધવું યોગ્ય રહેશે કે ગુનાસ્થળે જૈવિક તંતુઓ છૂટી ગયા હોય ત્યારે અપરાધીઓની ઓળખ માટે ડી.એન.એ. પુરાવો હવે મુખ્ય વૈજ્ઞાનિક તપાસ પદ્ધતિ બની ગયો છે. લાળ, ચામડી, લોહી, વાળ

અથવા વીર્ય જેવા નમૂનાઓ પર કરવામાં આવતી ડી.એન.એ. તપાસ માત્ર દોષિત ઠરાવવામાં જ મદદરૂપ થતી નથી, પરંતુ નિર્દોષતા સ્થાપિત કરવા માટે પણ ઉપયોગી બને છે. આ અતિસુસજ્જ તકનીક એવા પ્રકરણોમાં પણ નિશ્ચિત પરિણામ મેળવવાનું શક્ય બનાવે છે, જેમાં અગાઉની તપાસ નિષ્ફળવિહોણી રહી હતી. વધુમાં, ડી.એન.એ. નમૂના લેવાની પ્રક્રિયા કુટુંબીય ગોપનીયતા પર પણ અસર કરી શકે છે, કારણ કે એક વ્યક્તિના નમૂનામાંથી પ્રાપ્ત માહિતી તેના અથવા તેણીના સગાસંબંધીઓ અંગેની માહિતી પણ પ્રદાન કરી શકે છે.”

પંતંગી બલરામા વેંકટ ગણેશ વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી. ૨૦૦૩ ક્રિ.એલ.જે. ૪૫૦૮ના કેસમાં, આંધ્ર પ્રદેશ વડી અદાલતની દ્વિ-ન્યાયાધીશીય ખંડપીઠે ડી.એન.એ.ને એક સંપૂર્ણ વિજ્ઞાન તરીકે વર્ણવ્યું હતું અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“આથી, ડી.એન.એ. નિષ્ણાતનો પુરાવો, તે નિખાલસ વિજ્ઞાન હોવાથી, પુરાવા તરીકે ગ્રાહ્ય છે. ઊલટતપાસમાં ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષીજઙ એ નીચે મુજબ નિવેદન આપ્યું છે:

‘જો કોઈ વ્યક્તિનો ડી.એન.એ. ફિંગરપ્રિન્ટ કોઈ નમૂનાના ડી.એન.એ. ફિંગરપ્રિન્ટ સાથે મેળ ખાતો હોય, તો તેનો અર્થ એ થાય છે કે

તે નમૂનો માત્ર તે વ્યક્તિ પાસેથી જ આવ્યો છે. સમાનજાતીય જોડિયા બાળકોને બાદ કરતાં, બે વ્યક્તિઓના ડી.એન.એ. ફિંગરપ્રિન્ટ સમાન હોવાની સંભાવના વિશ્વની ૩૦ મિલિયન વસ્તીમાં આશરે ૧ છે’.

તેનો અર્થ એ થાય છે કે ડી.એન.એ. પરીક્ષણ સંપૂર્ણ ઓળખ આપે છે. તે અત્યંત અદ્યતન વિજ્ઞાન છે.”

સજીરા વિ. પી.કે. સલીમ, ૨૦૦૦ ફિ. એલ. જે. ૧૨૦૮ ના મામલામાં, કેરળ વડી અદાલતના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે અવલોકન કર્યું હતું કે ડી.એન.એ. ફિંગરપ્રિન્ટિંગ પરીક્ષણ ઘણું વિકસિત થયું છે અને બાળકના પિતૃત્વ સંબંધિત વિવાદનો નિકાલ કરવા માટે કાયદાની અદાલતો દ્વારા તેનો આશ્રય લેવાયો છે. નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"૧૫. અનેક કેસોમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે બાળકના પિતૃત્વના નિર્ધારણ માટે રક્ત પરીક્ષણ પુરાવાનો એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે. જો કે રક્ત પરીક્ષણ દ્વારા બાળકનું પિતૃત્વ નિશ્ચિતરૂપે સ્થાપિત કરી શકાય તેમ નથી, તેમ છતાં તે નિશ્ચિતપણે અમુક વ્યક્તિને બાળકના પિતા તરીકે બાકાત કરી શકે છે. તેથી, રક્ત પરીક્ષણમાં નકારાત્મક નિષ્કર્ષ નિશ્ચિત હોય છે, જ્યારે સકારાત્મક નિષ્કર્ષ માત્ર સંભાવના દર્શાવે છે. હવે ડી.એન.એ. ફિંગરપ્રિન્ટિંગ પરીક્ષણમાં ઘણો વિકાસ થયો છે અને બાળકના પિતૃત્વ સંબંધિત વિવાદનું નિરાકરણ લાવવા માટે કાયદાની

અદાલતો દ્વારા તેનો આશરો લેવાયો છે. એ સાચું છે કે વ્યક્તિની સંમતિ વિના રક્ત પરીક્ષણ કરી શકાય નહીં અને ઇંગ્લેન્ડમાં જેવું ઉપલબ્ધ છે તેવી કોઈ કાયદાકીય જોગવાઈ ભારતમાં નથી, જેના દ્વારા અદાલત કોઈપણ વ્યક્તિને રક્ત પરીક્ષણ કરાવવા માટે બાધ્ય કરી શકે.

૩૫. ઉપરોક્ત પરથી એવું જણાય છે કે ભારતમાં સમયાંતરે અનેક અદાલતો દ્વારા ડી.એન.એ. વિશ્લેષણને સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે, અલબત્ત, જ્યાં સુધી પ્રયોગશાળાઓ તે કરતાં વખતે પૂરતી કુશળતા અને કાળજી રાખે છે. ડી.એન.એ. વિશ્લેષણનો ઉપયોગ વિવિધ દેશોમાં ફોજદારી તપાસ અને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા કાર્યવાહી માટે કરવામાં આવે છે. વિવિધ દેશોએ પહેલેથી જ દોષિત ઠરાવવામાં આવેલ વ્યક્તિઓના ડી.એન.એ. પ્રોફાઇલના માહિતીભંડારો રચ્યાં છે, જેનો ગુનાસ્થળ પરથી એકત્રિત કરાયેલા નમૂનાઓના ડી.એન.એ. પ્રોફાઇલ સાથે મેળ બેસાડી શકાય છે. અમને જાણ છે કે આવો માહિતીભંડાર રચવામાં અનેક કાનૂની અને બંધારણીય પ્રશ્નો ઊભા થાય છે. તેમ છતાં, હાલના કેસમાં અમને તે ક્ષેત્રમાં પ્રવેશવાની ન તો આવશ્યકતા છે અને ન તો અમને તે માટે કહેવામાં આવ્યું છે. અમે માત્ર ડી.એન.એ. પ્રૌદ્યોગિકીની અસરકારકતા દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છીએ અને એટલું દર્શાવી રહ્યા છીએ કે યોગ્ય રીતે કરવામાં આવે ત્યારે તેના પરિણામો અચૂક હોય છે.

૩૬. આ અદાલતના પ્રેમજીભાઈ બચુભાઈ ખસિયા વિ. ગુજરાત રાજ્ય, ૨૦૦૯ ક્રિ. એલ. જે. ૨૮૮૮ ના પ્રકરણમાં અપાયેલા નિર્ણયથી અમે અજાણ નથી, જેમાં આ અદાલતની ઢિ-ન્યાયાધીશીય ખંડપીઠે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે જો ડી.એન.એ. અહેવાલ એકમાત્ર પુરાવાનો અંશ હોય, તો તે હકારાત્મક હોય છતાં પણ દુષ્કૃતિકારકની ઓળખ નિશ્ચિતરૂપે સ્થાપિત કરી શકતો નથી; પરંતુ જો અહેવાલ નકારાત્મક હોય, તો તે આરોપીને સંડોવણી અથવા આરોપમાંથી નિશ્ચિતપણે નિર્દોષ ઠરાવે છે. વધુમાં એવું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે ડી.એન.એ.નું વિજ્ઞાન હજી વિકાસશીલ અવસ્થામાં છે અને માત્ર હકારાત્મક ડી.એન.એ. અહેવાલના આધાર પર કાર્યવાહી કરવી જોખમી ગણાય. આ નિર્ણય આશરે સાડા ચાર વર્ષ કરતાં પણ વધુ અગાઉ આપવામાં આવ્યો હતો. વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકીમાં નોંધપાત્ર પ્રગતિ થઈ છે અને સમગ્ર વિશ્વમાં ડી.એન.એ. વિશ્લેષણની પ્રૌદ્યોગિકી પર વધુ વિશ્વાસ અને ખાતરી સાથે નિર્ભરતા રાખવામાં આવી રહી છે. અમને એવું લાગતું નથી કે ભારતીય અદાલતોને આ પ્રૌદ્યોગિકીને અવિશ્વાસની દૃષ્ટિએ જોવાની જરૂર છે. નિશ્ચિતપણે, પ્રયોગશાળા દ્વારા પ્રચલિત પ્રોટોકોલનું પાલન કરવામાં આવ્યું હોય તે શરતે, ડી.એન.એ.નું પરિણામ તપાસકર્તાઓ, સરકારી વકીલો તેમજ અદાલતો માટે કોઈ વ્યક્તિને કોઈ નિશ્ચિત કૃત્યમાં સંડોવણીમાં સમાવેશ કરવા અથવા બહાર રાખવા બંને દૃષ્ટિએ અત્યંત મૂલ્યવાન સાબિત થઈ શકે છે. આ અદાલતનો ઉક્ત નિર્ણય જે હકીકતોની પૃષ્ઠભૂમિમાં આપવામાં આવ્યો હતો, તે પૃષ્ઠભૂમિમાં જ જોવો જોઈએ. તે એવો કેસ હતો જેમાં આરોપીઓ વિરુદ્ધ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૬૩, ૩૬૬,

૩૭૬ સાથે કલમ ૧૧૪ હેઠળના ગુનાનો આરોપ મૂકાયો હતો. ફરિયાદી સ્ત્રી સ્વયં સહિતના તમામ મહત્વપૂર્ણ સાક્ષીઓ પ્રતિકૂળ જાહેર થયા હતા અને તેમણે ફરિયાદ પક્ષને સમર્થન આપ્યું નહોતું. તેમ છતાં, નીચલી અદાલતે મુખ્યત્વે ડી.એન.એ. અહેવાલના આધારે દોષારોપણનો નિર્ણય આપ્યો હતો, જેમાં એવો અભિપ્રાય આપવામાં આવ્યો હતો કે ગર્ભસ્થ શિશુની ડી.એન.એ. પ્રોફાઇલિંગ અપીલકર્તા મૂળ મુખ્ય આરોપી સાથે મેળ ખાતી હતી. આ જ પૃષ્ઠભૂમિમાં, જ્યારે દોષારોપણનો નિર્ણય પલટવામાં આવ્યો, ત્યારે ઉપરોક્ત નિરીક્ષણો કરવામાં આવ્યા હતા. તેથી એવું સ્પષ્ટ થાય છે કે કોઈ પણ કેસમાં માત્ર ગર્ભસ્થ શિશુના પિતૃત્વની ઓળખ સ્થાપિત થવી, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૬૩, ૩૬૬ અને ૩૭૬ હેઠળ બળાત્કાર અને સામૂહિક બળાત્કાર માટે આરોપીની દોષિતતા નોંધવા માટે પૂરતી થઈ શકે નહીં. આથી, અમારા મત મુજબ, ઉક્ત નિર્ણયને ડી.એન.એ. પ્રૌદ્યોગિકીની વિશ્વસનીયતા નકારતો નિર્ણય તરીકે કે પછી દરેક કેસમાં ડી.એન.એ. પરિણામ પર નિર્ભર થવા પહેલાં તેને સ્વતંત્ર પુરાવાથી સમર્થિત કરવું ફરજિયાત છે એવો કોઈ સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કરતો નિર્ણય તરીકે જોવામાં આવી શકતો નથી.

૩૭. આ પૃષ્ઠભૂમિ સાથે, હવે આપણે વીર્યના જૂથીકરણના મુદ્દા તરફ ધ્યાન દોરી શકીએ. ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન સૂચવે છે કે વિશ્વની વસ્તીમાં આશરે ૮૦ ટકા લોકો સિક્કેટર્સ હોય છે, એટલે કે તેમના શરીરના સ્નાયુઓ, જેમ કે લાળ, પરસેવો, યોનિ સ્નાયુ અથવા વીર્ય, જે સ્થિતિ હોય તે મુજબ, તેમનો રક્તસમૂહ દર્શાવે છે.

બાકીના ૨૦ ટકા લોકો નોન-સિક્કેટર્સ ગણવામાં આવે છે. તેથી, સિક્કેટર્સના કિસ્સામાં તેમની લાળ, પરસેવો વગેરેને એ-બી-ઓ સમૂહોમાં વર્ગીકૃત કરવું શક્ય બને છે. જોકે, ગુનાસ્થળેથી એકત્રિત કરાયેલા આવા શરીર સાવોના વર્ગીકરણને સાવધાનીપૂર્વક જોવું જરૂરી છે, અને તેવા પરિબળોને ધ્યાનમાં લેવા પડે છે, જે પરિણામોને અમાન્ય બનાવી શકે. સરળ શબ્દોમાં સમજવા માટે કે આ રક્તસમૂહો શું છે અને તેઓનું કારણ શું છે, અમે “ક્રિમિનાલિસ્ટિક્સ એન ઇન્ટ્રોડક્શન ટુ ફોરેન્સિક સાયન્સ” લેખક – રિચર્ડ સેફ્રસ્ટેઈન” નો સંદર્ભ લઈ શકીએ :

“સ્પષ્ટપણે, રક્તની જટિલતાને ધ્યાનમાં લેતાં, તેના કાર્ય અને રસાયણશાસ્ત્ર અંગેની કોઈપણ ચર્ચા વિસ્તૃત હોવી અનિવાર્ય છે, જે આ લખાણના કાર્યક્ષેત્રથી બહાર સુધી વિસ્તરે છે. આ તબક્કે, રક્તની ઓળખના ન્યાયવૈજ્ઞાનિક પાસાઓ સાથે સીધો સંબંધ ધરાવતા રક્તના ઘટકો, એટલે કે લાલ રક્તકણો અને રક્ત સીરમ, અંગે અમારી ચર્ચાને કેન્દ્રિત કરવી નિશ્ચિતરૂપે વધુ પ્રાસંગિક છે.

કાર્યાત્મક રીતે, લાલ રક્તકણો ફેફસાંમાંથી શરીરના તંતુઓ સુધી ઓક્સિજન વહન કરે છે અને બદલામાં તંતુઓમાંથી કાર્બન ડાયોક્સાઇડ દૂર કરીને તેને પાછું ફેફસાં સુધી લઈ જાય છે, જ્યાં તે નિઃશ્વાસ દ્વારા બહાર કાઢવામાં આવે છે. તેમ છતાં, લાલ રક્તકણના આ વહનકાર્ય સાથે અસંબંધિત કારણોસર, દરેક રક્તકણની સપાટી પર એન્ટિજન તરીકે

ઓળખાતી વિશિષ્ટ રાસાયણિક રચનાઓના લાખો અંશો રહેલા હોય છે. આ એન્ટિજન જ લાલ રક્તકણોને રક્તસમૂહના લક્ષણો પ્રદાન કરે છે. રક્ત એન્ટિજનને તેમની પરસ્પર સંબંધિતતા આધારે વિવિધ પદ્ધતિઓમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. આજદિન સુધી ૧૫ કરતાં વધુ રક્ત એન્ટિજન પદ્ધતિઓ ઓળખવામાં આવી છે; જેમાંથી એ-બી-ઓ અને આરએચ પદ્ધતિઓ સૌથી વધુ મહત્વપૂર્ણ છે.

“જો કોઈ વ્યક્તિનો પ્રકાર એ હોય, તો તેનો સરળ અર્થ એ થાય છે કે દરેક લાલ રક્તકણની સપાટી પર એ પ્રતિજન હાજર હોય છે; તેવી જ રીતે, બી પ્રકારની તમામ વ્યક્તિઓમાં બી પ્રતિજન હોય છે; અને એબી પ્રકારના લાલ રક્તકણોમાં એ તથા બી બંને પ્રતિજન સમાયેલાં હોય છે. પ્રકાર ઓ રક્તસમૂહ ધરાવતા વ્યક્તિઓના કોષોમાં ન તો એ એન્ટિજન હશે અને ન તો બી એન્ટિજન હશે. તેથી, એ-બી-ઓ પદ્ધતિમાં વ્યક્તિનું રક્તસમૂહ નક્કી કરનાર બાબત એ છે કે લાલ રક્તકોષોમાં એ અને બી એન્ટિજનોની હાજરી છે કે ગેરહાજરી.”

વીર્યના ડાઘોના વર્ગીકરણના સંદર્ભમાં, મોટી દ્વારા લખાયેલ “એ ટેક્સ્ટ બુક ઓફ મેડિકલ જ્યુરિસ્પ્રુડન્સ એન્ડ ટોક્સિકોલોજી” માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

"વીર્યના ડાઘોના જૂથીકરણ – કોષ્ટક ૧૨માં દર્શાવ્યા મુજબ, એબીઓ પદ્ધતિના લાલ કોષ પ્રતિજન એબીએચ, સીરમ ગ્લોબ્યુલિનની જીએમ અને કેએમ પદ્ધતિઓના જીએમ(૧) અને કેએમ(૧), તેમજ વિવિધ સમસ્થાનિક એન્ઝાઇમ પદ્ધતિઓના એન્ઝાઇમ્સ, શુક્રાણુઓમાં અથવા વીર્ય દ્રવમાં અથવા બંનેમાં હાજર હોય છે. એબીઓ પદ્ધતિના સંદર્ભમાં, એબીએચ પ્રતિજનો વીર્ય, લાળ, ચોનિ દ્રવ, દૂધ અને શરીરના અન્ય દ્રવો તથા તંતુઓમાં અમારી વસ્તીના ૮૦ ટકાથી વધુ એવા વ્યક્તિઓમાં હાજર હોય છે, જેઓ ‘સિક્કેટર્સ’ તરીકે ઓળખાય છે. બાકીના લોકોને ‘નોન-સિક્કેટર્સ’ કહેવામાં આવે છે, જેમના શરીરદ્રવોમાં એબીએચ પ્રતિજનો લગભગ ગેરહાજર હોય છે. આ સંદર્ભમાં, લાળને માનવ શરીરના ધોરણ દ્રવ તરીકે માનવામાં આવે છે, જે સરળતાથી મેળવી શકાય છે અને જેમાં એબીએચ પ્રતિજનોનું પ્રમાણ અત્યંત ઊંચું હોય છે. શરીરદ્રવોમાં આ પ્રતિજનોનું સ્ત્રાવ કરવાની ક્ષમતા એલીલિક જીન્સની એક જોડી, એટલે કે એસઈ અને એસઈ, દ્વારા નિયંત્રિત થતી હોવાનું જાણવા મળ્યું છે, જેમાં પહેલો બીજાની સરખામણીએ પ્રભુત્વશાળી હોય છે. જે વ્યક્તિઓનો જનોટાઇપ એસઈ એસઈ અને એસઈ એસઈ હોય છે તેઓ સિક્કેટર્સ હોય છે, અને જેમનો જનોટાઇપ એસઈ એસઈ હોય છે તેઓ નોન-સિક્કેટર્સ હોય છે. શરીરદ્રવોમાં રહેલા પ્રતિજનો પાણીમાં દ્રાવ્ય ગ્લાયકોપ્રોટીનના સ્વરૂપમાં હોવાનું જાણીતું છે, જ્યારે લાલ કોષો પર અને લગભગ તમામ તંતુઓમાં રહેલા પ્રતિજનો ગ્લાયકોલિપિડ્સ હોય છે,

જે પાણીમાં અદ્રાવ્ય અને આલ્કોહોલમાં દ્રાવ્ય હોય છે. સિક્કેટર વ્યક્તિઓમાં પાણીમાં દ્રાવ્ય ગ્લાયકોપ્રોટીન્સ સિક્કેટર જિન એસઈના નિયંત્રણ હેઠળ હોય છે, પરંતુ આલ્કોહોલમાં દ્રાવ્ય ગ્લાયકોલિપિડ્સ તેમ નથી.

વીર્યજન્ય ડાઘોના સમૂહીકરણ માટે ઉપયોગમાં લેવાતી ઇમ્યુનોલોજિકલ અને ઇલેક્ટ્રોફોરેટિક (આઈસો-એન્ઝાઈમ) પદ્ધતિઓ, રક્તજન્ય ડાઘો માટે ઉપયોગમાં લેવાતી પદ્ધતિઓ જેવી જ છે. તેમ છતાં, તેમના ઉપયોગ દરમિયાન તથા અહેવાલ આપવા માટેના તેમના પરિણામોના અર્થઘટનમાં કેટલીક સમસ્યાઓ ઊભી થાય છે. વીર્યજન્ય ડાઘોમાં સૂક્ષ્મજીવશાસ્ત્રીય વૃદ્ધિ રક્તજન્ય ડાઘોની સરખામણીએ વધુ વારંવાર અને વધુ સ્પષ્ટ રીતે જોવા મળે છે. આવી પરિસ્થિતિ બી એન્ટિજેન માટે ખોટા હકારાત્મક પરિણામો અને ઓછી વારંવારતાથી એ એન્ટિજેન માટે પણ ખોટા હકારાત્મક પરિણામો તરફ દોરી જાય છે. તેથી, નબળા હકારાત્મક પરિણામો અહેવાલ આપવા માટે વિશ્વસનીય ગણાતા નથી, ખાસ કરીને જ્યારે વધુ સંવેદનશીલ એન્ઝોર્પ્શન ઇલ્યુશન પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. એન્ઝોર્પ્શન ઇનિહિબિશન પદ્ધતિ તેની નીચી સંવેદનશીલતાને કારણે ખોટા નકારાત્મક પરિણામો આપી શકે છે. સામાન્ય રીતે, જ્યારે બંને પદ્ધતિઓના પરિણામો સમાન હોય છે, ત્યારે તેઓ વધુ વિશ્વસનીય હોય છે, જોકે ઇલ્યુશન પદ્ધતિના અતિશય હકારાત્મક પરિણામો પણ

સ્વીકાર્ય ગણાય છે. બીજી સમસ્યા વીર્યજન્ય ડાઘોમાં યોનિ પ્રવાહીની ઓછી કે વધુ માત્રાની હાજરીને કારણે ઊભી થાય છે. તેથી, વીર્યની વિશિષ્ટ પદ્ધતિ દ્વારા શોધખોળ કરતી વખતે અને ત્યારબાદ અસંક્રમિત વીર્યજન્ય ડાઘોને સમૂહીકરણ માટે પસંદ કરતી વખતે અતિશય કાળજી રાખવાની આવશ્યકતા રહે છે. દૂષિત વીર્યજન્ય ડાઘોના સમૂહીકરણ અંગે અહેવાલ આપી શકાય નહીં, જ્યાં સુધી પીડિતા ઓ સમૂહની ન હોય. સ્પષ્ટ છે કે, સમૂહીકરણના પરિણામોના અર્થઘટન અને અહેવાલ માટે પીડિતા અને આરોપીના એબીઓ સમૂહો અંગેનું જ્ઞાન આવશ્યક છે. આ હેતુ માટે બન્નેના અસલ તાજા રક્તના નમૂનાઓ અને તેમની સંરક્ષિત લાળની તપાસ કરવામાં આવે છે, જેથી તેમનો સિક્કેટર દરજ્જો નિશ્ચિત કરી શકાય.”

ફોજદારી વિજ્ઞાનમાં ન્યાયવિજ્ઞાનનો પરિચય દ્વારા રિચાર્ડ સેફ્રસ્ટીન, આ મુજબ નોંધવામાં આવે છે:

"એકવાર તપાસ હેઠળની સામગ્રી વીર્ય હોવાનું સાબિત થઈ જાય, ત્યારબાદનો આગામી પ્રયત્ન એ રહેશે કે તે વીર્યને શક્ય તેટલું નજીકથી એક જ વ્યક્તિ સાથે સાંકળી શકાય. આ ક્ષેત્રમાં પ્રારંભિક પ્રયત્નો સંભવિત એ-બી-ઓ રક્તસમૂહના નિર્ધારણથી શરૂ થાય છે. અમે અગાઉ જ નિરીક્ષણ કર્યું છે કે લગભગ ૮૦ ટકા વસ્તી એવી સિક્કેટર હોય

છે જેઓના રક્તપ્રકારના એન્ટિજનનું સઘન પ્રમાણ શરીરના મોટા ભાગના ઢ્રવોમાં રહેલું હોય છે. તેથી, પુરુષ વસ્તીના નોંધપાત્ર ભાગ માટે, વીર્યઢ્રવ અને/અથવા તેના ડાઘો કોઈ વ્યક્તિના રક્તપ્રકારની ઓળખ આપી શકે છે. ઘણી વખત, આ માહિતી લૈંગિક હુમલામાં શંકાસ્પદ વ્યક્તિની સંડોવણીને સમર્થન આપતો મહત્વપૂર્ણ પુષ્ટિકારક પુરાવો પૂરો પાડી શકે છે. તે જ રીતે, આવી ઓળખ એવા કોઈ વ્યક્તિને નિર્દોષ ઠેરવવામાં પણ ઉપયોગી બની શકે છે જેને અન્યાયપૂર્વક આવા ગુનાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય. તેમ છતાં, ખાસ કરીને એવી પરિસ્થિતિઓમાં જે સામાન્ય રીતે લૈંગિક હુમલા સાથે જોડાયેલી હોય, વીર્યમાંથી રક્તપ્રકારનું નિર્ધારણ તેની મુશ્કેલીઓ વિના નથી. ઘણી વખત, પીડિતાના વસ્ત્રો પર મળેલા વીર્યના ડાઘો પસીના અને/અથવા યોનિ સ્રાવ સાથે મિશ્રિત હોય છે. કારણ કે સ્ત્રી પીડિતા પોતાના રક્તપ્રકારના એન્ટિજન સ્રવિત કરતી હોવાની શક્યતા એટલી જ હોય છે જેટલી પુરુષ શંકાસ્પદ વ્યક્તિ માટે હોય છે, તેથી તે નિર્ધારિત કરવું મહત્વનું બની જાય છે કે પીડિતા અને શંકાસ્પદ બંને સિક્કિટર છે કે નહીં અને તેમના અનુરૂપ રક્તપ્રકારો કયા છે. આ માહિતી લાભમાં હાજર એ, બી અને એચ એન્ટિજનના સાંદ્રતા સ્તરોના નિર્ધારણ દ્વારા પ્રયોગશાળામાં સહેલાઈથી મેળવી શકાય છે. સિક્કિટરની લાભમાંથી રક્તના એન્ટિજનનું સ્તર નોનસિક્કિટરની તુલનામાં વધુ મળે છે. સ્વાભાવિક રીતે, જો પીડિતા અને શંકાસ્પદ બંને સિક્કિટર હોય અને તેમનો રક્તપ્રકાર એકસરખો હોય, તો એ બાબતની વિશેષ

કાળજી લેવી જરૂરી બને છે કે ડાઘ કોઈપણ સંભવિત પ્રદૂષક પદાર્થથી મુક્ત હોય.”

૩૮. ઉપરોક્તમાંથી એવું જોઈ શકાય છે કે યદ્યપિ ઘણી વાર વીર્યનું જૂથીકરણ આરોપીના જૂથને અલગ પાડવા માટે ઉપયોગી સાધન બને છે, તેમ છતાં તેમાં અનેક સમસ્યાઓ છે. પ્રથમ તો, તે આરોપીને માત્ર વ્યાપક રીતે તેવા વીર્યના જૂથના સભ્ય તરીકે વર્ગીકૃત કરે છે, જે જૂથ વિશ્વભરના લાખો લોકોને લાગુ પડી શકે. તેથી, માત્ર જૂથનું મેળ પડવું પોતપોતામાં આરોપીની સંડોવણીનો નિર્ણાયક પુરાવો નથી. તે માત્ર સંભાવનાને વધુ સંકુચિત કરે છે અને સમર્થક પરિબળ તરીકે કાર્ય કરે છે. બીજી તરફ, જૂથોનું ન મેળ પડવું આરોપીને ગુનાના સંભવિત કર્તા તરીકે બહાર મૂકવા માટે મજબૂત કારણ બનશે. આવું વિશ્લેષણ પણ ભૂલો માટે સંવેદનશીલ છે. વિવિધ કારણોસર અહેવાલ ભૂલભર્યો હોઈ શકે છે. પ્રથમ તો, એવા પ્રકરણમાં જ્યાં યોનિમાર્ગમાંથી વીર્ય મેળવવામાં આવે છે, ત્યાં તે પીડિતાના પોતાના સ્વાવથી દૂષિત થવાની સંભાવના અત્યંત વધુ હોય છે. આવા પ્રકરણમાં, જો કર્તા બિન-સ્વાવક હોય, તો સંપૂર્ણ રીતે સંભવ છે કે વીર્યનું જૂથ આરોપીનું નહીં પરંતુ પીડિતાનું પ્રતિબિંબિત કરે. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, જુદા જુદા જૂથો એ, બી અને ઓના લક્ષણો એન્ટિજેનની હાજરી કે ગેરહાજરી સાથે સંબંધિત છે અને ઓ જૂથ કોઈપણ એન્ટિજેનની ગેરહાજરી દર્શાવે છે, તેથી તેને અધીન ગણવામાં આવે છે અને જો પીડિતાનું જૂથ બી હોય, તો તેની ઉપર બી જૂથના સ્વાવનું પ્રભુત્વ આવી શકે છે. તેથી ઘણી વાર એવું બની

શકે છે કે આરોપીનું ઓ જૂથ પીડિતાના વધુ પ્રબળ બી જૂથથી ઢંકાઈ જાય, અને તેના પરિણામે સંપૂર્ણપણે ખોટો પરિણામ આવે. તેમ જ એવી પરિસ્થિતિ પણ હોઈ શકે, જો પીડિતા સ્વાવક હોય અને આરોપી બિન-સ્વાવક હોય.

૩૯. ટોમી લી એન્ડ્રૂઝ વિ. સ્ટેટ ઓફ ફ્લોરિડા ના કેસમાં, રિચર્ડ સેફરસ્ટીન દ્વારા લખાયેલ “ક્રિમિનાલિસ્ટિક્સ એન ઇન્ટ્રોડક્શન ટુ ફોરેન્સિક સાયન્સ” માં નોંધાયેલા મુજબ, એવો નિષ્કર્ષ આવ્યો હતો કે ગુના પ્રયોગશાળાની વિશ્લેષણાત્મક સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે પીડિતાની તપાસ કરતાં તેની યોનિમાં વીર્યની હાજરી જણાઈ આવી હતી. સીરોલોજીકલ પરીક્ષણથી સ્થાપિત થયું હતું કે તે વીર્યનો સ્ત્રોત પ્રકાર ઓ સિક્રેટર વ્યક્તિમાંથી હતો. પીડિતાનો રક્તપ્રકાર ઓ નોનસિક્રેટર હતો. વિશ્લેષકે એવો નિષ્કર્ષ આવ્યો હતો કે પીડિતાની યોનિમાં મળેલું વીર્ય આરોપી તરફથી આવ્યું હોઈ શકે તેમ હતું, તેમ છતાં એવી શક્યતા અસ્તિત્વમાં હતી કે વીર્યમાંથી મળેલું પ્રકાર ઓનું વાંચન સ્વેબ દ્વારા ઉચકાયેલા પીડિતાના રક્તમાંથી પણ આવ્યું હોઈ શકે. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, અદાલતે ડી.એન.એ. પરીક્ષણનો આદેશ કર્યો હતો. તેનાથી પુષ્ટિ થઈ હતી કે વીર્ય આરોપીના ડી.એન.એ. સાથે મેળ ખાતું હતું. તેને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો. ડી.એન.એ.ની મદદથી થયેલી દોષસિદ્ધિના યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા ના પ્રારંભિકતમ કેસોમાં આ એક બન્યો હતો.

૪૦. " એસેન્શિયલ્સ ઓફ ફોરેન્સિક સાયન્સ, બ્લડ, બગ્સ, એન્ડ પ્લાન્ટ્સ
" શીર્ષકવાળા આર.ઈ. ગેન્સ્ટેન દ્વારા લખાયેલ એક પુસ્તકમાં, લેખકે નીચે
મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ, એ.બી.ઓ. રક્ત પ્રકાર નિર્ધારણનો એક
મહત્વપૂર્ણ ન્યાયવૈજ્ઞાનિક ઉપયોગ યૌન હુમલાના કેસોમાં થતો હતો.
ડી.એન.એ. વિશ્લેષણ ઉપલબ્ધ થાય તે પહેલાં, ન્યાયવૈજ્ઞાનિક
જીવવિજ્ઞાનીઓ આ કેસોમાં શંકાસ્પદ વ્યક્તિઓને સમાવેશમાં લેવા
અથવા બહાર કરવા પ્રયત્નરૂપે વીર્ય, લાળ અને શરીરના અન્ય
પ્રવાહીઓમાં એ.બી.ઓ. પ્રકાર નિર્ધારણનો ઉપયોગ કરતા હતા. આ
પરીક્ષણો માટેના નમૂનાઓ પીડિતા દ્વારા યૌન હુમલાની ફરિયાદ
નોંધાવવામાં આવે તે સમયે એકત્રિત કરવામાં આવે છે. યૌન હુમલાની
ફરિયાદ કરતી સ્ત્રીને સામાન્ય રીતે તપાસ માટે દવાખાને લઈ જવાય છે,
અને તે તપાસમાં યોનિ સંબંધિત નમૂનાઓ એકત્રિત કરવાનો સમાવેશ
થાય છે. જો પરીક્ષણોમાં આ નમૂનાઓમાં વીર્ય હોવાનું ઓળખાય, તો
તેની એ.બી.ઓ. પ્રકારની દૃષ્ટિએ શંકાસ્પદ વ્યક્તિ સાથે સરખામણી કરી
શકાય છે.

લૈંગિક અત્યાચારના કેસોમાં એબીઓ વિશ્લેષણ અને નમૂનાઓની
સરખામણી બે પરિબળોને કારણે જટિલ બને છે. તેમાંનું એક એ છે કે

જ્યારે યોનિના નમૂનાઓ એકત્ર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે પુરુષ અને સ્ત્રીના શારીરિક પ્રવાહીઓનું મિશ્રણ દર્શાવે છે (આ ધારણા પર કે વીર્ય હાજર હોય). પરિણામે, બંને વ્યક્તિઓના એબીઓ રક્તસમૂહ પદાર્થો એક સાથે મિશ્રિત થઈ જાય છે. વિશ્લેષકે બંને વ્યક્તિઓનો એબીઓ પ્રકાર અને સ્વાવક સ્થિતિ અલગથી નક્કી કરવી પડે છે અને ત્યારબાદ તારણોની વ્યાખ્યા કરવાનો પ્રયત્ન કરવો પડે છે."

આ પુસ્તકમાં અહેવાલિત એક અત્યંત રસપ્રદ કેસ, જે વર્તમાન કેસમાં ઉપસ્થિત થયેલા અનેક પાસાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરે છે. તે જ બાબતને યથાર્થ શબ્દોમાં નોંધવી ઉપયોગી રહેશે:

"૧૯૭૦ના દાયકાના અંતિમ વર્ષોમાં કેથલીન કોવેલ-વેબ નામની એક મહિલાએ શિકાગોના ઉપનગરમાં થયેલા ચૌન હુમલાની જાણ કરી હતી. તે સમયે આ કેસ "નિયમિત" હતો, અર્થાત્, દર વર્ષે ફોરેન્સિક પ્રયોગશાળાઓમાં આવતા આવા સેંકડો કેસોમાંથી તે કોઈ રીતે ભિન્ન ન હતો. કોવેલનો પ્રકાર બી સિક્કિટર હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું, અને આ હુમલામાં શંકાસ્પદ વ્યક્તિ ગેરી ડોટસન પણ પ્રકાર બી સિક્કિટર હતો.

આ મામલામાં ભૌતિક પુરાવામાં ફરિયાદીની અંદરપહેરવેશ પર દેખાતો નિકાસનો ડાઘ સામેલ હતો. આ ડાઘની તપાસ કરવામાં આવી અને તેમાં વીર્ય હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું, અને એ.બી.ઓ. વર્ગીકરણથી

તેમાં બી અને એચ સમૂહના પદાર્થો હોવાનું જણાયું. તેથી સંદિગ્ધ વ્યક્તિને વીર્યના સંભવિત સ્ત્રોત તરીકે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો. નીચલી અદાલતમાં થયેલી સુનાવણી બાદ, જેમાં કોઉઅલ-વેબ્બે સાક્ષી આપી હતી કે તે જ તેનો હુમલાખોર હતો, ડોટ્સનને ચૌન આક્રમણના ગુનામાં દોષિત ઠેરવીને જેલમાં મોકલવામાં આવ્યો. આ દોષિત ઠરાવ કોઉઅલની સાક્ષી પર આધારિત હતો, પરંતુ તેની સાથે ઉપર વર્ણવાયેલા ભૌતિક પુરાવા અંગે એક ફોરેન્સિક વૈજ્ઞાનિકની સાક્ષી પર પણ આધારિત હતો.

છ વર્ષ પછી કોઉઅલ, જેઓ તે સમય સુધી લગ્ન કરી ચૂક્યા હતા અને કોઉઅલ-વેબ્બ તરીકે ઓળખાતા હતા, તેમણે એક પ્રેસ પરિષદમાં જાહેર કર્યું કે તેમણે ડોટ્સનની સંડોવણી અંગે ખોટું કહ્યું હતું: તેમના પર કોઈ પણ જાતીય આક્રમણ થયું જ નહોતું, અને પુરાવામાં રહેલું વીર્ય તેમની સંમતિથી રહેલા ભાગીદારનું હતું. આ કાર્યવાહીથી પત્રકારિતામાં અને અદાલતોમાં ભારે ખળભળાટ મચ્યો. અંતે ડીએનએ ટાઈપિંગ દ્વારા સાબિત થયું કે પુરાવામાં રહેલું વીર્ય વાસ્તવમાં ડોટ્સનનું નહોતું પરંતુ અન્ય એક પુરુષનું હતું, જે કથિત આક્રમણના સમયે કોઉઅલ-વેબ્બનો પ્રેમી હતો. ડોટ્સનને કારાવાસમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યો. કેથલીન કોવેલ-વેબ્બનું મે ૨૦૦૮ માં ૪૬ વર્ષની વયે અવસાન થયું.

કોવેલ-વેબે નીચલી અદાલતમાં આપેલી પોતાની સાક્ષી પરથી ફરી ગયા પછી, પ્રકરણની જે તપાસણી કરવામાં આવી તેમાં બહાર આવ્યું કે મૂળ વિશ્લેષણ કરનાર ફોરેન્સિક જીવવિજ્ઞાનીએ પોતાના નિષ્કર્ષોની ભૂલભરેલી વ્યાખ્યા કરી હતી. તેણે કહ્યું હતું કે માત્ર બી સિક્કેટર પુરુષ જ વીર્યનો સ્ત્રોત હોઈ શકે. નીચેનો કોષ્ટક દર્શાવે છે તેમ, તે સાચું નથી.

જો પુરુષ હોય તો	તે કરે છે	અને સ્ત્રી બી સિક્કેટર છે, જે બનાવે છે	પછી પરિણામે બનેલો મિશ્ર ડાઘ તેમાં સમાવેશ કરશે
બી સિક્કેટર	બી + એચ	બી + એચ	બી + એચ
ઓ સિક્કેટર	એચ	બી + એચ	બી + એચ
નોનસેકે ટોર	કંઈ નહીં	બી + એચ	બી + એચ

કોષ્ટક દર્શાવે છે કે વિશ્લેષકે જણાવ્યું તેમ, બી સિક્કેટર ધરાવતા પુરુષ વ્યક્તિ અંતર્વસ્ત્રમાં મળેલા વીર્યનો સ્ત્રોત હોઈ શકે. પરંતુ સ્ત્રોત ઓ પ્રકારનો સિક્કેટર અથવા કોઈપણ એબીઓ પ્રકારનો નોનસિક્કેટર પણ હોઈ શકે. આ ત્રણ પૈકી કોઈપણ સંયોજન ધરાવતા પુરુષના વીર્યને બી સિક્કેટર ધરાવતી સ્ત્રીના સ્નાયુ સાથે ભેળવવામાં આવે તો, તે મિશ્રણનું પ્રકાર-નિર્ધારણ કરતાં સમાન પરિણામો પ્રાપ્ત થાય.

આ મુદ્દો મહત્વનો બનવાનો કારણ એ છે કે નિષ્ણાત સામાન્ય રીતે અદાલતને એવી વસ્તીની ટકાવારી જણાવે છે, જેમાંથી સંભવિત સ્ત્રોતો હોઈ શકે. પ્રકાર બી સિક્કિટર્સ કોકેશિયન વસ્તીના અંદાજે ૭ ટકા અને આફ્રિકન-અમેરિકન વસ્તીના ૧૫ ટકા જેટલા હોય છે. (વિવિધ જાતીય સમુદાયો માટે વસ્તીની ટકાવારી દર્શાવવાની સામાન્ય પ્રથા છે, કારણ કે સમુદાયો વચ્ચે રક્તના પ્રકારોની આવર્તનદર અલગ હોય છે.)

પરંતુ એ હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા કે સ્ત્રોત ઓ સિક્કિટર અથવા નોનસિક્કિટર પણ હોઈ શક્યો હોત, તે ત્રણ જૂથોનું કુલ પ્રમાણ કોકેશિયન અને આફ્રિકન-અમેરિકન વસ્તીમાં અનુક્રમે આશરે ૬૬ ટકા અને ૮૫ ટકા થાય છે. ૭ ટકા અથવા ૧૫ ટકા વસ્તી પણ ઘણા લોકોનો સમાવેશ કરે છે તે સમજ્યા પછી પણ, જ્યુરીને એ જણાવવામાં કે સામાવાળા સંભવિત વીર્યસ્ત્રોતોની એવી વસ્તી-સમૂહમાં આવે છે જે ૭ અથવા ૧૫ ટકા છે અને એવી વસ્તી-સમૂહમાં આવે છે જે ૬૬ અથવા ૮૫ ટકા છે, એમ કહેવામાં નોંધપાત્ર તફાવત છે.

આ સમાવેશના કેસનું એક ઉદાહરણ છે, જેમાં સામાવાળાને પુરાવામાં મળેલા વીર્યના સંભવિત સ્ત્રોત તરીકે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. તે બે બાબતો દર્શાવે છે: પ્રથમ, કોઈ વ્યક્તિને વીર્યના ડાઘના સંભવિત સ્ત્રોત તરીકે સમાવેશ કરવાનો અર્થ એ નથી કે તે જ તેનો સ્ત્રોત છે અને, બીજી, તારણોને અદાલત સમક્ષ ચોક્કસ રીતે રજૂ કરવું

મહત્વપૂર્ણ છે. અદાલતને એવું કહેવું કે માત્ર કોકેશિયન અથવા આફ્રિકન-અમેરિકન પુરુષોમાંથી અનુક્રમે ૭ ટકા અથવા ૧૫ ટકા વ્યક્તિઓ જ તેના સ્ત્રોત હોઈ શક્યા હોત, તે સીધેસાદું ખોટું હતું અને તેથી જ્યુરીને ભ્રમિત કર્યું હોઈ શકે તેમ હતું.”

૪૧. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતાં, અમારું સ્પષ્ટ મંતવ્ય છે કે ડી.એન.એ.ના પરિણામે આરોપી નં ૨ ની હાજરી નિશ્ચિતરૂપે સ્થાપિત કરી છે. નિષ્ણાતનું પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું, જેઓએ હાથ ધરવામાં આવેલી પ્રક્રિયા વિગતે સમજાવી હતી. એસ.ટી.આર. પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. નમૂનાના તમામ ૧૫ પરિમાણો આરોપીના રક્તના નમૂના સાથે મેળ ખાતા હતા. આવા પરિણામ અંગે શંકા કરવા માટે અમારી પાસે કોઈ કારણ નથી. ફક્ત એટલા માટે કે સીરોલોજીકલ રીતે વિશ્લેષિત વીર્યને જૂથ બીનું ગણાવવામાં આવ્યું હતું, અને આવા વિશ્લેષણ સંપૂર્ણપણે નિખૂટ ન હોવાની અનેક સંભાવનાઓને ધ્યાનમાં લેતાં, નિષ્કર્ષાત્મક ડી.એન.એ. પરિણામ સામે તેને અવગણવું જ પડશે. ફક્ત એટલા માટે કે પીડિતાના અંદરના વસ્ત્રમાંથી આરોપી નં ૧ નું વીર્ય મળ્યું નહોતું, તેનાથી કોઈ પરિણામ આવતું નથી. આરોપી નં ૧ નું વીર્ય કેમ મળી શક્યું નહીં તેના અનેક કારણો હોઈ શકે. પ્રથમ તો, ડી.એન.એ. પરીક્ષણ લાંબા સમયના અંતરાલ પછી કરવામાં આવ્યું હતું. વધુમાં, શક્ય છે કે આરોપી નં ૧ એ યોનિમાર્ગની અંદર સ્ખલન જ કર્યું ન હોય. બળાત્કાર કરનાર પ્રથમ વ્યક્તિ તે હતો અને ત્યારબાદ આરોપી નં ૨ હતો. આ પણ એનું કારણ

હોઈ શકે કે તેના કેસમાં ડી.એન.એ. મેળ નકારાત્મક આવ્યો. શ્રી બી.આર. શર્મા દ્વારા લખાયેલ ‘ફોરેન્સિક સાયન્સ ઇન ક્રિમિનલ ઇન્વેસ્ટિગેશન એન્ડ ટ્રાયલ્સ’ માં દર્શાવ્યા મુજબ: “...વાસ્તવમાં, ડી.એન.એ. સેમિનલ પ્રવાહી કરતાં શુક્રાણુના મસ્તકમાં રહેલું હોય છે અને તેથી, ડી.એન.એ. વિશ્લેષણ કરવામાં આવે તે પહેલાં, સામગ્રી ખરેખર વીર્ય જ છે અને તેમાં શુક્રાણુઓ છે કે નહીં તે પહેલાં નિશ્ચિત કરવું સ્પષ્ટ રીતે યોગ્ય છે. જે પુરુષની વેસેક્ટોમિ થઈ હોય તેના વીર્યના નમૂનાનું પરીક્ષણ સ્પષ્ટપણે અલ્પમૂલ્યનું રહેશે, કારણ કે તેમાં સ્પષ્ટ જ છે કે કોઈ શુક્રાણુ હાજર નહીં હોય.” અન્ય ઘણા કારણો પણ હોઈ શકે. રિચર્ડ સેફરસ્ટીન દ્વારા લખાયેલ ‘ક્રિમિનલિસ્ટિક્સ એન ઇન્ટ્રોડક્શન ટુ ફોરેન્સિક સાયન્સ’ માં દર્શાવ્યા મુજબ :

“વીર્યપ્રવાહીમાં મળતા શુક્રાણુઓની અત્યંત મોટી સંખ્યાને ધ્યાનમાં લેતાં, કોઈને એવું લાગશે કે એકને શોધી કાઢવાની શક્યતા ઘણી સારી હશે; પરંતુ હંમેશાં એવું સાચું નથી. તેનું એક કારણ એ છે કે સૂકાઈ ગયેલા હાલતમાં શુક્રાણુઓ અત્યંત ભંગુર હોય છે અને જો ડાઘ ધોઈ નાખવામાં આવે અથવા ડાઘ અન્ય કોઈ વસ્તુ સાથે ઘસાઈ જાય, જેમ કે આ પ્રકારના પુરાવાના સંચાલન અને પેકિંગ દરમિયાન વારંવાર બનતું હોય છે, તો તેઓ સહેલાઈથી વિખેરાઈ જાય છે. વધુમાં, જાતીય ગુનાઓમાં એવા પુરુષો સંકળાયેલા હોઈ શકે છે જેમની શુક્રાણુ સંખ્યા અસામાન્ય રીતે ઓછી હોય છે, જેને ઓલિગોસ્પર્મિયા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે,

અથવા એવા વ્યક્તિઓ સંકળાયેલા હોઈ શકે છે જેમના વીર્યપ્રવાહીમાં શુક્રાણુઓ જ ન હોય (એસ્પર્મિયા). મહત્વપૂર્ણ રીતે, વેસેક્ટોમિની વધતી લોકપ્રિયતાને કારણે એસ્પર્મિક વ્યક્તિઓની સંખ્યા વધી રહી છે.”

ઉપર નોંધાયેલા વિવિધ પરિબલોથી યોગ્ય રીતે સમર્થિત અને પુષ્ટિ પામેલા પ્રબળ પ્રત્યક્ષદર્શી વર્ણનોને ફક્ત એટલા માટે નકારી શકાય નહીં કે તેનું વીર્ય મળ્યું નહોતું.

૪૨. પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, અમારો મત છે કે નીચલી અદાલતે આરોપીઓને હત્યા અને સામૂહિક બળાત્કારના ગુનામાં તેમજ તેમના સામે આરોપ મુકવામાં આવેલા અન્ય ઓછી ગંભીરતાવાળા ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવવામાં કોઈ ભૂલ કરી નથી.

૪૩. આથી હવે આપણે દંડના પ્રશ્ન પર આવીએ છીએ. શું આ એવો કેસ છે જેમાં કેસની હકીકતોના પ્રકાશમાં મૃત્યુદંડ ન્યાયસંગત ગણાય?

૪૪. જગમોહન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., (૧૯૭૩) ૧ એસ.સી.સી. ૨૦ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે મૃત્યુદંડના પ્રશ્ન પર તે સમયે વિચાર કર્યો હતો જ્યારે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૬૭ ની ઉપકલમ (૫) માં એવી જોગવાઈ હતી કે જો આરોપી એવો ગુનો કરવા બદલ દોષિત ઠરે જે

માટે મૃત્યુદંડની સજા થઈ શકે અને અદાલત તેને મૃત્યુદંડ સિવાયની અન્ય કોઈ સજા ફટકારે, તો અદાલતે પોતાના ચુકાદામાં મૃત્યુદંડની સજા શા માટે ફરમાવવામાં આવી નથી તેનાં કારણો દર્શાવવાનાં રહેશે. ત્યારબાદ, જોકે, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ માં મહત્વપૂર્ણ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો, જેમાં કલમ ૩૫૪ ની ઉપકલમ (૩) માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી કે જ્યારે દોષારોપણ એવો ગુનો માટે હોય જે માટે મૃત્યુદંડ અથવા વૈકલ્પિક રીતે આજીવન કેદ અથવા વર્ષોની અવધિ માટેની કેદની સજા થઈ શકે, ત્યારે ચુકાદામાં ફરમાવવામાં આવેલી સજાનાં કારણો દર્શાવવાનાં રહેશે અને મૃત્યુદંડની સજાના કેસમાં, તેવી સજા માટેનાં વિશેષ કારણો દર્શાવવાનાં રહેશે. આથી સ્પષ્ટપણે એવું થયું કે અદાલતોને મૃત્યુદંડ ન ફટકારવા બદલ કારણો દર્શાવવાની પદ્ધતિમાંથી હવે વિધાનમંડળે એવો આદેશાત્મક નિયમ બનાવ્યો કે અદાલતે મૃત્યુદંડ ફટકારવા માટે વિશેષ કારણો દર્શાવવાના રહેશે. ઉક્ત જોગવાઈ સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠ સમક્ષ બચ્ચન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, (૧૯૮૦) ૨ એસ.સી.સી. ૬૮૪ ના કેસમાં વિચારણા માટે આવી. અદાલતે અવલોકન કર્યું કે ગુનેગારને સજા નક્કી કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવાય તેવી ભારરૂપ અથવા શમક પરિસ્થિતિઓની સંપૂર્ણ યાદી આપવી શક્ય નથી. ધોરણો નિર્ધારિત કરવાની અશક્યતા ભારત ખાતે અમલમાં રહેલા ફોજદારી કાયદાના મૂળ તત્ત્વમાં સમાયેલ છે, જે સજાની માત્રા નક્કી કરવાની બાબતમાં ન્યાયાધીશોને અત્યંત વ્યાપક વિવેકાધિકાર આપે છે. વધુમાં એવું પણ અવલોકિત કરવામાં આવ્યું કે સજાના પ્રશ્નમાં વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ

ન્યાયાધીશે ગુનાની તમામ ભારૂપ અને શમક પરિસ્થિતિઓનું સંતુલન સાધ્યા પછી ન્યાયસંગત રીતે કરવો જોઈએ. અદાલતે એ પણ ઠરાવ્યું કે મૃત્યુદંડની સજા માત્ર અતિ દુર્લભમાંથી અતિ દુર્લભ કેસમાં જ ફટકારવી જોઈએ અને તે પણ ત્યારે જ આપવી જોઈએ જ્યારે આજીવન કેદની સજા ફટકારવાનો વિકલ્પ નિર્વિવાદપણે બંધ થઈ ગયો હોય.

જપ. બચ્ચન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પછીથી, અદાલતો મૃત્યુદંડ નક્કી કરતી વખતે વિરલતમમાંથી વિરલ એવા કેસની કસોટીનું અનુસરણ કરતી આવી છે. અનુવર્તી નિર્ણયમાં, મચ્છી સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, જે (૧૯૮૩) ૩ એસ.સી.સી. ૪૭૦ માં અહેવાલિત છે, તેમાં વિરલતમમાંથી વિરલ એવા કેસના આ સિદ્ધાંતને જાળવી રાખતાં અને વધુમાં એવું અવલોકન કરતાં કે અતિશય દોષપાત્રતાવાળા અતિ ગંભીર કેસ સિવાય મૃત્યુ જેવી અતિશય સજા ફરમાવવાની જરૂર નથી, સર્વોચ્ચ અદાલતે એ પણ સૂચવ્યું હતું કે ઉગ્ર બનાવતાં તથા શમક પરિસ્થિતિઓનો તુલનાત્મક હિસાબ તૈયાર કરવો જોઈએ અને એમ કરતાં શમક પરિસ્થિતિઓને પૂર્ણ મહત્વ આપવું જોઈએ તથા મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કારાવાસના વિકલ્પનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તે પહેલાં ઉગ્ર બનાવતાં અને શમક પરિસ્થિતિઓ વચ્ચે ન્યાયસંગત સંતુલન સાધવું જોઈએ. મચ્છી સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના આ અવલોકનો તાજેતરના કેટલાક નિર્ણયોમાં સૂક્ષ્મ તપાસ માટે સામે આવ્યા છે. સંગીત અને

અન્ય એક વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, જે (૨૦૧૩) ૨ સુપ્રીમ કોર્ટ કેસિસ ૪૫૨ માં અહેવાલિત છે, તેમાં બચ્ચન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં બંધારણીય પીઠના નિર્ણયમાં નિર્ધારિત અનુપાત પર આધાર રાખીને અને મચ્છી સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં પ્રતિપાદિત ઉગ્ર બનાવતાં તથા શમક પરિસ્થિતિઓના તુલનાત્મક હિસાબનો પણ ઉલ્લેખ કરીને, અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું :

“૩૨. એવું જણાય છે કે અંતર્નિહિત અસંખ્ય શક્યતાઓને ધ્યાનમાં લેતાં, ઉગ્ર બનાવનાર અને ઉપશમકારક પરિસ્થિતિઓનો અભિગમ અસરકારક રીતે અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો નથી.

૩૩. તેથી, અમારા આદરપૂર્ણ મત મુજબ, માત્ર ઉગ્રતા વધારતા અને શમનકારક પરિસ્થિતિઓના અભિગમને જ નવી રીતે જોવાની જરૂર નથી, પરંતુ બચ્ચન સિંહમાં થયેલ નિષ્કર્ષોના પ્રકાશમાં આ અભિગમ અપનાવવાની આવશ્યકતાને પણ નવી રીતે જોવાની જરૂર છે. અમને એવું જણાય છે કે બચ્ચન સિંહનો આશય “સિદ્ધાંતઆધારિત દંડનિર્ધારણ” કરવાનો હતો છતાં, સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ અને બરિયારમાં દર્શાવ્યા મુજબ, દંડનિર્ધારણ હવે વાસ્તવમાં ન્યાયાધીશ-કેન્દ્રી બની ગયું છે. બચ્ચન સિંહમાં બંધારણીય ખંડપીઠ દ્વારા રજૂ કરાયેલ દ્વિતીય તબક્કાની

દંડનીતિનો આ પાસો પરિવર્તનની પ્રક્રિયામાં જાણે ગુમ થઈ ગયો હોય તેમ લાગે છે.”

તે જે હોય તે, જ્યારે આજીવન કારાવાસની સજા ફટકારવાના બધા વિકલ્પો બંધ થઈ જાય ત્યારે અતિ દુર્લભમાંથી અતિ દુર્લભ કેસમાં મૃત્યુદંડ આપવાનો સિદ્ધાંત, આ સંદર્ભમાં અદાલતો દ્વારા સતત લાગુ કરવામાં આવ્યો છે.

પછીથી, સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ વિ. કર્ણાટક રાજ્ય, (૨૦૦૮) ૧૩ એસ.સી.સી. ૭૬૭ ના મામલા સહિતના ચુકાદાઓની શ્રેણીમાં, જેના તરફ અમે થોડી બાદ સંદર્ભ કરવાના છીએ, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો સિદ્ધાંત વિકસાવ્યો કે જ્યાં એવું જણાયું હોય કે મૃત્યુદંડ કદાચ અતિ કઠોર થઈ શકે, પરંતુ રાહતોની શક્યતા સાથેની આજીવન કેદની સજા પૂરતી ન પડી શકે, ત્યાં મધ્યમ માર્ગ તરીકે ન્યૂનતમ નિશ્ચિત અવધિની સજા ફરમાવીને મૃત્યુદંડને રૂપાંતરિત કરવામાં આવે.

૪૬. ગુરવૈલ સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, (૨૦૧૩) ૨ એસસીસી ૭૧૩ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે વિરલમાં વિરલતમ કેસની કસોટી લાગુ કરી હતી અને મૃત્યુદંડને માફી વિના ન્યૂનતમ ૩૦ વર્ષની કેદની સજામાં પરિવર્તિત કર્યો હતો. તે એવો કેસ હતો જેમાં આરોપીને ફરિયાદપક્ષનાં સાક્ષી.-૧ ની સામે ચાર વ્યક્તિઓના સંપૂર્ણ કુટુંબના મૃત્યુનું કારણ બનવા બદલ દોષિત ઠેરવવામાં

આવ્યો હતો, જેના પુત્ર, પુત્રવધૂ અને બે પૌત્ર-પૌત્રીઓની હત્યા કરવામાં આવી હતી.

૪૭. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. વિ. સંજય કુમાર, (૨૦૧૨) ૮ એસ.સી.સી. ૫૩૭ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ૧૮ વર્ષીય યુવતીના બળાત્કાર અને હત્યાના ગુનામાં દોષિત ઠરાવાયેલ આરોપીને ફટકારવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજાને નિશ્ચિત અવધિની સજામાં પરિવર્તિત કરી હતી.

૪૮. નીલ કુમાર વિ. હરિયાણા રાજ્ય, (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, જ્યાં પિતાને પોતાની જ સગીર પુત્રી પર બળાત્કાર અને હત્યાના ગુના બદલ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો, ત્યાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે આ કેસ દુર્લભમાં દુર્લભતમ કેસોની શ્રેણીમાં આવતો નથી, અને તેથી મૃત્યુદંડને રૂપાંતરિત કર્યો હતો. એવો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો કે દોષિત વ્યક્તિએ મુક્તિછૂટ વિના જેલમાં ઓછામાં ઓછા ૩૦ વર્ષનો કારાવાસ ભોગવવાનો રહેશે.

૪૯. દિલીપ પ્રેમનારાયણ તિવારી વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, (૨૦૧૦) ૧ એસ.સી.સી. ૭૭૫, ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે મરણદંડને રૂપાંતરિત કરતી વખતે, આરોપીને ઓછામાં ઓછા ૨૫ વર્ષ અને ૨૦ વર્ષની કેદની સજા ફટકારી હતી. મરણદંડને રૂપાંતરિત કરવા માટે, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“નિઃસંદેહ, હત્યા ફૂર હતી. તેમ છતાં, શ્રી ગૌરવ અગ્રવાલ તેમજ શ્રી રાજ દ્વારા આ બાબત સૂચવવામાં આવી છે કે આ કોઈ શૈતાની હત્યા નહોતી અને ન તો હત્યારાઓએ મૃતદેહોને વિફૂત બનાવી પોતાના મનની પતિતતા દર્શાવી હતી. ઘટના તેઓ આવ્યા, કુટુંબના સભ્યો પર હુમલો કર્યો અને ચાલી ગયા તે દરમિયાન માંડ ૧૦૧૫ મિનિટની અંદર બની હોવી જોઈએ. નિશ્ચિત છે કે જેમ બે સ્ત્રીઓ પર હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો તે નિરાધાર હતી, તેમ જ કૃષ્ણાન અને પ્રભુ પણ હતા. પરંતુ જ્યારે અમે તમામ પરિસ્થિતિઓનું તોલમાપ કરીએ છીએ, ખાસ કરીને દિલીપની માનસિક સ્થિતિ અંગે, ત્યારે આરોપી પક્ષ તરફથી થયેલ ફૂર ફૂટ્યો મૃત્યુદંડને ન્યાયસંગત ઠરાવતા નથી. ”

૫૦. સેબાસ્ટિયન વિ. કેરળ રાજ્ય, (૨૦૧૦) ૧ એસ.સી.સી. ૫૮ ના કેસમાં, જેમાં આરોપીને બે વર્ષીય નાબાલિક બાળકી પર બળાત્કાર અને હત્યા બદલ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો, તેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્વામી શ્રદ્ધાનંદા (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને મૃત્યુદંડને તેના જીવનના બાકીના સમયગાળા માટેના કારાવાસમાં પરિવર્તિત કર્યો હતો.

૫૧. સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, નિશ્ચિત અવધિની સજા અંગેનો મુદ્દો, ખાસ કરીને જ્યારે મૃત્યુદંડને રૂપાંતરિત કરવાની પ્રશ્ન ઊભો થાય ત્યારે,

સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યો હતો. આ મુદ્દા પરના અનેક પૂર્વવર્તી નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરીને, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું :

“૬૫. આ ચુકાદામાં અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે શ્રી ભગવન (પૂર્વોક્ત) ના નિર્ણયમાં આજીવન દંડિતોના કેસમાં સજા-રાહતની કાયદેસરતા અંગે ઉપયોગી ચર્ચા કરવામાં આવી છે. શ્રી ભગવનના ચુકાદામાં, અનુચ્છેદ ૨૨ માં, સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. વિ. રતન સિંહ (પૂર્વોક્ત) ના અગાઉના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરીને તેમાંથી ઉદ્ધરણ આપવામાં આવ્યું છે, જેમાં ફરીથી ગોપાલ વિનાયક ગોડસે (પૂર્વોક્ત) ના બંધારણીય પીઠના નિર્ણયમાંથી એક અવતરણ ઉદ્ધૃત કરવામાં આવ્યું છે. અહીં રતન સિંહમાંથી આ અવતરણ પુનઃપ્રસ્તુત કરવું યોગ્ય રહેશે :

“૪. પ્રથમ મુદ્દા બાબતે, એટલે કે પંજાબ જેલ મેન્યુઅલ અથવા જેલ અધિનિયમ હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો અનુસાર ૨૦ વર્ષ પૂર્ણ થતાં ૪ કેદીને આપોઆપ મુક્ત કરી શકાય, તે વિષય હવે રેસ ઈન્ટેગ્રા રહ્યો નથી અને આ અદાલતના ગોપાલ વિનાયક ગોડસે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૧૯૬૧) ૩ એસ.સી.આર. ૪૪૦ ના નિર્ણય દ્વારા નિષ્પન્ન થઈ ચૂક્યો છે, જેમાં અદાલતે પ્રિવી કાઉન્સેલના પંડિત કિશોરી લાલ વિ. કિંગ એમ્પરર, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૪ પી.સી. ૬૪ ના નિર્ણયનું અનુસરણ કરતાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું : “તે કલમ હેઠળ, ઉક્ત કલમના અમલમાં

આવતા પહેલાં આજીવન અથવા અન્ય કોઈ અવધિ માટે દેશનિકાલની સજા પામેલી વ્યક્તિને આજીવન કઠોર કેદ અથવા ઉક્ત અવધિ માટે કઠોર કેદની સજા પામેલી વ્યક્તિ તરીકે ગણવામાં આવશે. જો એવું હોય, તો પછીનો પ્રશ્ન એ થાય છે કે, યોગ્ય સરકાર દ્વારા કોઈ ઔપચારિક માફી વિના, આજીવન કેદની સજાને આપોઆપ કોઈ નિશ્ચિત અવધિની સજા તરીકે ગણવામાં આવી શકે એવી કોઈ કાનૂની જોગવાઈ છે કે નહીં. ભારતીય દંડ સંહિતા, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા અથવા જેલ અધિનિયમમાં એવી કોઈ જોગવાઈ મળતી નથી.

* * * * *

આજીવન દેશનિકાલની સજા અથવા આજીવન કારાવાસની સજા પ્રથમદષ્ટિએ દોષિત વ્યક્તિના સ્વાભાવિક જીવનના બાકીના સમગ્ર અવધિ માટેનો દેશનિકાલ અથવા કારાવાસ તરીકે માનવી જોઈએ".

અદાલતે વધુમાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું :

“પરંતુ જેલ અધિનિયમ કોઈપણ સત્તાધિકારીને સજાનું રૂપાંતર કરવા અથવા સજામાં માફી આપવા અંગેની કોઈ સત્તા આપતું નથી; તે માત્ર જેલોના નિયમન માટે અને તેમાં બંધ રાખવામાં આવેલા કેદીઓના વર્તન તથા સારવાર માટે જ જોગવાઈ કરે છે. જેલ અધિનિયમની કલમ ૫૯ રાજ્ય સરકારને, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, સારા વર્તન બદલ ઈનામ અંગે નિયમો બનાવવા સત્તા આપે છે. તેથી, આ અધિનિયમ હેઠળ

બનાવાયેલા નિયમોનું અર્થઘટન આ અધિનિયમની વ્યાપ્તિ અને પરિધિની અંદર જ કરવું જોઈએ.....ઉક્ત નિયમો હેઠળ, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૦૧ હેઠળ યોગ્ય સરકારનો આદેશ મુક્તિ માટે પૂર્વઆવશ્યક શરત છે. અમારું ધ્યાન એવા અન્ય કોઈ નિયમ તરફ દોરવામાં આવ્યું નથી જે આજીવન દેશનિકાલની સજા પામેલા કેદીને, માફીઓ સહિત, કોઈ નિશ્ચિત અવધિ પૂર્ણ થતાં નિર્ધારિત મુક્તિનો અપરિહાર્ય અધિકાર આપે. જેલ અધિનિયમ હેઠળના નિયમો આજીવન દેશનિકાલની સજાના સ્થાને ઓછી સજા પ્રતિસ્થાપિત કરતા નથી.

સજા માફીની બાબત વિશિષ્ટરૂપે યોગ્ય સરકારના અધિકારક્ષેત્રમાં આવે છે; અને આ પ્રકરણમાં એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે, યોગ્ય સરકારે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૪૦૧ હેઠળ કેટલીક સજા માફીઓ આપી હોવા છતાં, તેણે સંપૂર્ણ સજા માફ કરી નહોતી. તેથી, અમે ઠરાવીએ છીએ કે અરજદારે હજુ સુધી મુક્ત થવાનો કોઈ અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો નથી.'

આથી, આ અદાલતના નિર્ણયમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રિઝન્સ એક્ટ હેઠળ અથવા જેલ મેન્યુઅલ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો કેદીને ભોગવવાની આવશ્યક કુલ અવધિ પર કોઈ અસર કરતા નથી, પરંતુ માત્ર નિયમો અનુસાર સમયાંતરે કેદીને આપવામાં આવનાર વિવિધ માફીઓ

અંગેના વહીવટી સૂચનો માત્ર છે. આ અદાલતે વધુમાં દર્શાવ્યું હતું કે સંપૂર્ણ સજા અથવા તેના કોઈ ભાગની માફીનો પ્રશ્ન ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૪૦૧ હેઠળ યોગ્ય સરકારના એકમાત્ર અધિકારક્ષેત્રમાં આવે છે અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૭ અથવા કોઈપણ નિયમો અથવા સ્થાનિક અધિનિયમો ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ અદાલતે આપેલી આજીવન કેદની સજાના પ્રભાવને નિષ્ફળ બનાવી શકતા નથી. અન્ય શબ્દોમાં, આ અદાલતે સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું છે કે આજીવન સજા આરોપીના સમગ્ર જીવનકાળ સુધી યથાવત્ રહેશે, કારણ કે કેદીના મૃત્યુ માટે કોઈ નિશ્ચિત અવધિ નક્કી કરવી શક્ય નથી અને નિયમો હેઠળ આપવામાં આવેલી માફીઓને આજીવન દેશનિકાલની સજાના વિકલ્પ તરીકે ગણાવી શકાય નહીં."

આગળ, પરિચ્છેદ ૨૩ માં, શ્રી ભગવનના ચુકાદામાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે :

મારુ રામ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૧૯૮૧) ૧ એસ.સી.સી. ૧૦૭ માં, આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે ઉપરોક્ત સ્થિતિનો પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો અને નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ એ છે કે, કારણ કે કલમ ૪૩૩-એ માં આપણે માત્ર આજીવન સજાઓ સાથે જ સંબંધિત છીએ, સજા-માફી કોઈ પરિણામે પહોંચાડતી નથી અને કેદીને મુક્ત

થવાનો હક આપતી નથી. વધુમાં, લક્ષ્મણ નસ્કર (આજીવન દોષિત) વિ. સ્ટેટ ઓફ ડબ્લ્યુ.બી. અને અન્ય, (૨૦૦૦) ૭ એસ.સી.સી. ૬૨૬ માં, ગોપાલ વિનાયક ગોડસે વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, (૧૯૬૧) ૩ એસ.સી.આર. ૪૪૦ ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, અદાલતે ફરીથી જણાવ્યું હતું કે "આજીવન કેદ" માટેની સજા સામાન્ય રીતે દોષિત વ્યક્તિના કુદરતી જીવનના બાકીના સમગ્ર સમયગાળા માટેની કેદનો અર્થ કરે છે; એવી સજા ભોગવી રહેલો દોષિત જેલ નિયમો હેઠળ તેની સજાના ભાગ અંગે સજા-માફી મેળવી શકે છે, પરંતુ આ કલમ હેઠળ યોગ્ય સરકાર દ્વારા તેની સજાનો સમગ્ર બાકી હિસ્સો માફ કરવાનો આદેશ ન હોય ત્યાં સુધી એવી સજા-માફી દોષિતને પૂરી આજીવન અવધિ પૂરી કર્યા પહેલાં આપમેળે મુક્ત થવાનો અધિકાર આપતી નથી. એમ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે, સંબંધિત નિયમો હેઠળ આજીવન કેદની સજાને ૨૦ વર્ષની નિશ્ચિત અવધિ સાથે સમકક્ષ માનવામાં આવતી હોવા છતાં, એવો કેદી, સજા-માફી સહિત, આવી નિશ્ચિત અવધિ પૂર્ણ થતા નિર્બંધપણે મુક્ત થવાનો કોઈ અવિનાશી હક ધરાવતો નથી અને તે માત્ર સજા-માફીનું ગણતર કરવા માટે જ એવી સજાને નિશ્ચિત અવધિ સાથે સમકક્ષ માનવામાં આવે છે, અન્ય કોઈ હેતુ માટે નહીં.

પંડિત કિશોરી લાલ, ગોપાલ વિનાયક ગોડસે, માઉ રામ, રતન સિંહ અને શ્રી ભગવાનમાં પ્રતિપાદિત કરવામાં આવેલી કાનૂની સ્થિતિ, તેમજ

આજીવન કેદના કેસોમાં માફી વાસ્તવમાં જે અયોગ્ય રીતથી મંજૂર કરવામાં આવે છે, તેવા બહુ થોડા કેસો માટે એક વિશેષ વર્ગ રચવાનો અત્યંત મજબૂત આધાર ઉભો કરે છે, જેમાં મૃત્યુદંડના સ્થાને આજીવન કેદની સજા અથવા ચૌદ વર્ષથી વધુ મુદત માટેની કેદની સજા મૂકવામાં આવી શકે અને તે વર્ગને માફીના અમલથી પર રાખી શકાય.

૬૬. આ બાબતને થોડા ભિન્ન દૃષ્ટિકોણથી પણ જોવામાં આવી શકે છે. સજા નિર્ધારણનો પ્રશ્ન બે પાસાઓ ધરાવે છે. સજા અતિશય હોઈ શકે છે અને અનુચિત રીતે કઠોર હોઈ શકે છે અથવા તે અત્યંત અસંગત રીતે અપર્યાપ્ત હોઈ શકે છે. જ્યારે અપીલકર્તા નીચલી અદાલત દ્વારા ફરમાવાયેલ અને વડી અદાલત દ્વારા પુષ્ટિ થયેલ મૃત્યુદંડ સાથે આ અદાલત સમક્ષ આવે છે, ત્યારે આ અદાલત, જેમ કે વર્તમાન અપીલમાં, એવું નિષ્કર્ષે આવી શકે છે કે કેસ અતિ દુર્લભમાંથી પણ અતિ દુર્લભ શ્રેણી કરતાં જરા ઓછો પડે છે અને મૃત્યુદંડને માન્યતા આપવામાં તેને કંઈક અંશે સંકોચ અનુભવાઈ શકે છે. પરંતુ તે જ સમયે, ગુનાની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લેતાં, અદાલતને દૃઢતાપૂર્વક એવું અનુભવાઈ શકે છે કે આજીવન કારાવાસની સજા, જે સામાન્ય રીતે માફીપાત્ર છૂટછાટને આધીન હોવાથી ૧૪ વર્ષના ગાળામાં પરિણમે છે, તે સ્પષ્ટપણે અસંગત અને અપર્યાપ્ત રહેશે. ત્યારે અદાલતે શું કરવું? જો અદાલતનો વિકલ્પ માત્ર બે જ સજાઓ સુધી મર્યાદિત હોય, જેમાંથી એક સજા, તમામ

વ્યવહારુ હેતુઓ માટે, ૧૪ વર્ષથી વધુ ન હોય એવા કારાવાસની હોય અને બીજી મૃત્યુદંડ હોય, તો અદાલત મૃત્યુદંડને માન્યતા આપવા તરફ આકર્ષાઈ શકે છે અને પોતે તે દિશામાં ધકેલાતી હોવાનું અનુભવી શકે છે. એવો માર્ગ નિશ્ચિતપણે વિનાશક સાબિત થાય. ઘણો વધુ ન્યાયસંગત, યુક્તિસંગત અને યોગ્ય માર્ગ એ રહેશે કે વિકલ્પોની વ્યાપકતા વધારવામાં આવે અને જે હકીકતમાં તથા કાયદેસર રીતે અદાલતને જ અનુરૂપ છે, તે ૧૪ વર્ષના કારાવાસ અને મૃત્યુદંડ વચ્ચે રહેલી વિશાળ ખાઈને અદાલત પોતાના અધિકારમાં લે. આ બાબત પર ભાર મુકવાની જરૂર છે કે અદાલત આ વિસ્તૃત વિકલ્પનો આશ્રય મુખ્યત્વે તે કારણે લેશે કે કેસની હકીકતોમાં ૧૪ વર્ષના કારાવાસની સજા વાસ્તવમાં કશી સજા જ ન ગણાય તેવી થશે.

૬૭. વધુમાં, સજાની વિશેષ શ્રેણીને ઔપચારિક સ્વરૂપ આપવાથી, ભલે અત્યંત અલ્પ સંખ્યાના કેસો માટે હોય, એક મહત્વનો લાભ થશે કે કાયદાપુસ્તકમાં મૃત્યુદંડ યથાવત્ રહેશે, પરંતુ તેનો વાસ્તવિક ઉપયોગ શક્ય તેટલો ઓછો, ખરેખર અતિ દુર્લભમાંથી પણ અતિ દુર્લભ કેસોમાં જ, કરવામાં આવશે. આ માત્ર બચ્ચન સિંહ (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય પીઠના નિર્ણયનું પુનઃપ્રતિપાદન જ નહીં, પરંતુ દંડશાસ્ત્રના આધુનિક પ્રવાહો સાથે પણ સુસંગત રહેશે.

૬૮. ઉપર કરવામાં આવેલી ચર્ચાઓના પ્રકાશમાં, અમારો સ્પષ્ટ મત છે કે અદાલત પાસે મૃત્યુદંડને બદલે આજીવન કારાવાસની સજા અથવા

ચૌદ વર્ષથી વધુ મુદતની સજા ફરમાવવાનો સારો અને મજબૂત આધાર છે અને વધુમાં એવો નિર્દેશ આપવાનો પણ કે દોષિતને, જે કેસ મુજબ હોય તે પ્રમાણે, તેની બાકીની આખી જિંદગી માટે અથવા આદેશમાં નિર્દિષ્ટ વાસ્તવિક ગાળા સુધી, કારાગૃહમાંથી મુક્ત કરવામાં ન આવે.”

પર. અમે સર્વોચ્ચ અદાલતના બે ન્યાયાધીશોવાળી ખંડપીઠ દ્વારા આપવામાં આવેલા સંગીત વિ. હરિયાણા રાજ્ય (ઉપરોક્ત) ના તાજેતરના નિર્ણયથી અજાણ નથી, જેમાં અદાલતે એ બાબતે કેટલીક શંકા વ્યક્ત કરી છે કે અદાલત નિશ્ચિત અવધિની સજા ફરમાવી શકે કે નહીં અને તે દ્વારા માફી-છૂટછાટ મંજૂર કરવાની કાર્યપાલિકાની સત્તામાં હસ્તક્ષેપ થઈ શકે કે નહીં. **શંકર કિસનરાવ ખાડે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૧૩) ૫ એસ.સી.સી. ૫૪૬** ના મામલામાં પણ, સંગીત વિ. હરિયાણા રાજ્ય ના નિર્ણયોના સંદર્ભ સાથે સમાન ભાવનાઓ વ્યક્ત કરવામાં આવી હતી. તેમ છતાં, ત્યારબાદના નિર્ણયમાં ગુરવૈલ સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્ય (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં, જ્યારે એવું જણાય કે માફી-છૂટછાટ સાથેની આજીવન કેદ ન્યાયના હેતુઓ પૂર્ણ કરતી નથી, ત્યારે મૃત્યુદંડને રૂપાંતરિત કરતાં નિશ્ચિત અવધિની સજા આપવાની પરંપરા સર્વોચ્ચ અદાલતે યથાવત્ રાખી હતી.

પ૩. ઉપરોક્ત ન્યાયિક સ્થિતિની પૃષ્ઠભૂમિમાં હવે આપણે કેસના તથ્યોનું પરીક્ષણ કરીએ. વર્તમાન કેસ અત્યંત દુર્ભાગ્યપૂર્ણ છે. લગભગ માત્ર ૧૪ ૧/૨

વર્ષની વયની એક યુવા કન્યાની, તેના પર બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ થતો હોવા સામે તેણે પ્રતિકાર કર્યો ત્યારે, હત્યા કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ તેની સાથી યુવતી પર બે આરોપીઓએ એક પછી એક બળાત્કાર કર્યો હતો. તેમ છતાં પ્રશ્ન એ રહેશે કે શું આ ‘અત્યંત વિરળમાં વિરળ’ પ્રકારનો કેસ છે. અમારી દૃષ્ટિએ, આ કેસ એવો વર્ણન અનુરૂપ નથી. પ્રથમ તો, હત્યા કરવાનો હેતુ નહોતો. આ પૂર્વનિયોજિત અથવા પૂર્વચિંતિત ગુનો નહોતો. જ્યારે આરોપીઓને એક એકાંત અને સુમસાન સ્થળે બે યુવા કન્યાઓ એકલવાયી હાલતમાં મળી, ત્યારે તેમણે તકનો લાભ લીધો. જ્યારે કન્યાઓમાંથી એકે દબાણમાં ન આવી અને બુમો પાડતી રહી, ત્યારે નિરાશામાંથી એક આરોપીએ પોતાની છરીનો ઉપયોગ કરીને તેના ગળા પર જીવલેણ ઈજાઓ પહોંચાડી. મૃતકને અથવા પીડિતાને અન્ય કોઈ ગંભીર ઈજા પહોંચાડવામાં આવી નહોતી. ગુનો થયાના સમયે બંને આરોપીઓ તુલનાત્મક રીતે યુવાન હતા. ખાસ કરીને આરોપી નં. ૨ ની વય લગભગ માત્ર ૨૦ વર્ષ હોવાનું જણાવાયું હતું. ફરિયાદ પક્ષે આરોપી નં. ૧ સામે નોંધાયેલા કેસોની લાંબી યાદી તથા આરોપી નં. ૨ સામે બે જેટલા કેસો રજૂ કર્યા હતા, છતાં સ્વીકાર્ય રીતે તે તમામ કેસોમાં તેઓ નિર્દોષ છૂટકારો પામ્યા હતા. આરોપીઓ અત્યંત ગરીબ કુટુંબસ્તર સાથે સંબંધિત હતા. તેઓ ખેતીમજૂરી અને પ્રસંગોપાત નાના કામો કરીને જીવનનિર્વાહ કરતા હતા. એક નિષ્કર્ષાત્મક પરિબળ એ છે કે આરોપીઓએ પીડિતાને કોઈ વધુ ઈજા પહોંચાડી નહોતી. પીડિતા સંપૂર્ણપણે તેમની રહેમ પર હતી. બળાત્કારનો ગુનો આચર્યા પછી, જંગલમાં આવેલ એવા સુમસાન સ્થળે, જ્યાંથી કોઈ મદદ બહુ દૂર હતી, જો તેઓએ પીડિતાની પછા

હત્યા કરી હોત, તો કદાચ તે તેમને ગુનાથી જોડવાની કોઈ શક્યતા જ દૂર કરી દેત. આપું કરવાની પ્રબળ લાલચ અવશ્ય રહી હશે. પીડિતાનું જીવન છોડવાની આ અંતિમ ક્રિયા જ, અમારી માન્યતા મુજબ, તેમના જીવનને બચાવવી જોઈએ.

૫૪. અમારી આ નિષ્કર્ષ હોવા છતાં કે આ પ્રકરણ અતિ દુર્લભમાંથી અતિ દુર્લભ પ્રકરણ નથી અને તેથી મૃત્યુદંડ ફટકારવો જોઈએ નહીં, તેમ છતાં માત્ર તમામ પ્રકારની મુક્તિઓની સંભાવના સાથે આજીવન કારાવાસની સજા કરવી પૂરતી ગણાશે નહીં. અગાઉથી જ નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવી દિશા દર્શાવી છે કે જ્યાં મૃત્યુદંડ ટાળવામાં આવે છે પરંતુ માત્ર આજીવન સજા પૂરતી ન ગણાય ત્યાં નિશ્ચિત અવધિની સજા ફટકારવામાં આવે. હાલના પ્રકરણમાં, આરોપી નં ૧ એ જ વ્યક્તિ છે જેણે વાસ્તવમાં હત્યા કરી હતી. તે ગુનાહિત પ્રકરણોની શ્રેણીમાં પણ સંકળાયેલો હતો, જોકે અંતે તેને નિર્દોષ છૂટકારો મળ્યો હતો. આરોપી નં ૨ તુલનાત્મક રીતે યુવાન છે. તેણે ચાંદનીના મૃત્યુનું કારણ બનવામાં સીધી રીતે ભાગ લીધો ન હતો. આ પરિસ્થિતિઓમાં, ન્યાયસંગત અને યોગ્ય એવું રહેશે કે આરોપી નં ૧ એ કોઈપણ મુક્તિ વિના ઓછામાં ઓછા ૩૦ વર્ષનું કઠોર કારાવાસ ભોગવવું જોઈએ અને આરોપી નં ૨ ના મામલે, તેને કોઈ મુક્તિ વિના ઓછામાં ઓછા ૨૦ વર્ષનું કઠોર કારાવાસ ભોગવવું પડશે.

૫૫. પરિસ્થિતિઓને ધ્યાને લેતાં, પુષ્ટિકરણ કેસ અને ક્રિમીનલ અપીલનો નીચે મુજબના નિર્દેશો સાથે નિકાલ કરવામાં આવે છે:

આરોપીની મૃત્યુદંડની સજા રદ કરવામાં આવે છે અને તેને આરોપી નં ૧ માટે કોઈપણ રાહત વિના ઓછામાં ઓછી ત્રીસ વર્ષની નિશ્ચિત મુદતની સજામાં અને આરોપી નં ૨ માટે કોઈપણ રાહત વિના ઓછામાં ઓછી વીસ વર્ષની નિશ્ચિત મુદતની સજામાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવે છે, જે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ તથા કલમ ૩૭૬(૨) (જી) સાથે વાંચવાની કલમો ૩૪ અને ૧૧૪ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ માટે છે. નીચલી અદાલત દ્વારા લાદવામાં આવેલી સજામાં ઉપરોક્ત હદ સુધી ફેરફાર કરવામાં આવે છે. બાકીનાં ગુનાઓ બાબતે બંને આરોપીઓની દોષિત ઠરાવટ અને સજાઓની પુષ્ટિ કરવામાં આવે છે અને તેમાં કોઈ ફેરફાર કરવામાં આવતો નથી. આવી સજાઓ એકસાથે અમલમાં રહેશે. વળતર ચૂકવવાના નિર્દેશની પણ પુષ્ટિ કરવામાં આવે છે અને તેમાં કોઈ ફેરફાર કરવામાં આવતો નથી.

આર અને પી નીચલી અદાલતમાં પરત મોકલવા.

(અકિલ કુરેશી, ન્યાયમૂર્તી)

(આર.પી. ધોલરિયા, ન્યાયમૂર્તી)

The translation of this judgment has been provided by

M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.